

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ, ΛΑΡΙΣΑ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ»

**«ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΩΝ
ΦΥΛΑΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΑΡΙΣΤΕΑΣ ΓΟΥΡΓΙΩΤΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΔΗΜΟΛΙΟΥ

ΛΑΡΙΣΑ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2021

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του ΠΜΣ Πλήρους Φοίτησης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας «Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση» έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Η εργασία αυτή έχοντας εκπονηθεί από εμένα, αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις επί του θέματος και το κείμενο είναι γραμμένο με τα δικά μου λόγια και δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής από τρίτες πηγές. Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης διπλωματικής αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο.

Η Δηλούσα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνεται ο κύκλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο ΠΜΣ «Δημόσια Διοίκηση και Τοπική Αυτοδιοίκηση» του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Είναι σημαντικό για εμένα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κα Δημολιού Χριστίνα για την έμπρακτη υποστήριξη και καθοδήγηση που μου προσέφερε καθ' όλη την διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μου. Τις θερμότερες ευχαριστίες και την απέραντη ευγνωμοσύνη μου τις οφείλω στην οικογένειά μου, τον σύζυγό μου και τα δύο μας παιδιά, με τους οποίους ενώ ζήσαμε (και ζούμε) σε μια πρωτοφανή κατάσταση συνεχούς «lockdown» με πρωτόγνωρους αλλά φρενήρεις ρυθμούς τηλεργασίας και τηλεεκπαίδευσης λόγω πανδημίας SARS-COV-2/COVID-19, με ανέχτηκαν με ατελείωτη υπομονή και με στήριξαν με την φροντίδα και την αγάπη τους όλους αυτούς του μήνες που απαιτήθηκαν για την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην διευρυμένη «οικογένεια» των φίλων και συνεργατών για όλη την πνευματική και υλική στήριξη που μου προσέφεραν.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αυτή η εργασία είναι μια θεωρητική εξερεύνηση ενός από τους παλαιότερους και πιο ανθεκτικούς θεσμούς της ανθρωπότητας: τη φυλακή. Εάν φανταστούμε μια φυλακή, η εικόνα πιθανότατα θα ακολουθεί ένα συγκεκριμένο μοτίβο: σκοτεινά κελιά με μικρά παράθυρα, κρατούμενοι με στολή και αυστηροί φρουροί, που πρέπει να αντιμετωπίσουν εγκληματίες. Το γεγονός ότι όλοι μοιραζόμαστε μια ομοιόμορφη άποψη αυτών των εγκαταστάσεων δεν αποτελεί έκπληξη, καθώς η φυλακή δεν έχει κάνει πολλά για να εξελιχθεί πέρα από το αυταρχικό και ολοκληρωτικό καθεστώς που χαρακτηρίζει τον θεσμό από τη γέννησή του. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι φυλακές συχνά μοιάζουν, ακόμη και πέρα από τα γεωγραφικά όρια και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οποιαδήποτε διαδικασία εκσυγχρονισμού του συστήματος αντιμετωπίζει αντίσταση. Ωστόσο, η αλλαγή δεν είναι απίθανη. Διαφορετικές χώρες, με βάση τις ξεχωριστές αξίες και το ιστορικό τους υπόβαθρο, έχουν χρησιμοποιήσει ποικίλες προσεγγίσεις για την τιμωρία, παρόλο που η φυλάκιση παραμένει η κυρίαρχη πρακτική τιμωρίας. Εξετάζοντας την ιστορία των σφραγιστικών ιδρυμάτων θα μπορούσε κανείς να παρατηρήσει παραδείγματα προοδευτικής σκέψης σχετικά με την εφαρμογή της φυλάκισης. Αν και στις περισσότερες περιπτώσεις αυτές οι μεταρρυθμίσεις απέτυχαν να γίνουν ο κανόνας, η ύπαρξή τους από μόνη της απέδειξε ότι η μεταρρύθμιση δεν είναι μόνο εφικτή, αλλά και παρούσα. Μπορεί να είναι μια ανεπαίσθητη διαδικασία, αλλά κάθε τόσο εμφανίζεται μια επαναστατική αντίληψη. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη πιστεύεται ότι είναι μια ιδέα που θα μπορούσε να θεωρηθεί ορόσημο στη διαδικασία μεταρρύθμισης των φυλακών. Είναι ένας τρόπος αντίληψης της δικαιοσύνης κυρίως μέσω των αναγκών του θύματος. Αντιμετωπίζει τον δράστη με αξιοπρέπεια, ενώ του προσφέρει μια ευκαιρία για εξιλέωση. Βασίζεται στις αξίες της ανάληψης ευθύνης, της επικοινωνίας και του σεβασμού και σκοπός της είναι να προτείνει μια εναλλακτική λύση στο εκδικητικό σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, αν και η θεμελιώδης εθελοντική συμμετοχή αποκλείει την πλήρη αντικατάσταση του. Η φαινομενική ασυμβατότητα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και της φυλακής θα μπορούσε να αμφισβητηθεί μόνο από μια βελτιωμένη εμπειρία φυλάκισης, η οποία θα μας βοηθήσει να σταματήσουμε να αντιμετωπίζουμε τη φυλακή ως τόπο για τους απόκληρους της κοινωνίας και να αρχίσουμε να αναγνωρίζουμε τον επανενταξιακό της σκοπό.

Λέξεις κλειδιά: φυλακή, μεταρρύθμιση, τιμωρία, επανένταξη, αποκαταστατική δικαιοσύνη

ABSTRACT

This paper is a theoretical exploration of one of the oldest and most enduring institutions of humankind: prison. If we picture a prison, our imagination will probably follow a specific pattern: dark cells with small windows, prisoners in uniform and strict guards, who have to deal with criminals. The fact that we all share a uniform view of these facilities comes as no surprise, since prison has done little to evolve past the authoritarian and totalitarian regime that characterizes this institution since its birth. This is why prisons often look alike, even across geographical boundaries and this is the reason why any process to modernize the system is bound to face resistance. However, change is not impossible. Different countries, based on their distinct values and historic background have used various approaches to punishment, even though imprisonment remains the dominant practice of punishment. Examining the history of penitentiaries one could notice examples of a progressive thinking on implementing imprisonment. Although in most cases these reforms failed to become the norm, their sole existence served to prove that reform is not only feasible, but present. It may be an imperceptible process, but every so often a groundbreaking notion comes along. Restorative justice is believed to be an idea that could be considered a milestone in the prison reform process. It is a way of seeing justice primarily through the needs of the victim; it treats the offender with dignity, while offering him a chance for redemption. It is based on the values of accountability, communication and respect and its aim is to propose an alternative to the retributive criminal justice system, although the fundamental voluntary participation excludes its total substitution. The apparent incompatibility of restorative justice and prison could only be challenged by an improved imprisonment experience, which will help us stop treating prison as a place for the outcasts of society and start acknowledging its rehabilitative purpose.

Keywords: prison, reform, punishment, rehabilitation, restorative justice

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ	1
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ.....	10
1.1. Η φυλακή στην αρχαιότητα.....	10
1.2. Η φυλακή κατά των μεσαίωνα.....	11
1.3. Η χαρανγή της μεταρρύθμισης.....	12
1.4. Εξορία, εξοστρακισμός και μεταφορά ως μορφές μεταρρύθμισης.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΦΥΛΑΚΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ: ΕΝΑΣ ΑΝΕΚΠΛΗΡΩΤΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ...	15
2.1. Η εμφάνιση της σύγχρονης φυλακής.....	15
2.2. Οι εξελίξεις στην Ευρώπη.....	17
2.3. Η κατάσταση σήμερα.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ.....	24
3.1. Η περίπλοκη σχέση μεταξύ τιμωρίας, φυλακής και μεταρρύθμισης.....	24
3.2. Φιλοσοφικές θεωρίες τιμωρίας και μεταρρύθμιση.....	26
3.2.1. Η εκδίκηση.....	27
3.2.2. Η αποτροπή.....	28
3.2.3. Η αχρήστευση.....	29
3.2.4. Η επανένταξη.....	31
3.3. Μορφές μεταρρύθμισης.....	32
3.3.1. Ακαδημαϊκή και επαγγελματική εκπαίδευση.....	33
3.3.2. Γνωστικές – συμπεριφορικές θεραπείες.....	34
3.3.3. Το περιβάλλον των φυλακών.....	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ	37
4.1. Η μεταπολεμική περίοδος	37
4.2. Η περίοδος μετά το 1970	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ.....	41
5.1. Το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα.....	41
5.2. Οι δεκαετίες του 1970 και του 1980	42
5.3. Μια νέα εποχή.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΤΟ ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ	47
6.1. Οι πρώτες προσπάθειες	48
6.2. Η χρυσή εποχή	49
6.3. Η κατάσταση των τελευταίων δεκαετιών	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ	53
7.1. Ιστορική αναδρομή και εννοιολογική προσέγγιση	54
7.2. Τα θεμέλια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης	57
7.2.1. Συναντήσεις	57
7.2.2. Επανόρθωση	59
7.2.3. Ενσωμάτωση	60
7.2.4. Συμπερίληψη	60
7.3. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στο πλαίσιο των φυλακών	61
7.3.1. Αντιθέσεις φυλακής και αποκαταστατικής δικαιοσύνης.....	61
7.3.2. Προσεγγίσεις αναφορικά με τη συνύπαρξη των φυλακών και της αποκαταστατικής δικαιοσύνης	62
7.4. Αρχές και στόχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στη φυλακή	64
7.5. Παραδείγματα υφιστάμενων πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης στη φυλακή	65
7.6. Φυλακές με πλήρη φιλοσοφία αποκαταστατικής δικαιοσύνης	66

7.7. Αξιολόγηση των προγραμμάτων και φυλακών αποκαταστατικής δικαιοσύνης ..	69
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	76

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέσα στο πέρασμα των αιώνων, η φυλακή υπήρξε συχνά ένα αμφιλεγόμενο θέμα συζήτησης και αντικείμενο κριτικής, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι οι διακηρυγμένες, συχνά αντιφατικές, προθέσεις της έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τις πραγματικές πρακτικές της. Έχοντας διατελέσει σωφρονιστική υπάλληλος (εσωτερικός φύλακας) επί σειρά ετών σε ελληνικό κατάστημα κράτησης, παρατήρησα ένα πολύ μεγάλο ποσοστό συνεχούς υποτροπής των ίδιων κρατουμένων σε αξιόποινες πράξεις. Αυτό με έκανε να αναρωτηθώ για το ποιος είναι λόγος ύπαρξης της φυλακής, ποιος ο στόχος που οφείλει να επιτελέσει με τα μέσα που της παρέχονται και τι καταφέρνει εν τέλει στην πραγματικότητα. Γιατί δεν συντελείται η επανένταξη των ήδη αποφυλακισθέντων αφού θεωρείται ότι αναμορφώθηκαν και σωφρονίστηκαν; Αποτελούν τα αντίποινα (φυλάκιση, στέρηση ελευθερίας) ως τιμωρία στον δράστη ολοκληρωτική απόδοση δικαιοσύνης; Αισθάνεται δικαίωση το θύμα; Στην αναζήτησή μου αυτή συνάντησα την έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης η οποία ως απόδοση δικαιοσύνης θεωρεί την αποκατάσταση της βλάβης στον θιγόμενο από τον ίδιο τον θύτη μετά από συμφωνία όλων των εμπλεκόμενων μερών (θύμα, θύτης, κοινότητα) και μέσα από αυτή θα συντελεστεί στην συνέχεια η ομαλή επανένταξη του θύτη στην κοινωνία. Με έναυσμα τα ανωτέρω επιχειρείται στην εργασία αυτή να μελετηθούν οι λόγοι δημιουργίας και ύπαρξης της φυλακής, να αποτυπωθούν οι μεταρρυθμίσεις που υπέστη, εξετάζοντας τρεις πολύ διαφορετικές προσεγγίσεις και να παρουσιαστεί μια πρόταση, για την πορεία που πρέπει να ακολουθήσει, υπό το πρίσμα των σύγχρονων εξελίξεων, προκειμένου να αντιμετωπίσει την κριτική ενός αναχρονιστικού θεσμού. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή, που επεκτείνεται από την εμφάνιση της φυλακής έως τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις που καλλιέργησαν το έδαφος για τη δημιουργία της σύγχρονης φυλακής, οι αποτυχημένες πρώιμες εφαρμογές της, ενώ παράλληλα παρατίθενται στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η φυλακή, ακόμη και σήμερα, αδυνατεί να εκπληρώσει τους θεμελιώδεις ρόλους της. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η ταύτιση της τιμωρίας με τη φυλακή και αντίστροφα, παρατίθενται οι φιλοσοφικές θεωρίες περί τιμωρίας, πάνω στις οποίες βασίστηκαν οι κατά τόπο και χρόνο μεταρρυθμίσεις και προβάλλονται οι μορφές της μεταρρύθμισης, που αποδεδειγμένα συμβάλλουν στην επίτευξη του στόχου της επανένταξης. Στο τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνεται η Γαλλική προσέγγιση του θέματος, η οποία χαρακτηρίζεται

από παλινωδίες στην εφαρμογή των ποινικών πολιτικών, στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Βρετανική μεταρρύθμιση, η οποία ασπάστηκε τις τελευταίες δεκαετίες την πολιτική της αυξημένης τιμωρητικότητας, ενώ στο έκτο κεφάλαιο αναπτύσσεται το Σκανδιναβικό μοντέλο, το οποίο βασίζεται σε μια εκ διαμέτρου διαφορετική θεώρηση του ρόλου των φυλακών και μια φιλελεύθερη αντιμετώπιση των κρατουμένων. Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο διερευνάται η έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει στα πλαίσια του ποινικού συστήματος και των φυλακών ειδικότερα και παρατίθενται παραδείγματα προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης, καθώς και η αξιολόγησή τους. Η εργασία ολοκληρώνεται με το συμπέρασμα (και την ελπίδα) ότι αν η αποκαταστατική δικαιοσύνη ληφθεί σοβαρά υπόψη και εδραιωθεί σε σωστές βάσεις, ενέχει έναν πολύ διαφορετικό τρόπο σκέψης, ο οποίος μπορεί να μετασχηματίσει τις αντιλήψεις μας για την ελευθερία, τη δημοκρατία και την κοινότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ

Η ποινή της φυλάκισης δεν αποτελεί καινοτομία της σύγχρονης εποχής, δεδομένου ότι, ιστορικά, η εμφάνισή της εντοπίζεται 3.000 - 4.000 πριν. Εξελίχθηκε μέσα από κοινωνικές αλλαγές όπως η πληθυσμιακή αύξηση, η δημιουργία νέων πόλεων και χωριών, η εμφάνιση των δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας, οι αγροτικές και βιομηχανικές επαναστάσεις και η αστικοποίηση. Μαζί της συμβαδίζει και η εξέλιξη των νομικών συστημάτων που είχαν ως στόχο την προστασία και ευημερία των μελών της κοινότητας με την θέσπιση κανόνων για κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές και κυρώσεων για την παραβίασή τους. Πριν από την εμφάνιση της φυλακής, η αντιμετώπιση των αδικημάτων από τους ανθρώπους γινόταν σύμφωνα με τα συναισθήματά τους και βασιζόταν σε ένα σύστημα επίθεσης – άμυνας, ιδανικό για την εξασφάλιση της επιβίωσης και του σεβασμού. Με το πέρασμα των χρόνων, οι έννοιες του σωστού και του λάθους απέκτησαν μεγαλύτερη σπουδαιότητα. Η περαιτέρω εξέλιξη των κοινοτήτων οδήγησε τις τελευταίες στην επεξεργασία πιο δίκαιων συστημάτων που δεν βασιζόνταν σε μεμονωμένη στάση, αλλά σε μαζική προσέγγιση για το τι αποτελεί δίκαιο (Palermo, 2013). Τα αντίποινα σε προσωπικό επίπεδο αντικαταστάθηκαν γρήγορα από διάφορες μορφές κυρώσεων, όπως τα καταναγκαστικά έργα, η εξορία ή ο εξοστρακισμός, οι οποίες αποσκοπούσαν τόσο στον κολασμό όσο και στο διασурμό του δράστη (Peters, 1995). Με την επέκταση της αστικοποίησης, η απόδοση της δικαιοσύνης από τη σωματική τιμωρία ή τη διαπόμευση μετατέθηκε σε διαστήματα φυλάκισης ανάλογα με το βαθμό και τη μορφή του διαπραχθέντος εγκλήματος, καθώς και σε διάφορες μορφές φυλάκισης, και τέλος στη δημιουργία των φυλακών (Palermo, 2013).

1.1. Η φυλακή στην αρχαιότητα

Ήδη από το 2000 π.Χ., σε έργο που επιμελήθηκε ο Κομφούκιος, γίνεται αναφορά σε κατασκευή φυλακών (Johnston, 2009). Κατά την περίοδο του Μεσαίου Βασιλείου στην αρχαία Αίγυπτο (2050 – 1786 π.Χ.), ο δημόσιος ξυλοδαρμός και η φυλάκιση χρησιμοποιούνταν από τους Φαραώ ως τιμωρία για τα αδικήματα που προκαλούσαν αναστάτωση στην κοινωνία (Palermo, 2013), ενώ στη Βαβυλώνα, κατά την περίοδο του βασιλιά Hammurabi (~1750 π.Χ.) υπήρχε ένας τόπος φυλάκισης για όσους χρωστούσαν, όσους διέπρατταν μικροεγκλήματα, τους σκλάβους και τους ξένους (Owonikoko and Ashindorbe, 2019).

Στην αρχαία Αθήνα, η ποινή της φυλάκισης επιβαλλόταν αρχικά σε όσους δεν μπορούσαν να πληρώσουν τα πρόστιμά τους. Ο πλούσιος χαμένος σε ποινική υπόθεση, μπορούσε να πληρώσει την οφειλή του και έτσι να αποφύγει την έκτιση της ποινής φυλάκισης. Επομένως, στη φυλακή κατέληγαν άτομα προερχόμενα από τις πιο φτωχές τάξεις, τα οποία καθώς βρίσκονταν εκεί δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκεντρώσουν χρήματα για να πληρώσουν τα χρέη τους, με συνέπεια να παραμένουν στη φυλακή επ' αόριστον. Τελικά, ένα σύστημα, το οποίο θεσπίστηκε από το κράτος, προέβλεπε τη μετατροπή των εγκλημάτων και των αδικημάτων σε ποινές ανάλογου χρόνου¹, οι οποίες εκτίονταν τόσο από τους φτωχούς όσο και από τους πλούσιους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη διάκριση μεταξύ αστικού και ποινικού δικαίου, που παρουσιάζει ομοιότητες με τη διάκριση που παρατηρείται σήμερα (D'Amico, 2010). Κατά την πρώτη περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η φυλακή αποτελούσε τύπο κράτησης. Ο κύριος σκοπός που εξυπηρετούσε η δημόσια φυλακή ήταν η αποτροπή της διαφυγής και η εξασφάλιση της γρήγορης προσαγωγής του κατηγορουμένου ή του κατάδικου, αν αυτό κρινόταν αναγκαίο. Η μεταγενέστερη Ρωμαϊκή νομοθεσία χρησιμοποίησε τις φυλακές ως είδος τιμωρίας, εστιάζοντας, ωστόσο, σε τέσσερις παραμέτρους: στον περιορισμό του αριθμού των φυλακών, στην προσπάθεια να εξασφαλιστεί το ότι στη φυλακή θα κατέληγαν μόνο τα άτομα που είχαν υποβληθεί σε ποινική δίκη (αυτό δε θεωρούνταν αυτονόητο εκείνη την εποχή), στη διεξαγωγή γρήγορης δίκης και στην προσπάθεια προστασίας των κρατούμενων που είχαν προφυλακιστεί από κακομεταχείριση, κυρίως από τη χρησιμοποίηση αλυσίδων (Hillner, 2015).

1.2. Η φυλακή κατά των μεσαίωνων

Κατά τον Μεσαίωνα στην Ευρώπη, η Εκκλησία, η οποία ασκούσε ήδη σημαντικό κοινωνικό έλεγχο, είχε θέσει σε εφαρμογή το δικό της νόμο – τον νόμο του Κανόνα – που είχε σχεδιαστεί για να ελέγχει την κακή συμπεριφορά των ανθρώπων (Palermo, 2013). Εξαιτίας της ιδεολογικής της αντίθεσης προς την αιματοχυσία και ωθούμενη από τις δυνατότητές της, λόγω της σχετικής αυτονομίας της σε θέματα δικαιοδοσίας, η Εκκλησία

¹ Η αναλογικότητα δεν είναι μια νέα έννοια στο χώρο της Δικαιοσύνης: ανατρέχει στην ιδέα της διανεμητικής δικαιοσύνης του Αριστοτέλη και συνίσταται στη φιλοσοφική σύλληψη της μαθηματικής αρχής της αναλογίας. Εισάγει μια απαίτηση δικαιοσύνης, με την έννοια ότι, ό,τι είναι δυσανάλογο είναι άδικο (Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου, 1983:11).

επέβαλε την ποινή της φυλάκισης σε κληρικούς και μοναχούς που είχαν πλανηθεί. Από τις αρχές του δέκατου τρίτου αιώνα, η Εκκλησία μπορούσε να επιβάλει την ποινή της φυλάκισης σε λαϊκούς σε μεγαλύτερη κλίμακα από ποτέ άλλοτε, μέσω της Ιεράς Εξέτασης, η οποία επέβαλε τη φυλακή ως τιμωρία στους αιρετικούς. Επιπλέον, οι τοπικοί φεουδάρχες ή αξιωματούχοι φυλάκιζαν κατά περιόδους στα μπουντρούμια των κάστρων ή των πύργων τους υπηκόους και τους πολιτικούς αντιπάλους τους κατά τη διαδικασία μιας δίκης, ως ποινικό μέτρο, ή απλά για τη συλλογή λύτρων. Σε σχέση με το πλαίσιο αυτό, στις δημοτικές φυλακές του μεταγενέστερου Μεσαίωνα υπάρχουν ουσιαστικοί νεωτερισμοί, ανάμεσα στους οποίους είναι ο λεπτομερής εσωτερικός κανονισμός και η πολυπλοκότητά τους σε επίπεδο διοίκησης (Geltner, 2006).

1.3. Η χαρραγή της μεταρρύθμισης

Κατά το 16^ο αιώνα στην Αγγλία, όπως και σε ένα πολύ μεγάλο τμήμα της Ευρώπης, βρισκόταν σε εξέλιξη ένας οικονομικός μετασχηματισμός από μια οικονομία φεουδαρχική, βάση της οποίας ήταν η γεωργία, σε μια οικονομία εστιασμένη στο διεθνές εμπόριο. Πολλοί αγρότες κατέφυγαν στις πόλεις αναζητώντας νέες ευκαιρίες απασχόλησης, καθώς δεν απέφυγαν την ενοποίηση² και απαλλοτρίωση της γης τους. Εκείνη την περίοδο, στο Λονδίνο και τα περίχωρά του υπήρχαν αρκετές φυλακές άνευ ουσίας, απομεινάρια του Μεσαίωνα στην πλειοψηφία τους και, καθώς η εύρεση «τίμιας» εργασίας ήταν δύσκολη για τους αγρότες, αυτοί κατέφευγαν σε μικροκλοπές, πορνεία και άλλα αδικήματα. Ως αποτέλεσμα, οι Αρχές της Αγγλίας ανησύχησαν από τη μεγάλη αύξηση των περιπλανώμενων «αδρανών αδέσποτων», «πόρνων» και ζητιάνων στην αγγλική ύπαιθρο. Η αντίδραση του Δημοτικού Συμβουλίου του Λονδίνου στο «κύμα εγκληματικότητας» ήταν η δημιουργία ενός οίκου σωφρονισμού, γνωστού ως Bridewell. Στον οίκο κρατούνταν επαίτες, κακοποιοί νεαρής ηλικίας και άτομα με μειωμένη ποινή εξαιτίας καλής διαγωγής. Αντίθετα από τις φυλακές της εποχής, στο Bridewell γινόταν προσπάθεια επανένταξης των κρατουμένων, μέσω της εκμάθησης μιας τέχνης (Roberts, 1974). Η εργασία ήταν υποχρεωτική και η πραγματοποίησή της αποτελούσε μέρος μιας ομάδας, ενώ στους κρατούμενους παρέχονταν αμοιβή για την εργασία τους και θρησκευτική καθοδήγηση (Palermo, 2013).

² <https://en.wikipedia.org/wiki/Enclosure>

1.4. Εξορία, εξοστρακισμός και μεταφορά ως μορφές μεταρρύθμισης

Αν και η μη ηθελημένη απομάκρυνση ενός ατόμου από την οικία του, την πόλη του ή τη χώρα του και η απαγόρευση επιστροφής του ήταν γνωστή ως τακτική ήδη από την αρχαιότητα, ως είδος τιμωρίας δε χρησιμοποιήθηκε μαζικά παρά μέχρι τον 16^ο αιώνα.

Επί τέσσερις αιώνες, από το 1593 έως και το 1988, στην Ρωσία προτιμούσαν την καταναγκαστική εξορία (ssylka) και τη σκληρή εργασία (katorga) ως μεθόδους τιμωρίας των εγκληματιών, αν και με το πέρασμα του χρόνου ο σκοπός και ο χαρακτήρας τους άλλαξαν: χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο αποίκησης για τη διαφύλαξη των συνόρων, την κινητικότητα των εργαζομένων και των φυσικών πόρων, καθώς και ως τρόπος εξασθένησης και αντιπόινων εναντίον των παραβατών (Piacentini and Pallot, 2014). Στην Ευρώπη, με την αποικιοκρατία σε άνθηση, η μεταφορά σε υπερπόντιες χώρες όσων καταδικάστηκαν από το δικαστήριο ήταν μερικές φορές δείγμα εξάπλωσης του νομικού καθεστώτος της μητρόπολης (συμπεριλαμβανομένου του ποινικού κώδικα) σε όλη την αυτοκρατορία συμπεριλαμβανομένων και των αποικιών. Την ίδια επιλογή έκαναν και οι Γάλλοι νομοθέτες, αντικαθρεφτίζοντας τη μακροχρόνια κυριαρχία της αρχής της απορρόφησης στη γαλλική πολιτική της αποικιοκρατίας. Έτσι, όταν περίπου στο μέσο του δέκατου ένατου αιώνα βρέθηκε μια νέα ισορροπία στην αυτοκρατορία, οι ροές των ποινικών μετακινήσεων είχαν ως κατάληξη τη μεταφορά 70.000 κατάδικων από τη Γαλλία στη Γαλλική Γουινέα και τη Νέα Καληδονία (de Vito, Anderson and Bosma, 2018). Στην Ισπανία, με δύο βασιλικά διατάγματα, το 1653 και το 1654 αντίστοιχα, ο Βασιλιάς Φίλιππος IV έδωσε διαταγή στους δικαστές να στέλνουν όσους καταδικάζονταν σε βαριές ποινές στο εκτεταμένο δίκτυο των φυλακίων/φρουριών της Βόρειας Αφρικής, ενώ το 1677 όσοι καταδικάζονταν σε υπηρεσία στις γαλέρες κάτω από τρία χρόνια, έπρεπε, αντί γι' αυτό, να σταλούν σε φυλάκιο του σημερινού Μαρόκου (Pike, 1983). Όπως ήταν αναμενόμενο, η μεγαλύτερη αποικιοκρατική αυτοκρατορία, η Μεγάλη Βρετανία, για να εμποδίσει το έγκλημα και να ανταπεξέλθει στην έλλειψη εργατικών χεριών στις αμερικανικές αποικίες, μετέφερε γύρω στους 50.000 κατάδικους μεταξύ του 1718 (κοινοβουλευτικός νόμος καθιέρωσε τη μεταφορά στις αποικίες) και του 1775 (η επικείμενη Αμερικανική Επανάσταση διέκοψε τη μεταφορά) (Morgan, 1987). Συνέπεια

αυτής της διακοπής ήταν η εμφάνιση υπερπληθυσμού στις πλωτές³ και στις τοπικές φυλακές. Οι αρχές της Μεγάλης Βρετανίας δε συμφωνούσαν στη δημιουργία νέων σωφρονιστικών μονάδων και αδυνατούσαν να βρουν εναλλακτικές τοποθεσίες για τους κατάδικους της Μεγάλης Βρετανίας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να επιλεγεί η Αυστραλία ως ο κατάλληλος προορισμός για τη μεταφορά των κατάδικων. Υπάρχει σχεδόν ομοφωνία των ιστορικών ως προς το ότι, ο σκοπός για τον οποίο ιδρύθηκαν οι αποικίες στη Νέα Νότια Ουαλία και στο Νησί Νόρφολκ ήταν μόνο ένας: να χρησιμεύσουν ως αποθήκη φυλακισμένων (Lewis, 1988).

Εκείνη την εποχή, η θανατική ποινή ήταν, σε κάθε περίπτωση, αν όχι ο κύριος τύπος τιμωρίας, ένα σημείο γύρω από τον οποίο στρεφόταν η ποινική δικαιοσύνη. Όταν δεν άξιζε να επιβληθεί η ποινή της εκτέλεσης για το έγκλημα, στους παραβάτες επιβαλλόταν σωματική τιμωρία, ενώ στρατηγική, κυρίως, της διοίκησης, ήταν ο εγκλεισμός σε τοπικές φυλακές: όσοι περίμεναν την εκτέλεσή τους, μάρτυρες που περίμεναν τη σειρά τους για να καταθέσουν, οφειλέτες και άλλοι συνωστίζονταν όλοι μαζί σε μεγάλα δωμάτια για σχετικά σύντομα χρονικά διαστήματα, όχι όμως ως τιμωρία (Rubin, 2014). Βέβαια, αυτές οι μορφές τιμωρίας δεν είχαν καμία σχέση με τη σημερινή φυλακή, η οποία σύντομα θα έκανε την εμφάνισή της έπειτα από μια σειρά αλλαγών σε πολιτικό, δημογραφικό και οικονομικό επίπεδο που θα λάμβαναν χώρα στο Δυτικό Κόσμο περίπου τον δέκατο όγδοο αιώνα.

³ [https://en.wikipedia.org/wiki/Hulk_\(ship_type\)#/media/File:Lebreton_engraving-09-hulk.jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Hulk_(ship_type)#/media/File:Lebreton_engraving-09-hulk.jpg)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΦΥΛΑΚΗ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ: ΕΝΑΣ ΑΝΕΚΠΛΗΡΩΤΟΣ ΘΕΣΜΟΣ

2.1. Η εμφάνιση της σύγχρονης φυλακής

Η Αμερικανική Επανάσταση ήταν η αφετηρία για ποινικές μεταρρυθμίσεις, παγκόσμιας εμβέλειας και επιρροής. Τα αισθήματα εναντίον της μοναρχίας, σε συνδυασμό με τη φανερή ανάγκη του νέου κράτους να αποκτήσει Σύνταγμα και Ποινικό Κώδικα, αποτελούσαν άριστη πολιτική βάση για την εναντίωση στην ποινή του θανάτου και τη σωματική τιμωρία, ποινές οι οποίες δεν συμβάδιζαν με την δημοκρατία σύμφωνα με τους νέους Αμερικανούς. Επίσης, εμφανίστηκε έντονα η ανάγκη αναμόρφωσης των ήδη φυλακισμένων/εγκληματιών σε ηθικούς και καλούς πολίτες, για να αποτραπεί έτσι η καταστροφή της νεοσύστατης Δημοκρατίας εκ των έσω, εάν οι μονάρχες απαιτούσαν εκδίκηση (Rubin, 2019). Ως εκ τούτου, μεταξύ του 1773 και του 1790, στο Κοννέκτικατ, τη Μασαχουσέτη και την Πενσυλβανία ιδρύθηκαν 3 πρότυπες φυλακές που η κάθε μία επηρέασε την ανάπτυξη και τη διαμόρφωση του θεσμού.

Το 1773, στη Γενική Συνέλευση του Κοννέκτικατ θεσπίστηκε νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία ένα εγκαταλελειμμένο ορυχείο χαλκού μπορούσε να μετατραπεί σε φυλακή για παραβάτες σοβαρών αδικημάτων. Η Γενική Συνέλευση ίδρυσε τη μονάδα Newgate για τη φυλάκιση και την κερδοφόρα απασχόληση των εγκληματιών και παραβατών που θα κατέληγαν στη φυλακή. Το ύψος των επιβαλλόμενων ποινών κυμαινόταν κάτω από δέκα χρόνια μέχρι ισόβια κάθειρξη. Οι διακυμάνσεις στην καταδίκη εξαρτιόταν από τη φύση του αδικήματος και το ποινικό μητρώο του κατάδικου. Το Newgate θεωρείται μια αποικιακή φυλακή πρώιμου σταδίου (ίσως είναι η πρώτη) για την τιμωρία των μεγαλοεγκληματιών, δεδομένου ότι μέχρι τότε, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, σε όσους διέπρατταν σοβαρά εγκλήματα προβλεπόταν η ποινή της σωματικής τιμωρίας, του θανάτου ή της εξορίας. Η γρήγορη λειτουργία της φυλακής μπορεί να συγκριθεί μόνο με το πόσο γρήγορα απέτυχε να εκπληρώσει το σκοπό της. Αν και ο στόχος ήταν να αποτελέσει η ασφάλεια ένα από τα δυνατά σημεία του σχεδιασμού της, ο πρώτος κρατούμενος του Newgate δραπέτευσε τρεις εβδομάδες μετά την εισαγωγή του στο ορυχείο. Οι δραπετεύσεις κρατουμένων έγιναν συχνό πρόβλημα για τη φυλακή και χειροτέρεψαν εξαιτίας των ειδικών πιέσεων που επιβάλλονταν από την Αμερικανική Επανάσταση. Επιπλέον, υπήρξαν άμεσα προβλήματα κατά τη λειτουργία της

απασχόλησης μέσα στη φυλακή. Η επιτυχημένη εξαγωγή χαλκού από ένα ορυχείο που δεν απέφερε κέρδος στις ιδιωτικές εταιρίες εξόρυξης δεν ήταν εύκολη υπόθεση, ιδιαίτερα από τη στιγμή που οι κρατούμενοι δεν είχαν εμπειρία ως ανθρακωρύχοι (Durham, 1990).

Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, το Γενικό Δικαστήριο της Μασαχουσέτης, φανερά ανήσυχο από τον αυξημένο αριθμό διώξεων για εγκλήματα κατά της περιουσίας, στράφηκε σε άλλες εναλλακτικές λύσεις, σε σχέση με την κράτηση σε τοπικές φυλακές που δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα. Οι αρχές θεωρούσαν ότι το ενδεχόμενο της υποχρεωτικής εργασίας και της αυστηρής πειθαρχίας στο χώρο μιας στρατιωτικής εγκατάστασης θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για όσους πιθανόν διέπρατταν αδικήματα σχετικά με την ιδιοκτησία. Η πειθαρχία στην εργασία θα ήταν ενθαρρυντικός παράγοντας για την επανένταξη των φυλακισμένων και η απομόνωσή τους από την κοινωνία θα ανταποκρίνονταν στην απαίτηση του κόσμου για αντίποινα (Kealey, 1984). Το 1785, λοιπόν, ένα φρούριο του λιμανιού της Βοστώνης, το Castle Island, ορίστηκε από την Κοινοπολιτεία της Μασαχουσέτης ως τόπος φυλάκισης αποκλειστικά και μόνο καταδικασμένων εγκληματιών που προέρχονταν από όλη την Πολιτεία. Συγχρόνως, έγινε αναθεώρηση του ποινικού κώδικα, προκειμένου να μπορούν οι δικαστές να επιβάλλουν φυλάκιση μακροχρόνιας διάρκειας, ως εναλλακτική διέξοδο προς τις παλαιότερες ποινές, όπως ήταν το μαστίγιο και ο κύφονας⁴ (Hirsch, 1982). Το Castle Island ήταν το πρώτο μεγάλης έκτασης πείραμα που περιλάμβανε σκληρή εργασία. Οι κατάδικοι, σαράντα πέντε με πενήντα τον αριθμό, διαβιούσαν με στρατιωτική πειθαρχία, την επίβλεψη των οποίων είχε ένας διοικητής και δώδεκα μικρότεροι αξιωματούχοι, ένας επιτηρητής και ένας επισκέπτης χειρουργός. Οι κρατούμενοι ήταν υποχρεωμένοι να φορούν την ίδια αμφίεση και κάθε τμήμα της έπρεπε να είναι κατασκευασμένο από δύο αντίθετα χρώματα ως «σήμα ατιμίας» (Kealey, 1984). Δυστυχώς, η φυλακή δεν ήταν και η πιο κατάλληλη από πλευράς ασφαλείας: τον χειμώνα οι κατάδικοι μπορούσαν να διασχίσουν τον πάγο προς την ηπειρωτική χώρα και να διαφύγουν και το καλοκαίρι, όσοι γνώριζαν καλά κολύμπι, δραπέτευαν εύκολα. Σε λιγότερο από 20 χρόνια από την ίδρυσή της, η φυλακή εγκαταλείφθηκε εξαιτίας της έλλειψης ασφαλείας (Bauer, 1973).

⁴https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f4/TitusOates-pilloried_300dpi.jpg/800px-TitusOates-pilloried_300dpi.jpg

Το πρώτο ίδρυμα, πρωταρχικός στόχος του οποίου ήταν ο σωφρονισμός των κρατουμένων στη χώρα (και στον κόσμο), ιδρύθηκε στη Φιλαδέλφεια. Το 1776 άνοιξε η φυλακή Walnut Street και μια δεύτερη φυλακή με 16 κελιά απομόνωσης άνοιξε το 1790, όπου μετέφεραν τους πιο επικίνδυνους κατάδικους (Craig, 2004). Μεταξύ των οπαδών των μεταρρυθμίσεων, αυτή η φυλακή είχε μεγάλη φήμη και διακρίθηκε για πολλούς λόγους, τρεις από τους οποίους είναι οι ακόλουθοι:

- Καθώς η φυλακή της Walnut Street αντλούσε την εξουσία της από το νομοθετικό σώμα της Πολιτείας της Πενσυλβανίας, ήταν η πρώτη προσπάθεια που χρηματοδοτήθηκε από το κράτος προκειμένου να αντικατασταθεί η σωματική τιμωρία με την υποχρεωτική εργασία, με απώτερο στόχο το σωφρονισμό των δραστών και την αποτροπή του εγκλήματος.
- Με τη λειτουργία της προέκυψε προηγούμενο για τις ποινικές φυλακές, καθώς ήταν εφικτή πλέον εκ του νόμου η μεταφορά καταδικασμένων παραβατών από οποιοδήποτε μέρος της Κοινοπολιτείας, προκειμένου να εκτίσουν ποινή φυλάκισης στη Φιλαδέλφεια.
- Τέλος, σύμφωνα με τη νομοθεσία για την ίδρυση της φυλακής, απαγορεύονταν οι διαφορετικές ποινικές πρακτικές που βασιζόνταν στη φυλή ή το φύλο του ατόμου (Patrick-Stamp, 1993).

Παρόλα αυτά, οι καινοτομίες της Walnut Street ήταν λιγότερο επαναστατικές στην πράξη, από ότι ήταν στη θεωρία. Η φυλακή της Φιλαδέλφειας καταστράφηκε γρήγορα εξαιτίας του υπερπληθυσμού και των ατελειών στον σχεδιασμό. Τα κελιά της απομόνωσης ήταν συχνά πολύ λίγα για να κρατήσουν τους πιο σκληρούς κατάδικους σε απόσταση από τους υπόλοιπους τρόφιμους των φυλακών, υποβιβάζοντας την απομόνωση σε σύντομη τιμωρία για τους απείθαρχους τρόφιμους. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, άρχισαν να σημειώνονται φωτιές, δραπετεύσεις, επιδημίες και ταραχές σχεδόν κάθε χρόνο, ενώ στα τέλη του 1810 έλαβαν χώρα κάποια από τα πιο δραματικά γεγονότα (Rubin, 2019). Η φυλακή της Φιλαδέλφειας αποτέλεσε ένα πείραμα σχετικά με την αναμόρφωση των εγκληματιών, το οποίο πρόβαλε τις δυσκολίες εφαρμογής ενός σχεδίου σωφρονισμού μέσα σε φυλακή.

2.2. Οι εξελίξεις στην Ευρώπη

Οι φυλακές στον υπόλοιπο κόσμο ακολούθησαν την ίδια πορεία με τις Αμερικανικές φυλακές, με τους πρώτους «σωφρονιστικούς οίκους» να αναπτύσσονται, οι οποίοι, αφού

παρουσίασαν προβλήματα, αντικαταστάθηκαν από τις φυλακές με τη μορφή που είναι γνωστές σήμερα, και οι οποίες απέτυχαν επίσης, όταν εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά. Στην Αγγλία, στο σωφρονιστικό κατάστημα του Gloucester που άνοιξε το 1792, πραγματοποιήθηκε ένα εξαιρετικό παράδειγμα μεταρρύθμισης. Προορισμός της φυλακής ήταν να αποτελέσει ένα μέρος ασφαλούς κράτησης, στόχος που θα υλοποιούνταν με τα αρχιτεκτονικά σχέδιά της και την προσεκτική επίβλεψη των υπαλλήλων της. Δόθηκε μεγάλη προσοχή στο ζήτημα της προσωπικής υγιεινής, στην καθαριότητα του κτιρίου και στο δυνατό σύστημα εξαερισμού. Ο χωρισμός των τροφίμων έγινε με βάση το φύλο τους και το έγκλημά τους, αποτρέποντας κατ' αυτόν τον τρόπο τους νέους ή τους μικροεγκληματίες να αποκτήσουν τις κακές συνήθειες των πιο σκληρών κρατουμένων. Ακόμη, η απομόνωση έπαιξε σημαντικό ρόλο, διότι ήταν «ο πιο ισχυρός επιδιορθωτής μιας σκληρής καρδιάς» (Brodie, Croom and Davies, 2002:40), ενώ λειτουργούσε και ως προληπτικό μέσο κατά των ταραχών στη φυλακή. Ενώ για λίγο θεωρήθηκε επιτυχία, όπως συνέβη και με τη Walnut Street, η αρχική πρόοδος των μεταρρυθμίσεων έδωσε γρήγορα τη θέση της στο χάος και την εξαχρείωση, με αποτέλεσμα να εμφανιστούν καινούριες φωνές για μεταρρυθμίσεις (Rubin, 2019).

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, άνοιξε στην Αγγλία η φυλακή Millbank, το πρώτο κυβερνητικό σωφρονιστικό κατάστημα. Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, εξαιτίας της Αμερικανικής Επανάστασης διακόπηκε η μεταφορά των παραβατών από την Αγγλία στις αποικίες και κατά συνέπεια οι αρχές βρέθηκαν αντιμέτωπες με έναν σοβαρό πρόβλημα: τι έπρεπε να γίνει με τους παραβάτες που δεν εκτελούνταν. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον νέο Σωφρονιστικό Νόμο που θεσπίστηκε το 1779, σύμφωνα με τον οποίο ήταν δυνατόν να αντικατασταθεί η φυλάκιση με μεταφορά σε ένα από τα δύο κρατικά σωφρονιστικά καταστήματα, επέτρεψε τη μεταφορά «τροφίμων» στη φυλακή Millbank, μόλις άνοιξε αυτή, το 1816 (Wilson, 2002). Αυτό το σωφρονιστικό ίδρυμα ήταν πολύ μεγαλύτερο από τις τοπικές φυλακές, καθώς μπορούσαν να φιλοξενηθούν εκεί μέχρι χίλιοι τρόφιμοι. Σύμφωνα με τις αρχές ίδρυσης της φυλακής, οι φύλακες έπρεπε να παρακολουθούν τη συμπεριφορά των τροφίμων, να φροντίζουν για την επιβολή των εντολών τους, να συμπεριφέρονται με ανθρωπισμό στους κρατούμενους, να μην έχουν, όμως, άσκοπες συνομιλίες μαζί τους και να μην εξοικειώνονται με αυτούς. (Johnston, 2008). Όμως, η Millbank δε μπορεί να θεωρηθεί ως επιτυχία. Όπως αποδείχθηκε, ο σχεδιασμός της δεν ήταν ικανοποιητικός. Η πολύπλοκη ανάπτυξη των διαδρόμων, έκανε ακόμη και τους φύλακες να χάνουν τον προσανατολισμό τους, ενώ ακόμη και ο ήχος μεταφερόταν μέσω

του συστήματος εξαερισμού, με αποτέλεσμα να υπάρχει επικοινωνία μεταξύ των κελιών. Αργότερα, αφού οι ασθένειες και οι επιδημίες μείωσαν τον αριθμό των τροφίμων, το ίδρυμα Millbank έκλεισε προσωρινά (Vander Beken, 2016).

Ακόμη και το «πετράδι του στέμματος» του σωφρονιστικού συστήματος της Αγγλίας, που αποτέλεσε μοντέλο των φυλακών σε ολόκληρη τη Βρετανική Αυτοκρατορία, δεν κατάφερε να ανταποκριθεί στο ρόλο του. Όταν το 1842 άνοιξε η φυλακή Pentonville, σηματοδότησε την απαρχή ενός νέου συστήματος σωφρονιστικών ιδρυμάτων και προσέγγισης της τιμωρίας στη Βρετανία, καθώς αποστολή της ήταν, με τη μέθοδο της θρησκευτικής παρότρυνσης, του συστήματος της αυστηρής πειθαρχίας, της εκπαίδευσης ήθους και της εφαρμογής του διαχωρισμού σε ακραία μορφή, να αναμορφώσει και να οδηγήσει σε ειλικρινή και ουσιαστική μετάνοια τους κρατούμενους του. Η προσέγγιση έγινε με ακρίβεια και αυστηρότητα. Με τη στέγαση των 500 κρατουμένων σε ακτινωτές γραμμές κελιών που ξεκινούσαν από μια κεντρική μονάδα, η λειτουργία της Pentonville θύμιζε μηχανή, με τη μέρα των τροφίμων να παρακολουθείται και να κατευθύνεται σχολαστικά κάθε λεπτό, από τον ήχο του πρώτου κουδουνιού στις 5:30 το πρωί μέχρι τις 9:00 το βράδυ που έσβηναν τα φώτα. Στους κατάδικους δεν επιτρεπόταν η μεταξύ τους επικοινωνία και για είκοσι τρεις ώρες την ημέρα παρέμεναν κλειδωμένοι στην απομόνωση των κελιών τους και εκεί έτρωγαν, εργάζονταν και κοιμόντουσαν. Για να μετακινηθούν μέσα στη φυλακή, οι κρατούμενοι κάλυπταν τα πρόσωπά τους με κουκούλες, κάθονταν σε ξεχωριστούς πάγκους στο παρεκκλήσι και η άσκησή τους γινόταν σε ξεχωριστά προαύλια που αερίζονταν (Charleroy and Marland, 2016). Ωστόσο, αντί το Pentonville να μεταρρυθμίσει και να βελτιώσει τους κρατούμενους συνδέθηκε με μεγάλα ποσοστά ψυχικής διαταραχής. Οι αναφορές των υπαλλήλων της φυλακής για επεισόδια διανοητικής διαταραχής, εκδήλωση ψευδαισθήσεων, πανικού, κατάθλιψης και άγχους ήταν σχεδόν καθημερινές. Στις περιγραφές τους οι τρόφιμοι ανέφεραν ότι τους επισκέπτονταν πνεύματα των νεκρών συγγενών τους, ότι τα περιεχόμενα στα ντουλάπια τους μετακινούνταν μόνα τους ή ότι «πράγματα» σύρονταν έξω από τον εξαερισμό. Έστειλαν παράξενα γράμματα στους συγγενείς τους και πολλοί έκαναν προσπάθειες να βλάψουν τον εαυτό τους ή απόπειρες αυτοκτονίας, με συνέπεια να ασκηθεί αυστηρή κριτική στο καθεστώς της φυλακής από πολλούς, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο Κάρολος Ντίκενς που χαρακτήρισε τη φυλακή ως σκληρό πείραμα, το οποίο θέτει σε δοκιμασία τον ανθρώπινο νου και το πνεύμα (Cox and Marland, 2018).

2.3. Η κατάσταση σήμερα

Ήδη από τις αρχές του εικοστού αιώνα έκανε την εμφάνισή της η καταργητική τάση η οποία απευθυνόταν στις ποινές κατά της ελευθερίας και κατά της ύπαρξης των φυλακών ή της δημιουργίας νέων. Η πρώτη τάση στρεφόταν τόσο κατά των βραχυχρόνιων ποινών υποστηρίζοντας, σύμφωνα με τον Franz v. Liszt (1905, όπως αναφέρεται στον Αλεξιάδη, 1997), ότι η βραχυχρόνια ποινή είναι ανούσια και επικίνδυνη, δεν προκαλεί φόβο και δεν βελτιώνει, αντιθέτως διαφθείρει ειδικά όταν εκτελείται μέσα σε φυλακή διότι εκεί ο καταδικασμένος για ένα ελαφρύ αδίκημα συναναστρέφεται με άλλους σοβαρότερων αδικημάτων, όσο και κατά των μακροχρόνιων ποινών (Πεταλάς, 1906). Το κίνημα υπέρ της κατάργησης των μακροχρόνιων ποινών είχε ως στόχο κυρίως στην ισόβια κάθειρξη ασκώντας δριμυία κριτική ότι απαξιώνει τα ανθρώπινα δικαιώματα, στερεί την ελπίδα αποφυλάκισης άρα στερείται και σωφρονιστικού στόχου και τέλος έχει αξιοσημείωτο κόστος λόγω της μακράς διάρκειας της ποινής αλλά και όλων των ειδικών προϋποθέσεων που αυτή απαιτεί (Αλεξιάδης, 1997). Η δεύτερη τάση προς κατάργηση των φυλακών τόνιζε ότι:

- αυτές αποτελούν απάνθρωπα και υποπολιτισμικά συστήματα τα οποία έχουν αποτύχει στον τομέα της καταπολέμησης του εγκλήματος αλλά και της πρόληψης αφού οι πλειοψηφία των κρατουμένων είναι υπότροποι και
- έχει μεγάλο οικονομικό κόστος.

Επιπρόσθετα η τάση αυτή επεκτεινόταν και κατά της δημιουργίας νέων φυλακών έχοντας ως βασικά επιχειρήματα ότι:

- η σύσταση ενός νέου σωφρονιστικού καταστήματος είναι κάτι που δεν μπορεί να αντιστραφεί και θα συνεχίσει να χρησιμοποιείται και να λειτουργεί για πάρα πολλά χρόνια ακόμη και αν κριθεί μη επωφελής η λειτουργία της,
- τα σωφρονιστικά καταστήματα έχουν επεκτατικές τάσεις αφού μια νέα φυλακή συνήθως δεν αντικαθιστά κάποια παλαιότερη που παρουσίαζε προβλήματα ακόμη και αν αυτός ήταν ο αρχικός λόγος δημιουργίας της, αντίθετα στο τέλος καταλήγουν να λειτουργούν και οι δύο και φτάνουν μάλιστα και οι δύο σε υπερκορεσμό και
- η δημιουργία μιας νέας φυλακής εξυπηρετεί πολιτικούς σκοπούς αντί για μια σωστή πολιτική σωφρονισμού (Αλεξιάδης, 1997).

Από όσα έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα καθίσταται σαφές ότι, η πρώιμη σύγχρονη φυλακή απέτυχε όσον αφορά την πραγματοποίηση του στόχου της, είτε αυτός ήταν να προστατευθούν οι πολίτες, απομακρύνοντας τους παραβάτες από την κοινότητα, είτε να τιμωρηθεί ο δράστης με την επιβολή άλλων αντίστοιχων ποινών, είτε να αποτραπεί ο δράστης με τη χρησιμοποίηση της φυλακής, είτε να σωφρονιστεί ο δράστης. Εκπληρώνει όμως σήμερα η φυλακή καλύτερα το ρόλο της, ύστερα από εφαρμογή του μοντέλου εγκλεισμού επί 200 περίπου χρόνια; Σύμφωνα με τον Δασκαλάκη (1988:44)

«...όλες οι επιστημονικές συζητήσεις γύρω από τη φυλακή έχουν ως κοινή αφετηρία τη διαπίστωση της αποτυχίας αυτού του θεσμού» .

Η σημερινή φυλακή δεν παρέχει καμία βάση για κοινούς στόχους μεταξύ των κρατουμένων και της φυλακής, τους οποίους ίσως επιδιώκουν αμοιβαία και οι δύο. Ο φυλακισμένος πρέπει να υπάρχει μόνο και να υπακούει. Εκτός από τη συνεργασία και την καλή διαγωγή του, δεν υπάρχουν προσδοκίες από αυτόν. Δεν έχει κανένα λόγο να συμμορφωθεί με τις εντολές εκείνων που τον αιχμαλώτισαν, εκτός από την απειλή επιβολής μεγαλύτερης ποινής ή της απώλειας προνομίων (Scharf, 1983).

Η φυλακή είναι απελπιστικά γεμάτη. Περισσότερα από 10,74 εκατομμύρια άνθρωποι βρίσκονται σε φυλακές παγκοσμίως, είτε επειδή έχουν προφυλακιστεί, είτε επειδή είναι κατάδικοι. Με βάση τους υπολογισμούς των Ηνωμένων Εθνών για τα εθνικά επίπεδα του πληθυσμού, το ποσοστό του παγκόσμιου πληθυσμού στις φυλακές ανέρχεται σε 145 φυλακισμένους ανά 100.000 πολίτες (Walmsley, 2018). Μεταξύ του 1997 και του 2007, παρατηρήθηκε αύξηση στα ποσοστά κρατουμένων στις φυλακές, σε 91 χώρες από όσες μελετήθηκαν (68%). Υπήρξε αύξηση πάνω από 50% σε 30 χώρες (22%) (Malby, 2010).

Η φυλακή δεν αποτρέπει το έγκλημα. Ίσως θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, η αύξηση στους αριθμούς φυλάκισης θα μείωνε την εγκληματικότητα. Από το 1973, σημειώνεται αύξηση κάθε χρόνο στον αριθμό των παραβατών που φυλακίστηκαν στις φυλακές της Αμερικής, ενώ η εγκληματικότητα αυξομειώνεται αυτό το χρονικό διάστημα, το οποίο αποδεικνύει ότι ο έλεγχος της εγκληματικότητας δε συνάδει άμεσα με τον εγκλεισμό σε φυλακή (Rose and Clear, 1998).

Η φυλακή δεν προστατεύει την σωματική υγεία των κρατουμένων. Σύμφωνα με στοιχεία που δόθηκαν στη δημοσιότητα από το Γραφείο Στατιστικής (BJS) του Υπουργείου Δικαιοσύνης των ΗΠΑ, το 2000 καταγράφηκαν 34.355 περιπτώσεις σεξουαλικής επίθεσης και βιαιοπραγίας μεταξύ φυλακισμένων και 17.952 περιστατικά ανάμεσα σε φυλακισμένους και σε προσωπικό των φυλακών, σε πολιτειακές, ομοσπονδιακές και

ιδιωτικές φυλακές. Σε αυτά τα δεδομένα υπήρξε αύξηση περίπου 32% και 27% για τους αντίστοιχους τύπους βίας, συγκριτικά με τα στοιχεία απογραφής του 1995. Μια μορφή βίας συνιστούν οι εξεγέρσεις στις φυλακές. Αιτία μπορεί να είναι μικρές ή και προσωπικές διαφωνίες ή να προκύψουν από μη ελεγχόμενες διαφωνίες στις οποίες εμπλέκεται μεγάλος αριθμός φυλακισμένων. Το BJS, περιγράφει τις εξεγέρσεις στις φυλακές ως μείζονες διαταραχές, που περιλαμβάνουν περισσότερους από πέντε φυλακισμένους και έχουν ως αποτέλεσμα σοβαρούς τραυματισμούς ή σημαντική ζημία της περιουσίας. Σύμφωνα με τον ορισμό που έδωσε το BJS, εκδηλώθηκαν 317 μεγάλες εξεγέρσεις το 1995 και 606 το 2000, διπλασιάστηκαν δηλαδή μέσα σε πέντε χρόνια (Stephan and Karberg, 2003).

Η φυλακή δε σωφρονίζει και δεν επανεντάσσει. Με απλά λόγια, ως προς τη μείωση της υποτροπής, οι φυλακές δεν κάνουν καλή δουλειά- ανεξάρτητα από το εάν λαμβάνονται υπόψη δεδομένα όσον αφορά τα απόλυτα επίπεδα υποτροπής ή δεδομένα όσον αφορά τα σχετικά επίπεδα υποτροπής για εκείνους που καταδικάζονται σε ποινή φυλάκισης, έναντι εκείνων που καταδικάζονται σε εναλλακτικές ποινές⁵ (Cullen, Jonson and Eck, 2012). Οι Langan και Levin (2002) εξέτασαν τι συνέβη στους φυλακισμένους μέσα σε 3 χρόνια από το 1994 που απελευθερώθηκαν. Μέσα σε 6 μήνες, το 30% περίπου των φυλακισμένων συνελήφθησαν εκ νέου, και το ποσοστό αυτό έφτασε στο 67% μέχρι το τέλος των τριών ετών μελέτης. Ακολουθώντας την πορεία του δείγματος της έρευνάς τους βαθύτερα μέσα στο ποινικό σύστημα, βρήκαν ότι ποσοστό 46,9% καταδικάστηκε ξανά για τέλεση νέου εγκλήματος και ποσοστό 25,4% καταδικάστηκε ξανά σε φυλάκιση.

Όπως είναι φανερό από τα προηγούμενα στοιχεία, ουσιαστικά η φυλάκιση ανταποκρίνεται στην επιθυμία των ανθρώπων για αντίποινα, να πάρουμε εκδίκηση από αυτόν που μας έχει προκαλέσει βλάβη. Θεωρείται δεδομένο ότι πρέπει να υπάρχει τιμωρία για το έγκλημα. Κανείς όμως δε μπορεί να κατανοήσει ποιο σκοπό της κοινωνίας υπηρετεί η φυλάκιση. Ίσως επειδή κάποιος είναι κρατούμενος δεν μπορεί, όσο είναι φυλακισμένος να διαπράξει άλλα εγκλήματα; Αυτό, ωστόσο, δεν ανταποκρίνεται πλήρως στην πραγματικότητα καθώς γίνονται δολοφονίες, όπως και μικροκλοπές ακόμη και μέσα στη φυλακή. Σε κάθε ταραχή εκδηλώνονται εμπρησμοί, ενώ τα εγκλήματα σεξουαλικής φύσης είναι κυρίαρχα σε πολλές φυλακές. Αν και γενικά είναι αλήθεια ότι, κατά την έκτιση της ποινής φυλάκισης μειώνεται απότομα η δυνατότητα ενός κρατουμένου να διαπράξει έγκλημα, αυτό δεν διαρκεί επ' αόριστο. Ο μέσος χρόνος έκτισης ποινής φυλάκισης είναι τρία χρόνια

⁵ Κοινωνική εργασία, αναστολή, περιορισμός κατ' οίκον, κτλ.

(Leopard, 1966). Η προστασία που απολαμβάνει η κοινωνία από την προσωρινή απόσυρση του εγκληματία, δεν αποτελεί αιτιολογία για τις μεγάλες δαπάνες των φυλακών. Τέλος, η αποτροπή, ενώ είναι μια ενδιαφέρουσα α priori υπόθεση, δε δείχνει να λειτουργεί στην πράξη. Έτσι, αξιωματικά, καταλήγουμε στη φυλάκιση, για να απαλλαγούμε από τον εγκληματία.

Στην ουσία, ο σωφρονισμός και η επανένταξη του φυλακισμένου είναι ο κοινωνικός σκοπός που μπορεί να εξυπηρετήσει η φυλάκιση. Είναι αυτονόητη η αξία τους για το κοινωνικό σύνολο: καθώς οι ενέργειες του εγκληματία βλάπτουν την κοινωνία, η ιδανική προστασία είναι η αλλαγή του εγκληματία, ώστε να σταματήσει η βλαπτική συμπεριφορά του και να ακολουθεί τους κανόνες της κοινωνίας αντί να τους παραβαίνει. Στις σημερινές φυλακές δεν μπορεί να επιτευχθεί αυτό. Όχι πριν επέλθει ριζική αλλαγή στη φιλοσοφία μας σχετικά με τη φυλάκιση και πως πρέπει να εφαρμόζεται αυτή. Σε τελευταία ανάλυση, όπως επιθυμούμε τα νοσοκομεία να προσφέρουν θεραπεία ή τα σχολεία να παρέχουν παιδεία, κατά τον ίδιο τρόπο επιθυμούμε οι φυλακές να φροντίζουν για το σωφρονισμό και την επανένταξη (Leopard, 1966).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ

3.1. Η περίπλοκη σχέση μεταξύ τιμωρίας, φυλακής και μεταρρύθμισης

Για τους περισσότερους ανθρώπους, η μεταρρύθμιση των φυλακών είναι κάτι που σχετίζεται με τη βελτίωση των ποινικών και σωφρονιστικών ιδρυμάτων. Όπως είδαμε και στα δύο κεφάλαια που προηγήθηκαν, η μεταρρύθμιση είναι μια διαδικασία και ανάγκη που εξελίσσεται συνεχώς. Κάθε απόπειρα βελτίωσης των συνθηκών μέσα στις φυλακές, κάθε πρόοδος στην αποτελεσματικότητα ενός ποινικού συστήματος, συνιστούσε και μεταρρύθμιση. Σίγουρα αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως μεταρρύθμιση, αλλά είναι και κάτι περισσότερο: η μεταρρύθμιση αποδέχεται τον εγκληματία ως ολότητα (ποιος είναι, τι είναι, γιατί είναι). Καλύπτει ζητήματα σχετικά με τους νόμους μας και την επιβολή τους, καθώς και τις ποινές και την εφαρμογή τους στο πρόσωπο του δράστη. Ωστόσο, πηγαίνει πιο πέρα από αυτό, διότι ο τελικός στόχος της μεταρρύθμισης στις φυλακές είναι η πρόληψη του εγκλήματος και η παύση της δημιουργίας εγκληματιών (Byers, 1916).

Σύμφωνα με τον Foucault (1975), ήδη από το 18^ο αιώνα τουλάχιστον, η ίδια η φυλακή αποτελούσε ένα είδος μεταρρύθμισης, η οποία προβλήθηκε ως μια περισσότερο ανθρώπινη και αποδοτική εναλλακτική διέξοδος, όσον αφορά προηγούμενες ποινικές πρακτικές. Ως αποτέλεσμα, στην κοινωνική μας θεώρηση η φυλακή είχε λάβει το χαρακτήρα θεσμικού οργάνου που είναι προοδευτικό και αναγκαίο, με το στοιχείο της αναγκαιότητας να επικρατεί έναντι των αποτυχιών της και των προκλήσεων που εμφανίζονται ενάντια στον σκοπό και τη δικαιολογία της.

Σε περίπτωση, όμως, που η προσέγγιση της παρούσας κατάστασης των φυλακών γίνει με το σκεπτικό ότι αυτές είναι ιδρύματα/θεσμοί που αντιμετωπίζουν κρίση, αυτό σημαίνει ότι στο παρελθόν ή τουλάχιστον επί της αρχής, οι φυλακές θα μπορούσαν να αποτελέσουν συστηματικούς, δίκαιους και αποδοτικούς θεσμούς σωφρονισμού και απόδοσης δικαιοσύνης. Αν ειπωθεί διαφορετικά, η συζήτηση περί ύπαρξης κρίσης έχει ως προϋπόθεση ότι τα τωρινά προβλήματα στο χώρο των φυλακών αποτελούν μια στιγμιαία μορφή αποσυντονισμού που μπορεί να ξεπεραστεί. Αν επέλθει μεταρρύθμιση στη φυλακή, η κοινωνία τείνει να πιστέψει ότι η φυλακή θα έχει αποτελέσματα (Chamberlen and Carvalho, 2019). Για ποιο λόγο όμως η φυλακή θεωρείται αναγκαία, από τη στιγμή που η λειτουργία της – σε συνδυασμό με την ικανότητά της για ικανοποιητική εκτέλεση οποιασδήποτε τέτοιας υποθετικής λειτουργίας – δεν είναι σαφής; Τι αισθάνεται η κοινωνία

ότι έχει ανάγκη από τη φυλακή; Με λίγα λόγια, με τις πρακτικές της τιμωρίας (και της φυλακής) προωθείται ο τύπος μιας οργανωμένης κοινωνίας που υπόκειται σε περιορισμούς από ένα σύστημα νομικών κανόνων και ηθικών αξιών και προστατεύεται από ένα ισχυρό και νόμιμο σύστημα καταναγκασμού. Η νόμιμη βάση του εν λόγω συστήματος, με τη σειρά της, στηρίζεται στην άποψη ότι προστατεύει αξίες και κανόνες που είναι κοινές σε όλη την κοινωνία, έτσι ώστε μέσω της τιμωρίας να δηλώνεται (Feinberg, 1965) ή να μεταφέρεται (Duff, 2003) ένα ηθικό μήνυμα που απευθύνεται στο σύνολο αυτής της κοινότητας και το οποίο οι εγκληματίες όχι μόνο μπορούν, αλλά και πρέπει να καταλάβουν και να κάνουν δεκτό. Συνεπώς, αν ισχύει κάτι τέτοιο και ο στόχος της φυλακής είναι ανώτερος, ποιος ο λόγος αναμόρφωσής της; Η απάντηση βρίσκεται στο ότι οι υποσχέσεις και η ρητορική περί της μεταρρύθμισης των φυλακών εξυπηρετούν στην πραγματικότητα τη συντήρηση και τη διαιώνιση των προβλημάτων στη φυλακή, ενώ, αντιθέτως, στόχος τους θα έπρεπε να είναι ή επίλυση αυτών των προβλημάτων (Chamberlen and Carvalho, 2019). Κατά τον Foucault και άλλους μελετητές, αντί ο στόχος της μεταρρυθμιστικής ιδεολογίας της φυλακής να είναι η μείωση της τιμωρίας, αποτελεί ένα από τα κύρια γνωρίσματα του συμβολικού συστήματος, το οποίο εγκρίνει την ενεργητική επιδίωξη και τη διευρυμένη εφαρμογή της τιμωρίας στη σύγχρονη κοινωνία:

«Καθ' όλη τη διάρκεια του δέκατου όγδοου αιώνα, εντός και εκτός του νομικού συστήματος, τόσο στην καθημερινή ποινική πρακτική όσο και στην κριτική των θεσμών, βλέπουμε την εμφάνιση μιας νέας στρατηγικής για την άσκηση της εξουσίας τιμωρίας. Και η «μεταρρύθμιση», με την ακριβή σημασία του όρου, [...] ήταν η πολιτική ή φιλοσοφική συνέχεια αυτής της στρατηγικής, με τους πρωταρχικούς της στόχους:

να κάνει την τιμωρία και καταστολή των παρανομιών μια τακτική λειτουργία, προέκταση της κοινωνίας,

όχι να τιμωρεί λιγότερο, αλλά να τιμωρεί καλύτερα,

να τιμωρεί με μετριασμένη αυστηρότητα ίσως, αλλά να τιμωρεί με μεγαλύτερη καθολικότητα και αναγκαιότητα,

να εισάγει τη δύναμη της τιμωρίας βαθύτερα στο κοινωνικό σώμα»

(Foucault, 1975: 81-82).

Έτσι, αν και επικρατεί ένταση μεταξύ μιας πολιτιστικής ώθησης στη φυλακή, ως μεταρρυθμιστικής προσπάθειας, από τη μια πλευρά, και της έμφυτης βίας και του επιθετικού χαρακτήρα της τιμωρίας από την άλλη, κατά περίεργο τρόπο αυτή η ένταση ενθαρρύνει την επιθυμία και την αντίληψη της αναγκαίας ύπαρξης της φυλακής, αντί να

την αποτρέπει, καταλήγοντας στην ενίσχυση και την επέκταση της πρακτικής της τιμωρίας. Ανάμεσα στην κρίση και στην αναμόρφωση της φυλακής υπάρχει μια δυναμική που λειτουργεί ως εξαιρετικό παράδειγμα μιας ισχυρής, εξωφρενικής και συναισθηματικής εμμονής στη χρησιμότητα που καταλογίζεται στη φυλακή (και στην τιμωρία γενικά). Η μη ικανότητα συνολικής αμφισβήτησης της αναγκαιότητας ενός συστήματος αποτυχημένου και βλαβερού και η επίμονη άποψη ότι η φυλακή μπορεί να λειτουργήσει, παρά τα στοιχεία που αποδεικνύουν το αντίθετο, υποδεικνύει ότι η ανάγκη της κοινωνίας να πιστεύει ότι η τιμωρία είναι ωφέλιμη είναι πιο ισχυρή και πιο σημαντική, σε σχέση με την ανάγκη να αντληθεί οποιαδήποτε πραγματική χρησιμότητα από αυτό.

Ως συμπέρασμα μπορεί να ειπωθεί ότι, η φυλακή συνιστά αναπόσπαστο τμήμα του συμβολικού τιμωρητικού συστήματος. Αυτό συμβαίνει επειδή προωθεί με επιδεξιότητα την εχθρική συμπεριφορά προς τους εγκληματίες και δίνει την ψευδαίσθηση του ελέγχου και της τάξης σε μια, κατά τα άλλα, επισφαλή και πολλαπλά διαιρεμένη κοινωνία, αλλά και επειδή οι δομικοί όροι που προσφέρει για αυτή τη διαδικασία είναι σημαντικοί: η απειλή φυλάκισης, ο διαχωρισμός και η απομόνωση εκείνων που καταλήγουν στη φυλακή και ο στιγματισμός των κρατουμένων και εκείνων που απελευθερώνονται από τη φυλακή, συνεισφέρουν στο να διατηρηθεί η εικόνα της τάξης. Και, με τη μεταρρύθμιση ως πρόφαση, η φυλακή αναζωογονεί συνέχεια μια οικονομία που συνδέεται με το θεσμό της, η οποία μεγεθύνεται και επαναλαμβάνει τη σύγχρονη τιμωρία, συντηρώντας ταυτόχρονα μια ουτοπική προσμονή γύρω από την υποθετική σύνδεση μεταξύ τιμωρίας και δικαιοσύνης (Chamberlen and Carvalho, 2019).

3.2. Φιλοσοφικές θεωρίες τιμωρίας και μεταρρύθμιση

Η τιμωρία αποτελεί μια συνηθισμένη και αναπόφευκτη πλευρά της καθημερινής ζωής. Η χρήση της τιμωρίας και η αντίδρασή μας σε αυτή συντελούν συχνά στη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς. Ως αντίδραση σε κάποια συμπεριφορά, η οποία τυπικά απαγορεύεται, μπορούμε να κάνουμε επικριτικά σχόλια, να εξορίσουμε κοινωνικά, να επιβάλουμε οικονομική τιμωρία ή να καταστρέψουμε σωματικά τον δράστη, ανάλογα με τις συνθήκες. Με λίγα λόγια, η τιμωρία είναι ένα σημαντικό και βασικό στοιχείο της κοινωνικής ζωής μας (Carlsmith, 2006). Ποιος ήταν συνεπώς ο ρόλος που διαδραμάτισαν οι παραδοσιακές θεωρίες προκειμένου να δικαιολογηθεί η τιμωρία στην αναμόρφωση των φυλακών; Η απάντηση, φυσικά, είναι ότι αποτέλεσαν το θεμέλιο πάνω στο οποίο

στηρίχτηκε η κριτική του υπάρχοντος ποινικού συστήματος και αιτιολόγησαν τις πολιτικές προτάσεις των μεταρρυθμιστών για τις αλλαγές στο ποινικό σύστημα (Sturfr, 2003).

Αν και η πλειοψηφία των μελετητών συμφωνεί ότι η τιμωρία κάποιας μορφής είναι αναγκαία, υπάρχει, ωστόσο, διαφωνία για την υπάρχουσα αιτιολογία βάσει της οποίας η τιμωρία θεωρείται ως η απάντηση που αρμόζει και δικαιολογείται σε παραβιάσεις των κοινωνικών κανόνων. Κάποιοι υποστηρίζουν ότι, πρωταρχικά, σκοπός της τιμωρίας είναι η ανταπόδοση του κακού, να ξεπληρωθούν τα προηγούμενα εγκλήματα των κακοποιών. Όταν ένα άτομο προκαλεί βλάβη στην κοινωνία παραβαίνοντας τους κανόνες της με ανάρμοστο τρόπο, δεν υπάρχει ισορροπία στη ζυγαριά της δικαιοσύνης και η ποιμή κατά του ατόμου επαναφέρει αυτή την ισορροπία. Η τιμωρία είναι αυτοσκοπός και η επιπλέον αιτιολόγηση είναι περιττή. Ορισμένοι διατείνονται ότι στόχος της τιμωρίας είναι η πρόληψη ή η μείωση εγκλημάτων στο μέλλον. Θεωρούν ότι η αρμονία στην κοινωνία επιτυγχάνεται καλύτερα με την πρόληψη μελλοντικών βλαβών και ότι η δικαιολογία για επιβολή τιμωρίας βρίσκεται στην ικανότητά της να μειώνει κατά πολύ το ενδεχόμενο παραβάσεων στο μέλλον. Αυτή η συλλογιστική επικεντρώνεται στο αποτέλεσμα, στο ότι αποβλέπει σε ένα σαφή μελλοντικό σκοπό με την εκτέλεση της τιμωρίας (Carlsmith, Darley and Robinson, 2002). Γενικά, όμως, οι περισσότεροι ερευνητές αναγνωρίζουν την ύπαρξη τεσσάρων ανταγωνιστικών, και σε ορισμένες περιπτώσεις συμπληρωματικών, προσεγγίσεων της ποινικής τιμωρίας: την εκδίκηση, την αποτροπή, την αχρήστευση και την επανένταξη του δράστη.

3.2.1. Η εκδίκηση

Η άποψη της εκδίκησης έχει μακρά ιστορική παρουσία στο νόμο και τη φιλοσοφία. Στον πρώιμο ρωμαϊκό νόμο συναντάται στο *lex talionis*, στην Παλαιά Διαθήκη εκφράζεται στο «οφθαλμός αντί οφθαλμού» (σχεδόν ίδια εντολή υπάρχει στο Κοράνι), καθώς και σε πολλούς άλλους πρώιμους κώδικες, ενώ έγκριτοι φιλόσοφοι, μεταξύ αυτών ο Immanuel Kant (1724 - 1804), είναι θερμοί υποστηρικτές αυτής της θεωρίας (Posner, 1980). Το κέντρο της θεωρίας βρίσκεται στο ότι, όταν κάποιος παραβιάζει τους κανόνες της κοινωνίας προκαλώντας βλάβη σε αυτή, η δικαιολογία για την τιμωρία στηρίζεται στον ισχυρισμό ότι η αδικία πρέπει να τιμωρηθεί και ο δράστης πρέπει να υποφέρει ανάλογα με το αδίκημα που διέπραξε. Η αντιμετώπιση αυτή είναι γνωστή ως «δίκαιη τιμωρία» ((Just Cause) (Carlsmith, 2006). Η αντιμετώπιση αυτή είναι περισσότερο αναδρομική, παρά

μελλοντική: δεν υπάρχει λόγος ο τιμωρός να δώσει σημασία σε μελλοντικά αποτελέσματα, παρά μόνο να ασχοληθεί με την επιβολή τιμωρίας που να θεωρείται κατάλληλη για τη συγκεκριμένη ζημία που ήδη προκλήθηκε. Αν και είναι σίγουρα καλύτερα η χρήση της τιμωρίας να αποτελεί δευτερεύουσα λειτουργία της αποτροπής αδικημάτων στο μέλλον, η δικαιολογία της βρίσκεται στην αποκατάσταση ενός λάθους, όχι στην απόκτηση κάποιου μελλοντικού κέρδους (Carlsmith, Darley and Robinson, 2002). Κύρια αρχή της τιμωρίας είναι η ηθική αναλογικότητα – μια τιμωρία πρέπει να αντανακλά το βαθμό του ηθικού παραπτώματος που προκάλεσε ο δράστης. Γενικά, τα σημαντικότερα στοιχεία ενός αδικήματος είναι αυτά που προσδιορίζουν και την ανάλογη τιμωρία (Carlsmith, 2006). Στα στοιχεία αυτά συγκαταλέγονται:

- το μέγεθος της βλάβης. Συνήθως, αυτό προσδιορίζεται από το είδος του αδικήματος και σε ποιο βαθμό θίγονται τα αισθήματα των πολιτών.
- η πρόθεση του δράστη, η οποία ασκεί συχνά επιρροή στην ηθική αγανάκτηση που νιώθουν οι πολίτες και, κατά συνέπεια, στο μέγεθος της τιμωρίας που πρέπει να επιβληθεί σύμφωνα με τη θεωρία της δίκαιης τιμωρίας. Η κατάκριση ενός ατόμου που καταχράται χρήματα για να συνεχίσει να διάγει πολυτελή και λαμπερό βίο είναι σκληρότερη σε σχέση με ένα άτομο που καταχράται τα ίδια χρήματα προκειμένου να ανταποκριθεί στον θεωρητικά ευγενικό σκοπό της αποζημίωσης των χαμηλόμισθων εργαζομένων της επιχείρησης. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, παρότι το μέγεθος της βλάβης παραμένει σταθερό, η τιμωρία θα είναι διαφορετική (Carlsmith, Darley and Robinson, 2002).
- τα ελαφρυντικά που ενδεχομένως να μειώσουν ή να ενισχύσουν την ανηθικότητα της πράξης. Για παράδειγμα, οι άνθρωποι καταλογίζουν μικρότερο ποσοστό ευθύνης σε ένα δολοφόνο, αν αυτός είχε προηγουμένως κακοποιηθεί σεξουαλικά από το θύμα της δολοφονίας (Carlsmith, 2006).

3.2.2. Η αποτροπή

Η αποτροπή ως θεωρία εμφανίστηκε όταν οι κοινωνίες ένωσαν για πρώτη φορά την υποχρέωση να δικαιολογήσουν με ορθολογιστικό τρόπο τη χρήση της θανατικής ποινής, αποκρούοντας την ίδια στιγμή άλλους τύπους δικαστικής βίας, όπως τον βασανισμό, τον λιθοβολισμό και άλλα παρεμφερή. Αν και η θεωρία της αποτροπής ίσως περιλαμβάνει άλλες μορφές τιμωρίας, κυρίως της εκδίκησης, η χρησιμότητα της δικαιολόγησης της

συνίσταται στην έννοια του ελέγχου του εγκλήματος. Με λίγα λόγια, σύμφωνα με τη θεωρία της αποτροπής υφίσταται μια αποτελεσματική σχέση μεταξύ ορισμένων χαρακτηριστικών της τιμωρίας (όπως λόγου χάρη, της βεβαιότητας ή της σοβαρότητας της) και του ενδεχόμενου διάπραξης αδικήματος. Με βάση αυτές τις απόψεις, η συχνότητα με την οποία διαπράττεται ένα έγκλημα θα μειωθεί αν αυξηθεί η ποινή του, διότι, κατά τη θεωρία της αποτροπής, οι πιθανοί εγκληματίες θεωρούνται ως ορθολογιστικοί παράγοντες που λαμβάνουν υπόψη τους τα χαρακτηριστικά και την πιθανότητα τιμωρίας πριν δράσουν. Αυτοί οι παράγοντες θα μεριμνήσουν να ξεφύγουν σίγουρα από την τιμωρία και, συνεπώς, αποθαρρύνονται να επιδείξουν εγκληματική συμπεριφορά. Είναι ουσιώδες ότι η αποτελεσματική λειτουργία της αποτροπής στηρίζεται στο ότι ο παράγοντας γνωρίζει τις ίδιες τις κυρώσεις και μπορεί να υπολογίζει τόσο τη βαρύτητα της επιβαλλόμενης ποινής, όσο και την πιθανή επιβολή αυτής της ποινής (Fagan and Meares, 2005). Η αποτροπή εμφανίζεται με δύο τύπους. Ο ένας τύπος είναι η ειδική αποτροπή και έγκειται στην αποφυγή της παράβασης από ένα άτομο εξαιτίας της πιθανής τιμωρίας του, ενώ η τιμωρία των εγκληματιών γενικά, η οποία κατευθύνει τα άτομα, είτε έχουν τιμωρηθεί είτε όχι, στην αποχή από το έγκλημα είναι η γενική αποτροπή. Με την ειδική αποτροπή, όπως άλλωστε συμβαίνει και με την αχρήστευση, τίθεται υπό έλεγχο η συμπεριφορά ενός μικρού σχετικά ποσοστού εγκληματιών, οι οποίοι συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν. Αντιθέτως, η γενική αποτροπή ίσως έχει επιπτώσεις σε οποιονδήποτε, εγκληματίες ή μη, συλληφθέντες ή όχι. (Kleck et al., 2005).

3.2.3. Η αχρήστευση

Αντίθετα από την αποτροπή, η αχρήστευση δε συνδέεται με την επίδραση που έχουν οι πιθανές κυρώσεις στην απόφαση που θα πάρει μελλοντικά ο δράστης να διαπράξει αδικήμα. Τουναντίον, η αχρήστευση είναι η μειωμένη εγκληματική δραστηριότητα που επέρχεται αν απομακρυνθεί ο δράστης από τον γενικό πληθυσμό. Δεν αποσκοπεί στην ανταπόκριση συμπεριφοράς, αλλά να μειώσει τις ευκαιρίες να προκληθεί βλάβη σε άλλους. Σε αντίθεση με το άριστο πλέγμα κυρώσεων όταν σκοπός είναι η αποτροπή, η αποτελεσματική κύρωση για λόγους αχρήστευσης δεν εξαρτάται από την πιθανή σύλληψη (Levitt and Miles, 2007). Ως σκεπτικό της πολιτικής που εφαρμόζεται, η αχρήστευση πλεονεκτεί διότι αποφεύγει αρκετά υπό αμφισβήτηση ερωτήματα που περιστοιχίζουν άλλες απόψεις περί τιμωρίας. Δεν είναι ανάγκη να ασχολούμαστε με δύσκολες ερωτήσεις

σχετικά με το εάν οι μεγαλύτερες τιμωρίες λειτουργούν αποτρεπτικά, είτε ειδικά είτε γενικά. Δε χρειάζεται επίσης να δώσουμε σημασία στο εάν είναι σωστό ή λάθος από ηθικής πλευράς να υποκύψουμε στο ένστικτο εκδίκησης κατά την επιβολή της τιμωρίας. Επίσης, μπορούμε να ελπίζουμε στην επανένταξη των φυλακισμένων (όπως συμβαίνει με τους περισσότερους ανθρώπους), αλλά όσο παραμένουν στη φυλακή, η ανησυχία μας είναι μικρότερη σχετικά με τις αποτυχημένες προσπάθειες επανένταξης (Leirpold, 2006). Συνήθως διακρίνονται δύο διαφορετικές μορφές αχρήστευσης: η επιλεκτική και η συλλογική αχρήστευση. Στην επιλεκτική αχρήστευση ανήκουν οι ποινές που είναι ατομικά βασιζόμενες και στις οποίες η προσαρμογή της καταδικαστικής απόφασης γίνεται στο συγκεκριμένο άτομο. Η εξατομίκευση αυτών των ποινών είναι δυνατή, ώστε να διαφοροποιούνται ανάλογα με τις διαφορετικές προβλέψεις σχετικά με την τάση του ατόμου να διαπράξει εγκλήματα στο μέλλον. Έτσι, με την επιλεκτική αχρήστευση επιτρέπονται διαφορετικές ποινές για το ίδιο έγκλημα, προκειμένου να ξεπεραστούν οι διαφορές κατά τον έλεγχο τους αδικήματος μεταξύ των δραστών που καταδικάστηκαν για το ίδιο αδίκημα. Η αποτελεσματική δράση της επιλεκτικής αχρήστευσης κατά την πρόληψη του εγκλήματος στηρίζεται στην ικανότητα πρόβλεψης ώστε να εντοπιστούν οι χειρότεροι παραβάτες – όσων το ποσοστό διάπραξης εγκλημάτων είναι υψηλό. Η συλλογική αχρήστευση αφορά στην πολιτική καταδίκης με βάση τα σύνολο των αδικημάτων, όπου, αντίθετα από μια πολιτική επιλεκτικής αχρήστευσης, οι καταδίκες στα άτομα επιβάλλονται αποκλειστικά με βάση το παρόν έγκλημα και πιθανόν βάσει του ποινικού τους μητρώου και δεν προσφεύγουν σε προβλέψεις σχετικές με το πώς αναμένεται να συμπεριφερθεί ένα συγκεκριμένο άτομο στο μέλλον (Cohen, 1983).

Είναι σημαντικό να αποδεχτούμε ότι η αχρήστευση ενυπάρχει σε όλες τις πολιτικές φυλάκισης, δεδομένου ότι οποιοσδήποτε φυλακίστηκε σύμφωνα με αυτή την πολιτική θα μπορούσε να διαπράξει εγκλήματα εάν ήταν ελεύθερος και η αχρήστευση απαρτίζεται από τα εγκλήματα που αποτρέπονται. Αν γίνει αντικατάσταση αυτών των εγκλημάτων κατά τη διάρκεια της φυλάκισης, οποιοδήποτε αποτέλεσμα της αχρήστευσης υποβιβάζεται. Για παράδειγμα, τα εγκλήματα που διαπράττει ένας παθολογικός βιαστής δεν υπάρχει πιθανότητα να αντικατασταθούν και, ως εκ τούτου, η αχρήστευση επιφέρει ολοκληρωτικό αποτέλεσμα κατά την περίοδο της φυλάκισης. Παρόλα αυτά, κάποια εγκλήματα συνδέονται με μια «εγκληματική αγορά εργασίας» και υπάρχει πιθανότητα αντικατάστασής τους. Όπως για παράδειγμα, στην πώληση ναρκωτικών ενδέχεται το αποτέλεσμα της αχρήστευσης σε έναν έμπορο ναρκωτικών να είναι μηδαμινό, διότι η

πώληση θα συνεχιστεί, είτε με αύξηση των πωλήσεων από όσους δεν είναι στη φυλακή, είτε με τη στρατολόγηση ενός νέου πωλητή στη θέση του φυλακισμένου (Blumstein, 1983).

3.2.4. Η επανένταξη

Οι υπέρμαχοι της επανένταξης υποστηρίζουν ότι αυτή μπορεί να εκληφθεί ως μια ήπια και ανθρώπινη έκφραση της αναγνώρισης ότι οι δύσκολες συνθήκες και τα προβλήματα έχουν στιγματίσει τις ζωές τόσο πολλών παραβατών και τα οποία προφανώς συνέβαλαν στην παραβατική συμπεριφορά τους και αποτελούν εμπόδιο στην προσπάθειά τους να σταματήσει η αντικοινωνική συμπεριφορά τους (Canton, 2018).

Αν και η επανένταξη χρησιμοποιήθηκε από την αρχή σχεδόν της λειτουργίας των σωφρονιστικών συστημάτων, το ιδανικό της ενισχύθηκε στην περίοδο της κλινικής ή ιατρικής φάσης του, όπου υποστηρίχθηκε ότι οι ανεπάρκειες σε βιολογικό, ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο υποδηλώνουν ότι οι παραβάτες είναι ασθενείς και χρήζουν θεραπείας ή γιατρειάς προκειμένου να προβλεφθεί περαιτέρω υποτροπή (Miller, 2012). Κατά το μεγαλύτερο τμήμα του προηγούμενου ενάμιση αιώνα, η πίστη στη θεραπευτική ικανότητα της φυλακής αποδείχτηκε εξαιρετικά ανθεκτική. Η άποψη ότι οι ποινικές κυρώσεις προορίζονταν και είχαν την ικανότητα να «θεραπεύσουν» την εγκληματικότητα ήταν κυρίαρχη μέχρι τη δεκαετία του 1970. Ξαφνικά, δόθηκε η εντύπωση ότι η γνώμη από πολλά μέλη της εγκληματολογικής κοινότητας – μελετητές, αρμόδιοι σχεδίασης πολιτικής, ακόμη και κάποιοι επαγγελματίες που ανήκαν στο χώρο – μεταβλήθηκε: Είχε πια αρχίσει να αποκρούεται η άποψη ότι οι φυλακές μπορούσαν να μετασχηματίσουν τους παραβάτες σε νομοταγείς πολίτες (Cullen and Gendreau, 1989). Η αιτία που συνέβη αυτό μπορεί να οφείλεται στην άσκηση ηθικής ή ιδεολογικής κριτικής στην επανένταξη: οι πολιτικές της επανένταξης, οι οποίες έχουν αξίωση για εξατομικευμένες καταδίκες και ακαθόριστες ποινές, έδιναν τη δυνατότητα στους δικαστές να επιβάλλουν «θεραπείες» που είχαν υπερβολική διάρκεια, ήταν εξαιρετικά επεμβατικές και οδηγούσαν σε παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών των εμπλεκόμενων (Lewis, 2005). Ωστόσο, κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, αυτή η πιο ιατρική ή θεραπευτική άποψη της επανένταξης απορρίφθηκε από μόνη της κατά κάποιο τρόπο, από μια μετάθεση της βαρύτητας σε ένα μοντέλο, βάση του οποίου ήταν η κοινωνική μάθηση, στο οποίο οι συμπεριφορές εκλαμβάνονταν ως εμποδισμένες πρακτικές που θα μπορούσαν πλέον να

απορριφθούν. Στο πλαίσιο αυτό, η νέα διατύπωση της επανένταξης δεν τη χαρακτήριζε ως μια μορφή, ιατρικής σχεδόν, θεραπείας για την εγκληματικότητα, αλλά ως επανεκπαίδευση εκείνων που δεν είχαν κοινωνικοποιηθεί σωστά. Οι παρεμβάσεις σωφρονισμού της επανένταξης, αν και διατήρησαν τον εξατομικευμένο χαρακτήρα τους, άλλαξαν ώστε να αντανakλούν τις νέες θεωρίες για την αιτία της εγκληματικότητας, και, άρα, νέους τύπους «θεραπείας» (McNeill, 2014).

3.3. Μορφές μεταρρύθμισης

Ο Robert Martinson σε ένα άρθρο του, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1974 και είχε μεγάλη επίδραση, αξιολόγησε περισσότερες από 200 μελέτες σχετικές με προγράμματα επανένταξης στις φυλακές προκειμένου να δώσει απάντηση στην απλή ερώτηση: τι λειτουργεί. Χρησιμοποίησε ποσοστά υποτροπής για να ερευνήσει αν τα προγράμματα που εφαρμόζονται (και, συνεπώς, οι φυλακές) εκπληρώνουν την υποχρέωση της επανένταξης. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε είναι ότι

«Με λίγες και μεμονωμένες εξαιρέσεις, οι προσπάθειες επανένταξης που έχουν αναφερθεί μέχρι στιγμής δεν είχαν σημαντική επίδραση στην υποτροπή»

(Martinson, 1974: 25)

Στην ουσία, το άρθρο επεσήμανε ότι μέσα στις μελέτες που είχαν αξιολογηθεί υπήρχαν διάσπαρτες ενδείξεις για κάποια μείωση της εγκληματικότητας, σε ορισμένους τύπους εγκληματιών και υπό συγκεκριμένες συνθήκες, αυτές, όμως, οι ενδείξεις δεν μπορούσαν να χαρακτηριστούν, ακόμη και με γενναιόδωρη ερμηνεία, ως ένα συγκεκριμένο και αξιόπιστο πλάνο επιτυχίας στο οποίο μπορεί να στηριχτεί μια δημόσια πολιτική (Wilson, 1980). Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η άποψη ότι «τίποτε δε λειτουργεί» είχε μεγάλη απήχηση στο ακαδημαϊκό κοινό, εξελίχθηκε μέσα στο τότε πολιτικό περιβάλλον και από ένα θεωρητικό επιχείρημα μεταβλήθηκε σε μια κοινωνική πραγματικότητα (Hollin, 1999). Με την ανοιχτή προβολή του σκεπτικισμού του ακαδημαϊκού χώρου προς τα περισσότερα προγράμματα επανένταξης, προετοίμασε το έδαφος για την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τους σκοπούς εκδίκησης, αποτροπής και αχρήστευσης του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης (Wilson, 1980). Αν και πολλοί ερευνητές, συνάδελφοί του Martinson τον επέκριναν και ο ίδιος υπερασπιζόταν πιο ήπια τη θέση του με το πέρασμα των χρόνων, επισήμανε στο άρθρο του τις μεθόδους που ενδεχομένως κατέληγαν σε

επανένταξη, κάνοντας έτσι υποδείξεις για τον τρόπο μεταρρύθμισης της φυλακής, προκειμένου αυτή να επιτελέσει το σκοπό της.

3.3.1. Ακαδημαϊκή και επαγγελματική εκπαίδευση

Η εκπαίδευση ενηλίκων στη φυλακή θα μπορούσε να συνεισφέρει στην μείωση της εγκληματικής συμπεριφοράς, στη συνέχεια της εκπαίδευσης, όπως επίσης και σε ένα καλύτερο ιστορικό απασχόλησης μετά την αποφυλάκιση και στην μείωση των προβλημάτων πειθαρχίας με δύο τρόπους. Πρώτον, οι φυλακισμένοι μπορούν να αναπτύξουν περισσότερο την ευσυνειδησία τους, ως συνέπεια της ηθικής εξέλιξής τους εξαιτίας της επαφής τους με τις τέχνες. Δεύτερον, οι φυλακισμένοι μπορούν να αξιοποιήσουν προς όφελός τους τα καλύτερα διαπιστευτήρια εκπαίδευσης που θα αποκτήσουν στη φυλακή, ώστε να έχουν περισσότερες ευκαιρίες κατά την αποφυλάκισή τους (Gerber and Fritsch, 1995). Η εργασία των κρατουμένων στην φυλακή ήδη από τον 19^ο αιώνα θεωρείται ότι συνεισφέρει στην ηθική τους ανάπλαση, συμπληρώνει δημιουργικά το κενό χρονικό διάστημα της έκτισης της ποινής τους, συνδράμει στην τήρηση της τάξης και της ασφάλειας της φυλακής, όπως επίσης εκπαιδεύει επαγγελματικά τον εργαζόμενο κρατούμενο (Αλεξιάδης, 1997). Οι αλλαγές σε επίπεδο γνώσεων που μπορεί να επιφέρει η επαγγελματική εκπαίδευση έχουν ομοιότητες με αυτές της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης, ο σχεδιασμός, ωστόσο, της επαγγελματικής εκπαίδευσης αποσκοπεί στην απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, τις οποίες αξιολογούν οι εργοδότες, όταν αποφασίζουν να κάνουν προσλήψεις. Με περισσότερες δεξιότητες στη διάθεσή τους, οι κρατούμενοι που είχαν επαγγελματική εκπαίδευση θα έχουν πρόσβαση σε περισσότερες θέσεις εργασίας μετά την απελευθέρωσή τους (Bozick et al., 2018).

Αν και, κατά γενική ομολογία σήμερα, η εκπαίδευση συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα της διαδικασίας επανένταξης, ερωτάται, πόσο χρήσιμη είναι; Από τα στοιχεία που συγκέντρωσαν από 57 μελέτες, οι οποίες δημοσιεύθηκαν ή κυκλοφόρησαν από 1^η Ιανουαρίου 1980 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2017, οι Bozick et. al. (2018) διαπίστωσαν ότι οι φυλακισμένοι που έχουν συμμετοχή σε προγράμματα σωφρονιστικής εκπαίδευσης έχουν 32% λιγότερες πιθανότητες να υποτροπιάσουν, σε αντίθεση με τους φυλακισμένους που δε συμμετείχαν σε ανάλογα προγράμματα. Επίσης, ανέλυσαν τα ευρήματα από 21 μελέτες και διαπίστωσαν ότι οι πιθανότητες απασχόλησης μετά την απελευθέρωση εκείνων των κρατουμένων που έλαβαν σωφρονιστική εκπαίδευση είναι κατά 12% αυξημένες, σε σχέση

με τις πιθανότητες των κρατουμένων που δεν είχαν συμμετοχή σε ανάλογα προγράμματα. Περαιτέρω, η ανάλυση κόστους των Davis et. al. (2014) απέδειξε ότι η σωφρονιστική εκπαίδευση αποδίδει περισσότερο, από άποψη κόστους, για τους κρατούμενους ενήλικες: για κάθε δολάριο που διατίθεται για σωφρονιστική εκπαίδευση, υπάρχει εξοικονόμηση πέντε δολαρίων από το κόστος τριών χρόνων επαναεισαγωγής στη φυλακή. Κατά συνέπεια, το θέμα συζήτησης δε θα πρέπει να είναι αν η εκπαίδευση έχει αποτελέσματα ή αποδίδει οικονομικά, αλλά να εστιάσει στο πού υπάρχουν κενά στη γνώση μας, καθώς και σε ευκαιρίες ανάπτυξης της ακαδημαϊκής/επαγγελματικής εκπαίδευσης.

3.3.2. Γνωστικές – συμπεριφορικές θεραπείες

Οι γνωστικές – συμπεριφορικές θεραπείες υπογραμμίζουν τη σύνδεση ανάμεσα στη γνώση και τη συμπεριφορά και προτάσσουν ότι η μεταβολή στις δυσλειτουργικές συμπεριφορές μπορεί να επέλθει μέσω τροποποιήσεων στις δυσλειτουργικές θέσεις, απόψεις και μεθόδους σκέψης (Allen, MacKenzie and Hickman, 2001). Όπως αναφέρουν οι Dobson και Khatiri (2000: 908), το κοινό στοιχείο σε αυτές τις θεραπείες είναι

«μια έμφαση στην ευρεία ανθρώπινη αλλαγή, αλλά με μια σαφή έμφαση στα αποδεδειγμένα, συμπεριφορικά αποτελέσματα που επιτυγχάνονται κυρίως μέσω αλλαγών στον τρόπο που ένα άτομο αντιλαμβάνεται, αντανακλά και, γενικά, σκέφτεται για τις συνθήκες της ζωής του».

Ο τρόπος εφαρμογής της γνωστικής – συμπεριφορικής προσέγγισης στην εγκληματική συμπεριφορά, αποδεικνύει ότι οι εγκληματίες έχουν διαφορετικό τρόπο σκέψης από τους μη εγκληματίες, είτε επειδή το επίπεδο της ηθικής ανάπτυξης είναι πιο χαμηλό, είτε επειδή η επεξεργασία των πληροφοριών είναι προβληματική. Κατά συνέπεια, στόχος των προγραμμάτων αποκατάστασης γνωστικής συμπεριφοράς είναι η μεταβολή της δυσλειτουργίας των μεθόδων σκέψης που οδηγούν στην εγκληματική συμπεριφορά. Δύο από τα μοντέλα γνωστικής – συμπεριφορικής θεραπείας που χρησιμοποιούνται σε μεγάλη κλίμακα στο σωφρονιστικό σύστημα είναι το Moral Reconnection Therapy (MRT) και το Reasoning and Rehabilitation (R&R). Ο σχεδιασμός του πρώτου στοχεύει στην αλλαγή της ηθικής λογικής και εξέλιξης, ενώ το δεύτερο αποτελεί ένα παράδειγμα μιας μεθόδου προσέγγισης επεξεργασίας πληροφοριών (Allen, MacKenzie and Hickman, 2001). Κατά την εξέταση της αποτελεσματικότητας αυτών των δύο μοντέλων, οι ερευνητές ανακάλυψαν ότι, όσον αφορά το μοντέλο MRT, είχε επέλθει μια μέση πτώση κατά 16% στο ποσοστό υποτροπής ανάμεσα σε αυτούς που υποβλήθηκαν σε θεραπεία και σε

εκείνους που δεν υποβλήθηκαν, ενώ όσον αφορά το μοντέλο R&R, η μέση πτώση στο ποσοστό υποτροπής ήταν 8%. Οποσδήποτε, αυτό το αποτέλεσμα δεν μπορεί να θεωρηθεί σημαντικό, έχει όμως αξία από πρακτικής πλευράς (Wilson, Bouffard and Mackenzie, 2005). Εξάλλου, όταν η υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων είναι διαδεδομένη, ακόμη και μικρές επιδράσεις μπορούν να οδηγήσουν σε σημαντική μείωση της εγκληματικής συμπεριφοράς. Με άλλα λόγια, μια μικρή πτώση της εγκληματικής συμπεριφοράς σημαντικού αριθμού παραβατών θα αντιστοιχεί σε μεγάλο αριθμό αδικημάτων που έχουν αποτραπεί (Lipsey and Wilson, 2000).

3.3.3. Το περιβάλλον των φυλακών

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι συνθήκες που επικρατούν στις φυλακές έχουν επίπτωση στη συμπεριφορά των ανδρών και των γυναικών που είναι έγκλειστοι. Από τη φύση τους οι φυλακές θέτουν περιορισμούς στην ελευθερία κίνησης και επιλογής, τοποθετώντας κατ' αυτό τον τρόπο τους φυλακισμένους σε δευτέρους και υποτακτικούς ρόλους, με ότι αυτό συνεπάγεται για τη συμπεριφορά τους. Οι ερευνητές, προκειμένου να εξετάσουν την επιρροή που ασκούν στη συμπεριφορά τα γνωρίσματα οργάνωσης, χρησιμοποίησαν μια μέθοδο που εστιάζει στα δομικά στοιχεία των φυλακών. Τα πορίσματα έχουν συσχετίσει τον πληθυσμό, τα κελιά αντί κοιτώνων, τα επίπεδα θορύβου, τη θερμοκρασία, την πρόσβαση, την ορατότητα και την αρχιτεκτονική καλαισθησία με την εκδήλωση βίας, τα πειθαρχικά παραπτώματα, την ασθένεια, την υψηλή αρτηριακή πίεση και άλλους παράγοντες που επηρεάζουν τα αποτελέσματα. Όπως, όμως, τα άτομα δεν είναι μόνο ένα σύνολο φυσικών χαρακτηριστικών, όπως το ύψος ή το βάρος, έτσι και οι οργανισμοί έχουν ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά που είναι μοναδικά. Σχετικό, ως ένα σημείο, με το παράδειγμα της προσωπικότητας, αυτή η ψυχοκοινωνική φύση, αν και είναι εύκολα αναγνωρίσιμη από τα μέλη και τους παρατηρητές, είναι πολύπλοκη, πολύπλευρη και πιο γενική από τη σωματική φύση. Ως αποτέλεσμα, οι ερευνητές προσπαθούν τόσο να κατανοήσουν, όσο και να υπολογίσουν αυτή τη διάσταση (Wright, 1993).

Γενικά μιλώντας, το κοινωνικό κλίμα αποτελεί ένα άθροισμα χαρακτηριστικών που ξεχωρίζει τις οργανώσεις μεταξύ τους. Σύμφωνα με τους Forehand and Gilmer (1964, όπως αναφέρεται στους Woessner and Schwedler, 2014) τα χαρακτηριστικά αυτά (όπως για παράδειγμα υλικές, κοινωνικές και ψυχικές περιστάσεις) είναι σχετικά ισχυρά και

επιδρούν στη συμπεριφορά των μελών του οργανισμού. Αναφορικά με τους φορείς σωφρονισμού, τρεις πλευρές χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής:

- η αντιληπτή ασφάλεια στο ίδρυμα,
- η στήριξη που προσφέρει το προσωπικό του σωφρονιστικού ιδρύματος και η αμοιβαία υποστήριξη που προσφέρουν οι κρατούμενοι μεταξύ τους, όπως συμβαίνει στις θεραπευτικές κοινότητες και
- η εντύπωση των τροφίμων για το κλίμα, ως προς το αν είναι ευνοϊκό για θεραπευτική μεταβολή (Schalast et al., 2008).

Τα αποτελέσματα ερευνών με αντικείμενο τη σύνδεση ανάμεσα στο κοινωνικό κλίμα που επικρατεί στις φυλακές και την υποτροπή, υποδηλώνουν ότι όταν οι φυλακισμένοι νιώθουν ασφάλεια, έχουν δίκαιη αντιμετώπιση και στις περιπτώσεις που έχουν ικανοποιητικές και υποστηρικτικές σχέσεις με το προσωπικό, αισθάνονται ότι μπορούν να προοδεύσουν και να μπουν σε μια θετική τροχιά, με βάση τη δική τους αντίληψη σχετικά με την κατάστασή τους. Με αυτές τις πολιτισμικές συνθήκες καθίσταται πιθανότερο ότι

- θα έχουν δυνατότητα πρόσβασης στις αναγκαίες δομές και
- θα αντιδράσουν θετικά στις ευκαιρίες για βελτίωση της ζωής και της ευδοκίμησής τους.

Η συνδυαστική αλληλεπίδραση των πλευρών της ασφάλειας, της ευημερίας, της εξέλιξης και της αρμονίας παράγει κουλτούρες εντός των φυλακών, με κύριο προσανατολισμό την επανένταξη (Auty and Liebling, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Από τη δεκαετία του 1980 ήδη, μελετητές του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης, και πιο συγκεκριμένα του συστήματος της Γαλλίας, επιχείρησαν να δώσουν μια περιγραφή της απραξίας που αποτελεί χαρακτηριστικό των φυλακών, προκειμένου να εξηγήσουν την αξιοπερίεργη δυναμική που προκύπτει: η εντύπωση που επικρατεί είναι ότι αν και τα σωφρονιστικά ιδρύματα μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου, η αλήθεια είναι ωστόσο, ότι διατηρούν τα ίδια στοιχεία (Chantraine, 2010). Αυτό μπορεί να εξηγηθεί, κατά κάποιο τρόπο, από το ότι διαφορετικοί υπουργοί δικαιοσύνης προκειμένου να ξεπεράσουν τις φανερές αστοχίες στο γαλλικό σύστημα σωφρονιστικών ιδρυμάτων, εφάρμοζαν συνεχώς στρατηγικές που διέφεραν πολύ μεταξύ τους, γεγονός που οδήγησε στην εμφάνιση και την παράλληλη συνύπαρξη τελείως αντίθετων πολιτικών. Από τη μια πλευρά υπάρχει η θανατική ποινή, η ισόβια κάθειρξη, ο προγραμματισμός για ανέγερση νέων σωφρονιστικών ιδρυμάτων, ο εγκλεισμός στη φυλακή χωρίς δικαίωμα αναστολής ενώ από την άλλη πλευρά υπάρχει η κοινωφελής εργασία, η ηλεκτρονική σήμανση, η λήψη μέτρων για μείωση του πλήθους των κρατουμένων και η παραδοχή ότι η διευκόλυνση επανένταξης του δράστη στο οικογενειακό – κοινωνικό περιβάλλον μετά την απελευθέρωσή του αποτελεί αναγκαιότητα (Trouille, 2000). Η περίπτωση της μεταρρύθμισης στη Γαλλία είναι το παράδειγμα που έρχεται να επιβεβαιώσει όσα αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 3.1., καθώς υποστηρικτές του Foucault εξέτασαν την τάση που διέκρινε τις μεταρρυθμίσεις στις φυλακές, για συνέχιση και όχι για μεταβολή του σύγχρονου σωφρονιστικού συστήματος, υπερασπιζόμενες ρητά ή σιωπηρά την αιτιολογική του βάση και τα ακλόνητα ζητήματά του, συμμετέχοντας, συνεπώς, παραδόξως στη διαιώνισή του (Chantraine, 2010).

4.1. Η μεταπολεμική περίοδος

Στη Γαλλία, ξεκινώντας από τη θέσπιση του πρώτου ποινικού κώδικα το 1971 και φτάνοντας μέχρι τα πιο πρόσφατα νομοθετήματα, η επιβεβαίωση του σκοπού της επανένταξης είναι αρκετά συχνή. Το 1945, έπειτα από τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, επίκεντρο των φυλακών αποτέλεσαν η επανένταξη (Roché, 2007) και η ανθρωπιστική αντιμετώπιση, εισάγοντας στο παλιό ποινικό καθεστώς μια νέα πνοή, η οποία έδωσε τη δυνατότητα να εφαρμοστούν πιο αποτελεσματικές λύσεις στα προβλήματα

που αντιμετωπίζουν οι διοικήσεις των φυλακών εξαιτίας της εγκληματικότητας (Germain, 1954). Από το 1945 ήδη, πρώτη προτεραιότητα στο σύστημα δικαιοσύνης των ανηλίκων ήταν ξεκάθαρα η χρήση εκπαιδευτικών μέτρων. Η απάντηση της Γαλλίας στην παραβατική συμπεριφορά ήταν η παροχή βοήθειας εκπαιδευτικής μορφής που έδωσε έμφαση στην Εκπαιδευτική Δράση στο Ανοιχτό Περιβάλλον, η έννοια του οποίου είναι ότι το παιδί διαμένει με τους γονείς του, αν το εγκρίνει το Δικαστήριο Ανηλίκων (Blatier, 1999). Ακόμη, από το 1949, η επαγγελματική εκπαίδευση αναπτύχθηκε σε βαθμό που ο αριθμός των φυλακισμένων οι οποίοι ενδιαφέρονταν να την εκμεταλλευτούν προς όφελός τους, δεν ξεπερνούσε τις δυνατότητες που διέθεταν τα κέντρα κατάρτισης ή τα εκπαιδευτικά μαθήματα. Οι συνθήκες υπό τις οποίες παρέχονταν η κατάρτιση ήταν ίδιες με τις συνθήκες που επικρατούσαν εκτός του σωφρονιστικού ιδρύματος – τα προγράμματα ήταν ίδια, όπως ίδιες ήταν και οι πρακτικές και θεωρητικές ασκήσεις, ενώ το δίπλωμα που απονέμονταν δεν είχε κάποια διακριτική ένδειξη που να υποδηλώνει την προέλευσή του. Όσον αφορά αυτόν τον τομέα, υπήρχε απόλυτη ομοιότητα με την ελεύθερη ζωή, ενώ αντίστοιχη πολιτική εφαρμόστηκε και στο πεδίο της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης των φυλακισμένων (Germain, 1954). Τέλος, το 1946 εφαρμόστηκαν στη Γαλλία οι υπηρεσίες κοινωνικής επανένταξης. Στην αρχή, ήταν αρμόδιες για την εποπτεία των φυλακισμένων που θα απελευθερώνονταν υπό όρους, αλλά έγινε διεύρυνση των καθηκόντων τους, έτσι ώστε να περιλαμβάνει τον έλεγχο των παραβατών στους οποίους είχαν επιβληθεί ποινές με αναστολή, ένα μέτρο που είχε φανερές επιρροές από τα τεκταινόμενα στην Αγγλία και την Ουαλία (Herzog-Evans, 2011). Στο πλαίσιο του νομοσχεδίου που ψηφίστηκε το 1958, δικαιοδοσία για να επιβάλει αναστολή ποινής υπό όρους είχε το δικαστήριο, το οποίο μπορούσε να επιλέξει:

- αναγκαστική τιμωρητική ποινή, με άμεση εκτέλεση αυτής,
- τιμωρητική ποινή, με αναστολή εκτέλεσης αυτής κατά την καθιερωμένη διαδικασία,
- τιμωρητική ποινή, με αναστολή εκτέλεσης αυτής, αλλά με μια πενταετούς διάρκειας δοκιμαστική περίοδο, καθώς και την επιβολή συγκεκριμένων όρων στον δράστη, ο οποίος είχε καθοδήγηση και αποτελεσματική βοήθεια (Germain, 1954).

Με βάση τα ανωτέρω, η περίοδος μετά τον πόλεμο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως περίοδος μεταρρυθμίσεων, γεμάτη αισιόδοξες προβλέψεις (Roché, 2007).

4.2. Η περίοδος μετά το 1970

Το χρονικό διάστημα από το 1971 έως και το 1974, οι φυλακισμένοι εξεγέρθηκαν για τις συνθήκες κράτησης στις γαλλικές φυλακές προκαλώντας ταραχές, οι οποίες υποχρέωσαν τις αρχές να ερευνήσουν πιο σοβαρά το θέμα της κράτησης και κατέληξαν στην εφαρμογή φιλελεύθερων διατάξεων που οδήγησαν στη βελτίωση της ζωής των περισσότερων φυλακισμένων, άρχισαν να ελέγχουν το καθεστώς των σωφρονιστικών υπαλλήλων και, σε πειραματικό στάδιο, να προάγουν εναλλακτικές μορφές τιμωρίας σε σχέση με τις στερητικές της ελευθερίας ποινές. Ωστόσο, οι αλλαγές αυτές δεν είχαν μεγάλη διάρκεια και με τη δημοσιοποίηση δυσοίωνων στοιχείων για την αύξηση της εγκληματικότητας άλλαξε δραματικά η πολιτική. Το 1978, για παράδειγμα, με νόμο που ψηφίστηκε, εισήχθη ποινή με την οποία μπορούσε να επιβληθεί χρονικό διάστημα φυλάκισης χωρίς όρους, ενώ η μείωση της διάρκειάς της δεν ήταν επιτρεπτή για κανένα λόγο, ακόμη και μετά την επίδειξη καλής συμπεριφοράς. Οι προσπάθειες για αλλαγές, όμως, έκαναν πάλι την εμφάνισή τους και το 1981 έγινε η πιο ουσιαστική κίνηση σχετικά με τις πολιτικές του ποινικού τομέα: καταργήθηκε η θανατική ποινή και υιοθετήθηκαν κάποιες νέες ποινές, μη στερητικές της ελευθερίας, όπως το ημερήσιο πρόστιμο και η κοινωφελής εργασία. Παρόλα αυτά, γρήγορα επήλθε αλλαγή κλίματος και το 1986 εμφανίστηκαν πιο καταδυναστευτικές πολιτικές – η διάρκεια φυλάκισης δίχως όρους από είκοσι χρόνια επεκτάθηκε σε τριάντα για εγκλήματα όπως η δολοφονία παιδιών, ηλικιωμένων ατόμων καθώς και ατόμων με ειδικές ανάγκες, όταν σε αυτές τις περιπτώσεις ασκήθηκε βία. Ωστόσο, η επιβολή μεγαλύτερων ποινών σήμαινε αύξηση της πίεσης στα σωφρονιστικά ιδρύματα προκειμένου να δεχτούν τους φυλακισμένους για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, οδήγησε στην υλοποίηση ενός προγράμματος για την επέκταση των φυλακών, στόχος του οποίου ήταν η ανέγερση νέων φυλακών, ιδίως από επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, καθώς και η δημιουργία περισσότερων θέσεων απασχόλησης στις φυλακές που ήδη υπάρχουν. Η συγκίνηση που προκάλεσε ο βιασμός και η δολοφονία πολλών νεαρών κοριτσιών στις αρχές της δεκαετίας του 1990, είχε ως αποτέλεσμα να εισαχθεί το 1993 η ποινή της πραγματικής ισόβιας κάθειρξης, για όσους κρίνονταν ένοχοι βιασμού, κακοποίησης και δολοφονίας παιδιού μικρότερου των 15 ετών. Ενώ, αρχικά, προορισμός της ποινής ήταν να αποτελέσει μια κυριολεκτική ποινή ισόβιας κάθειρξης, ο υπό αμφισβήτηση νόμος επέτρεψε, έπειτα από μακρά συζήτηση, την πιθανή αποφυλάκιση, υπό την προϋπόθεση ότι ο φυλακισμένος είχε εκτίσει 30 χρόνια φυλάκισης. Τα τελευταία

20 χρόνια υπήρξαν αρκετά ριζοσπαστικά προγράμματα, ανάμεσα στα οποία ήταν και η δημιουργία μικρών διαμερισμάτων μέσα στο χώρο των φυλακών, στα οποία οι φυλακισμένοι θα είχαν τη δυνατότητα να ζήσουν με τις οικογένειές τους για μια σύντομη χρονική περίοδο, χωρίς να είναι υπό παρακολούθηση από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, με σκοπό την ομαλή επαναφορά του κρατούμενου στην οικογενειακή ζωή, τον μετριασμό του ψυχικού τραύματος των παιδιών των φυλακισμένων και τη διατήρηση των οικογενειακών δεσμών. Επίσης, για τις στερητικές της ελευθερίας ποινές χρησιμοποιήθηκαν δοκιμαστικά άλλες λύσεις, όπως τα ηλεκτρονικά βραχιόλια, με συνέπεια να βελτιωθεί η παροχή ψυχιατρικής βοήθειας για τον περιορισμό του αριθμού των αυτοκτονιών στις φυλακές και να παρασχεθεί άμεση βοήθεια στους έγκλειστους των φυλακών που παίρνουν ναρκωτικά, στα άνεργα άτομα νεαρής ηλικίας και σε μητέρες που έχουν μικρά παιδιά (Trouille, 2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ

5.1. Το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα

Δύο από τις πιο διαδεδομένες ιδεολογίες που άσκησαν επιρροή στην ποινή της φυλάκισης στην Αγγλία και την Ουαλία κατά τον εικοστό αιώνα ήταν η ιδεολογία της μικρότερης επιλεξιμότητας και της θεραπείας και κατάρτισης (Scott, 2007). Το περιεχόμενο της έννοιας της μικρότερης επιλεξιμότητας έχει ως επίκεντρο τη γενική πρόταση που έπρεπε να παρουσιάζει το καθεστώς ποινικής δικαιοσύνης σε εκείνους που συναλλάσσονται συνήθως με αυτό (όσους είναι άνεργοι, εκείνους που υποαπασχολούνται και γενικά τους φτωχούς): οι τιμωρίες που επιβάλλονται είναι πιο σκληρές από τις τυπικές συνθήκες υπό τις οποίες διαβιούν ως ελεύθερα άτομα, ειδάλως, η φυλακή συγκεκριμένα, ως η θεμελιώδης μορφή τιμωρίας στη σύγχρονη εποχή, δε θα επέφερε την τιμωρητική της συνέπεια. Η φυλακή θα μπορούσε να είναι μια καλή λύση, ένα καταφύγιο που θα επέλεγαν οι φτωχοί, μακριά από την ένδεια και την ανασφάλεια ενός νόμιμου βίου (White, 2008). Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, η θεωρία της μικρότερης επιλεξιμότητας έχει στενή σχέση με τις φιλοσοφικού περιεχομένου αιτιολογήσεις της ατομικής και της γενικής πρόληψης. Στο τέλος του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι περίοδοι τιμωρίας δέχτηκαν μεγάλη επίδραση από τη θεωρία της μικρότερης επιλεξιμότητας, όταν στην Αγγλία και την Ουαλία, η σκληρή εργασία και ο εγκλεισμός στην απομόνωση αποτελούσαν τα χαρακτηριστικά των θεσμών του ποινικού συστήματος. Παρόλα αυτά, η συνεχής αντίθεση, τα σκάνδαλα και η προβολή της βίας στις φυλακές οδήγησαν στην αποδυνάμωσή της, αποτελώντας το προμήνυμα για μια νέα πορεία των μεταρρυθμίσεων στην ποινική δικαιοσύνη. Παρά το γεγονός ότι η λειτουργία της δεν ήταν ποτέ ολοκληρωμένη, μια νέα θεωρία εμφανίστηκε σχετικά με τη θεραπεία και την εκπαίδευση, η οποία στηρίχτηκε στις αρχές της επανένταξης και επικράτησε στον ποινικό χώρο (Scott, 2007). Με άλλα λόγια, η εμφάνιση και η αγκίστρωση της επανένταξης στα μέσα του εικοστού αιώνα στο ονομαζόμενο «έργο της πολιτισμένης ύπαρξης», έγινε για δύο ουσιαστικούς λόγους: πρώτον, διότι προσέδωσε μια λογική ανθρωπισμού στην κουραστική και καθόλου ευχάριστη πρακτική της ποινικής κράτησης και δεύτερον, διότι για κάποια χρονική περίοδο έδωσε την εντύπωση ότι συνιστά έναν τεκμηριωμένο και αποδοτικό τρόπο που θα βοηθήσει τους παραβάτες να επανέλθουν στην καθημερινότητά τους ως νομοταγείς πολίτες και να συνεισφέρουν έτσι μαζί με τους υπόλοιπους συμπολίτες

τους στη γενικότερη και συνεχή εκπολιτιστική προσπάθεια της κοινωνίας στην οποία πλέον συμμετέχουν ξανά (Loader, 2006).

5.2. Οι δεκαετίες του 1970 και του 1980

Με τη δεκαετία του 1970 να είναι σε εξέλιξη, η κρίση στον ποινικό τομέα έμπαινε σε μια νέα περίοδο. Όχι μόνο οι βίαιες αλλά και οι ειρηνικές διαμαρτυρίες κρατουμένων στόχευαν στις στερήσεις σε σωματικό και ψυχολογικό επίπεδο που προκαλεί ο εγκλεισμός, υπογραμμίζοντας τη σκληρή πραγματικότητα ενός υπό κατάρρευση ποινικού συστήματος. Το ουσιαστικό είναι ότι, κατά την περίοδο της κρίσης εξουσίας, παρατηρήθηκε ο απόλυτος εκφυλισμός της εμπιστοσύνης στο ιδανικό της επανένταξης (Fitzgerald and Sim, 1980). Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, όπως και κατά το μεγαλύτερο τμήμα των δύο επόμενων δεκαετιών, στάθηκε όλο και πιο δύσκολο να θεωρηθούν οι φυλακές το ειδικό περιβάλλον μέσα στο οποίο θα μπορούσε να υπάρξει βελτίωση ή θετική αλλαγή των παραβατών. Μέσα σ' αυτό το σκηνικό των ταραχών, τον Οκτώβριο του 1979 η επιτροπή May παρουσίασε τα πορίσματα της έκθεσής της (Scott, 2007). Ο May με την έκθεσή του παραδέχεται ότι η θεραπεία και η κατάρτιση ολοκλήρωσαν την πορεία τους και θα έπρεπε να γίνει αντικατάστασή τους, ενώ ήταν υποστηρικτής της αρχής της «θετικής επιμέλειας», η οποία κατά τους Fitzgerald και Sim (1980) ήταν απλά η μετακίνηση από την «αποθήκευση» στην οποία υπάγεται η φύλαξη ανθρώπων, στο «zookeeping», όπου η προσοχή που δίνεται στην κατάσταση των αποθηκευμένων είναι πολύ μικρή. Θεωρήθηκε ότι η θετική επιμέλεια δεν είχε σαφήνεια, ήταν άνευ νοήματος, εκτός πραγματικότητας και ένας ύπουλος τρόπος για να αποδοθεί μεγαλύτερη νομιμότητα στον ποινικό χώρο. Η θετική επιμέλεια είχε λίγα νέα στοιχεία και, όπως προκύπτει από τον πολύπλοκο ορισμό της, στόχος της ήταν, ξεκάθαρα, η μεταβολή της ρητορικής στο ποινικό τοπίο και όχι η αλλαγή της επικίνδυνης πραγματικότητας στις φυλακές.

Μια νέα φιλελεύθερη ιδεολογία εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η οποία ήταν αντίθετη από την μικρότερη επιλεξιμότητα, τη θεραπεία και την εκπαίδευση, καθώς και τη θετική επιμέλεια. Βασικά, η αντίληψη που διέπνεε αυτή την ιδεολογία ήταν ότι ο «ανθρώπινος περιορισμός», αν γίνει ουσιαστικά αποδεκτός, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στη θέση του δυσφημισμένου μοντέλου της επανένταξης. Παρά το ότι η φιλοσοφική θεωρία της θεραπείας και της επανένταξης παρέμενε ο επίσημος εκφραστής

των στόχων της φυλάκισης, υψηλότερος θεωρούνταν ο συμβιβαστικός στόχος της κράτησης των καταδικασθέντων από τα δικαστήρια υπό συνθήκες φυλάκισης τις οποίες, για τώρα, αποδέχεται το κοινωνικό σύνολο. Οι φυλακές έπρεπε να θεωρούνται πρωτίστως ιδρύματα κράτησης, των οποίων η κύρια προτεραιότητα ήταν ο ασφαλής περιορισμός των φυλακισμένων. Υποστηρίχθηκε ότι η ανθρώπινη κράτηση είχε μια πρακτική ποιότητα που, εάν υιοθετούνταν πλήρως, θα προωθούσε καθολικά συμφωνημένα πρότυπα και θα εξάλειφε τις απάνθρωπες πτυχές της φυλάκισης (Scott, 2007).

5.3. Μια νέα εποχή

Στη δεκαετία του 1990, στην Αγγλία και την Ουαλία πραγματοποιήθηκε μια μεταρρύθμιση στην πολιτική της ποινικής δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένου του πιο ριζοσπαστικού προγράμματος ποινικών μεταρρυθμίσεων του εικοστού αιώνα. Στις αρχές της δεκαετίας, οι φυλακές και, ευρύτερα, το καθεστώς ποινικής δικαιοσύνης, αποτέλεσαν αντικείμενο κριτικής και ελέγχων. Επιγραμματικά, στα κυριότερα προβλήματα συγκαταλέγονται ότι:

- σχετικά με τις ποινές, η συνεχής αύξηση του αριθμού των στοιχείων της έρευνας ήταν αποκαλυπτική όσον αφορά τη μεγάλη ανισότητα στον τρόπο αντιμετώπισης επιφανειακά παρόμοιων παραβατών, όχι μόνο μεταξύ παραβατών που ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες, αλλά και μεταξύ διαφορετικών περιοχών σε ολόκληρη τη χώρα, στις οποίες έχουν την έδρα τους τα δικαστήρια σύλληψης
- σχετικά με τις φυλακές, αναμενόταν αύξηση του αριθμού των φυλακισμένων, ενώ οι παραβάτες ζούσαν ήδη υπό συνθήκες ανθυγιεινές και υπερπληθυσμού.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τις στατιστικές, τα επίπεδα υποτροπής του συστήματος ήταν αρκετά υψηλά, γεγονός που λειτουργούσε σε βάρος της εμπιστοσύνης απέναντι στην αποτροπή και την επανένταξη ως ποινικών στρατηγικών (Baker, 1996). Αυτό είχε ως συνέπεια, με την ψήφιση του Ποινικού Κώδικα του 1991 που ακολούθησε, να επέλθουν μεγάλες μεταρρυθμίσεις, μεταξύ των οποίων ένα θεσμικό πλαίσιο για την καταδίκη όσων παραβαίνουν τον νόμο. Επιπλέον, στο σύστημα αποφυλάκισης έγιναν μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν την πρόωρη αποφυλάκιση των παραβατών που είχαν καταδικαστεί σε ποινή φυλάκισης, επήλθαν αλλαγές στον τρόπο αντιμετώπισης των παιδιών και των νέων στα ποινικά δικαστήρια και τέθηκαν κανονισμοί αναφορικά με τις παρεχόμενες υπηρεσίες στο

πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας (συμπεριλαμβανομένων των δικαστηρίων) καθώς και τα ζητήματα οικονομικής φύσης που συνδέονται με αυτή τη διαδικασία (Lacey, 1994).

Το 1991, δημοσιεύθηκε η αξιοσημείωτη έκθεση Woolf, η οποία θα παρείχε τη βάση για το σχεδιασμό ποινικών στρατηγικών για τα επόμενα 25 χρόνια. Στην έκθεση Woolf διατυπώνονται 12 κύριες και 204 ενισχυτικές προτάσεις, δύο εκ των οποίων είναι καθοριστικής σημασίας: οι κοινοτικές φυλακές και τα συμβόλαια ή συμβάσεις σωφρονιστικού περιεχομένου με ιδιωτικούς φορείς. Οι κοινοτικές φυλακές, με σημαντικότερες παραμέτρους το στοιχείο της τοπικότητας, τον εύκολης πρόσβασης περίβολο και τους δεσμούς της κοινότητας, κρίθηκαν ως το πιο αρμόζον νομικό πλαίσιο για να εξασφαλίσει την ισορροπία μεταξύ της ασφάλειας, της εξέτασης και της δικαιοσύνης, των πρωταρχικών αρχών δηλαδή, που περιλαμβάνονται στην έκθεση (Scott, 2007). Μετά το 1993, η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από μια συνεχή μετακίνηση προς το αυξημένο επίπεδο τιμωρίας και την εκ νέου απόδοση στην αποτροπή του ρόλου της ως κυρίαρχου στόχου επιβολής ποινών, καθώς υπήρχε κοινή δέσμευση των δύο κύριων πολιτικών σχηματισμών σχετικά με την αναγκαιότητα να χαρακτηριστούν ως «σκληροί απέναντι στο έγκλημα». Αυτό οδήγησε σε αύξηση της τιμωρίας – μέσα στα όρια της κοινότητας, αλλά και μέσα στη φυλακή – την οποία ακολούθησε μια αύξηση κατά δύο τρίτα στον αριθμό των κρατουμένων στις φυλακές σε χρονικό διάστημα λίγο μεγαλύτερο από μια δεκαετία. Με την εισαγωγή του Ποινικού Κώδικα του 1993, ορισμένα κύρια σημεία του Ποινικού Κώδικα του 1991, όπως ήταν τα κριτήρια που παρείχαν την αιτιολογική βάση για τη χρήση στερητικών της ελευθερίας ποινών, η σημασία του ποινικού μητρώου του δράστη κατά τον καταλογισμό της ποινής και το νεότευκτο καθεστώς των προστίμων, αντιστράφηκαν (Newburn, 2007).

Υπό αυτό το πρίσμα, η ολική αναμόρφωση της Υπηρεσίας Φυλακών προσέγγιζε περισσότερο τις αρχές του Woolf και λιγότερο αυτές του πρόσφατου νόμου, επισημαίνοντας ότι η υπηρεσία αποσκοπεί πρωτίστως στην επίτευξη της κατάλληλης ισορροπίας ανάμεσα στην ασφάλεια, τον έλεγχο, τη δικαιοσύνη και τον ανθρωπισμό. Περαιτέρω, είχε την τόλμη να συμπεριλάβει μια ξεκάθαρη δεσμευτική υποχρέωση προστασίας και προβολής των δικαιωμάτων των φυλακισμένων, καθώς και εξασφάλισης της συμμόρφωσης με τη νόμιμη διαδικασία. Επίσης, υπήρξαν δεσμεύσεις για εξασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης, οι οποίες ανταποκρίνονται στις ανάγκες των φυλακισμένων, καθώς και αποδοχή αξιών, μεταξύ των οποίων η ακεραιότητα, η ίση παροχή ευκαιριών και η μέριμνα για τους κρατούμενους, δεδομένου ότι η στέρηση της

ελευθερίας τους αποτελεί την τιμωρία τους και θα ήταν θεμιτό να απολαμβάνουν ορισμένα στοιχειώδη δικαιώματα κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη φυλακή (Scott, 2007).

Το ιδανικό της επανένταξης άρχισε να επιστρέφει, αρχικά, όταν εισήχθη στο Βρετανικό δίκαιο η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με το νόμο του 1998 περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Newburn, 2007) και στη συνέχεια με την έκθεση Halliday του 2001, με την οποία επιβεβαιώθηκε ο σημαντικός ρόλος της επανένταξης των παραβατών και ασκήθηκε κριτική σχετικά με την απουσία ελέγχου στους κρατούμενους με σύντομες ποινές, υποδεικνύοντας την «αόρατη ποινή» ως μέτρο για τους κρατούμενους που έχουν καταδικαστεί σε ποινή μικρότερη των 12 μηνών, με ένα μέρος της ποινής να εκτίεται στην κοινότητα και το άλλο μέρος στη φυλακή (Bain and Parkinson, 2010). Με τον Ποινικό Κώδικα του 2003 ενσωματώθηκαν:

- η σύσταση για ουσιαστική κατάργηση των σύντομων ποινών φυλάκισης,
- η επιβολή μεγαλύτερων και βαρύτερων ποινών φυλάκισης σε υπότροπους μεγάλου κινδύνου, με τον κοινοτικό έλεγχο να ακολουθεί μετά την απελευθέρωση
- η μεγαλύτερη εστίαση στην ανάληψη πρωτοβουλιών μέσα στη φυλακή για τη μείωση των υποτροπών,
- η μεγαλύτερη συνεργασία μεταξύ των φυλακών και των υπηρεσιών εποπτείας καθώς και η ενσωμάτωση αυτών, καθώς και
- μια αλλαγή στην εκτέλεση των ποινών, η έκτιση των οποίων γινόταν μέσα στα πλαίσια της κοινότητας (Scott, 2007).

Το 2004 ιδρύθηκε η Εθνική Υπηρεσία Διαχείρισης Παραβατών (NOMS), η οποία ήταν η ευρύτερη μεταρρυθμιστική προσπάθεια σε οργανωτικό επίπεδο στην ιστορία των Υπηρεσιών Φυλακών και Επιτήρησης. Με τις αποδοτική εκμετάλλευση των πόρων και την ελάττωση του ποσοστού υποτροπών να αποτελούν εκπεφρασμένες επιδιώξεις της και την παράλληλη τόνωση της πίστης των πολιτών στο ποινικό σύστημα και την ποινική δικαιοσύνη συνολικά (Faulkner, 2005), η NOMS χρησίμευσε ως δίκτυο ασφαλείας για τις φυλακές του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα και την υπηρεσία επιτήρησης. Μέσω ενός συστήματος διαγωνισμού (κατάθεση ανταγωνιστικών προσφορών) τη διαχείριση των παραβατών θα αναλάμβαναν διάφοροι φορείς – στους οποίους θα ανήκαν είτε φυλακές ή υπηρεσίες επιτήρησης, είτε άλλες υπηρεσίες δημόσιου, ιδιωτικού ή εθελοντικού χαρακτήρα που υποβάλλουν επιτυχημένες προσφορές (Hudson, Maguire and Raynor, 2012), εξασφαλίζοντας έτσι ότι η ιδιωτική και εθελοντική πρωτοβουλία θα έχει

μεγαλύτερη συμμετοχή στη διαχείριση των παραβατών. Στόχος του εμπνευστή της μεταρρύθμισης ήταν, μέσω του διαγωνισμού, να ωθήσει σε υψηλότερο επίπεδο τα μοντέλα του δημόσιου τομέα, να ενισχύσει την ποιότητα και να μειώσει τις δαπάνες (Mennicken, 2013). Οι συνεχείς δεσμευτικές υποσχέσεις των κυβερνήσεων για ανανέωση και βελτίωση των γραφειοκρατικών μεθόδων του δημόσιου τομέα έπαιρναν υλοποιούνταν με την εμπορική εκμετάλλευση της επιτήρησης ή της διαχείρισης παραβατών (McCulloch and McNeill, 2007), ξεχνώντας ότι ανάμεσα στην ιδέα του ανταγωνισμού και της παράδοσής του μεσολαβεί ένα «μαύρο κουτί», από την εξέταση του οποίου αναφύεται μια πολύπλοκη εικόνα του ασαφούς, τεχνικού και με δυσκολίες νόμου περί συμβάσεων που επιδεινώνεται εξαιτίας σημαντικών ελλείψεων στις διαδικασίες ανάθεσης. Η λειτουργία του εν λόγω πλαισίου αναθέσεων επέφερε μεγάλες αρνητικές συνέπειες στο υπάρχον εργατικό δυναμικό και τους οργανισμούς που επηρέασε, περιόρισε τη μακροπρόθεσμη πιθανότητα βελτίωσης των συγκεκριμένων υπηρεσιών και, σε κάποιες περιπτώσεις οδήγησε στη σύναψη μέτριων συμβάσεων, οι οποίες δεν είχαν πάντα την κατάλληλη παρακολούθηση (Ludlow, 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΤΟ ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Τα Σκανδιναβικά συστήματα ποινικής δικαιοσύνης αναφέρονται συχνά ως υποδείγματα συστημάτων για όλο τον κόσμο. Για ποιο λόγο, όμως, οι σκανδιναβικές φυλακές και ποινικές στρατηγικές διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό; Πρέπει να γίνει σαφές ότι, αυτή η «διαφορά» δεν είναι μια πλευρά που διαθέτουν αυτά τα κράτη από τη σύστασή τους – το σκανδιναβικό σύστημα φυλάκισης είχε και ένα σκοτεινό πρόσωπο, που περιλάμβανε μακροχρόνια εφαρμογή της απομόνωσης, εκτενή χρησιμοποίηση της κράτησης αορίστου χρόνου και διευρυμένη επίδραση της ιατρικό-ψυχιατρικής ισχύος (Pratt and Eriksson, 2011). Μεταξύ των παραγόντων κοινωνικού και πολιτιστικού χαρακτήρα, οι οποίοι ήταν υπέρμαχοι των φιλελεύθερων πολιτικών φυλάκισης, περιλαμβάνονται αρκετές ιδεολογίες που είναι αντίθετες στη φιλοσοφική άποψη «κλειδώστε τους και πετάξτε το κλειδί» (Hornum, 1988). Κατά τον Brydenscholt (1980) η περιορισμένη θέση της φυλάκισης στο ποινικό σύστημα εντοπίζεται σε συγκεκριμένες βασικές αιτίες. Κατά κύριο λόγο, η ανοχή στη φυλάκιση εμποδίζεται από γενικές ανησυχίες ανθρωπιστικής φύσης, διότι η ζημία που επιφέρει ο περιορισμός, επεκτείνεται, συχνά, πιο μακριά από τη στέρηση της ελευθερίας, όπως σε προβληματικό οικογενειακό βίο, απώλεια εργασίας και στιγματισμό. Στη συνέχεια, ένα τμήμα της συζήτησης εστιάζει στην αποτελεσματική δράση της φυλακής ως μέτρο ποινικής τιμωρίας. Παρά το ότι, βασικός σκοπός της τιμωρίας θεωρείται η αποτροπή, είναι φανερό ότι η στέρηση της ελευθερίας, συχνότερα από ότι θα έπρεπε, εντείνει την αβεβαιότητα, την αδιαφορία και την επιθετική συμπεριφορά απέναντι στο κοινωνικό σύνολο, τραυματίζει περισσότερο τον αυτοσεβασμό του φυλακισμένου και προάγει την ταυτοποίηση με άτομα που παρουσιάζουν εγκληματική συμπεριφορά. Ο Hornum (1988) προσθέτει και άλλες αιτίες: πρώτον, υπάρχει γενική συμφωνία ότι η ευθύνη της κοινωνίας για την εγκληματικότητα είναι ίδια με την ευθύνη του εμπλεκόμενου και επίσης υπάρχει διάχυτος σκεπτικισμός, σε σχέση με το πόσο είναι εφικτή, μέσα από τη φυλάκιση, η αλλαγή στάσης και τρόπου ζωής των εγκληματιών. Δεύτερον, απλοί, λογικοί άνθρωποι διαπράττουν το έγκλημα, το οποίο αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο αναπόφευκτο ή ακόμη και αναγκαίο και γι' αυτό τον λόγο πρέπει να είναι αποδεκτό. Τρίτον, ο δράστης οφείλει να τιμωρηθεί για τις παραβάσεις του, όχι όμως να τιμωρηθεί και για τις αστοχίες της κοινωνίας η οποία απέτυχε να τον αποτρέψει από το να εγκληματήσει, αλλά είναι απαραίτητο να επανενταχθεί σε αυτήν, στο μέτρο, βέβαια, που αυτό είναι εφικτό. Τέλος, με δεδομένο ότι η κοινωνία φέρει εν μέρει ευθύνη για το

έγκλημα, είναι επίσης υπεύθυνη να μειώσει στο ελάχιστο τις επιπτώσεις του εγκλήματος, ισοσταθμίζοντας τις απώλειες (π.χ. με την εφαρμογή γενικής ασφάλισης, μέσω της οποίας οι παρενέργειες των εγκλημάτων ιδιοκτησίας καθίστανται λιγότερο σημαίνουσες) και θεσπίζοντας ένα πλέγμα διατάξεων που θα στοχεύουν στην αποτροπή του εγκλήματος και την ελαχιστοποίηση των κινδύνων θυματοποίησης.

6.1. Οι πρώτες προσπάθειες

Ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο οι προοδευτικές μεταρρυθμίσεις των φυλακών στις Σκανδιναβικές χώρες δεν προκάλεσαν μεγάλο ενδιαφέρον πιο νωρίς ιστορικά, είναι το γεγονός ότι οι σημαντικές μεταρρυθμιστικές προσπάθειες του καθεστώτος των καταδικασθέντων κρατουμένων δεν πραγματοποιήθηκαν πριν τις δεκαετίες του 1930 και του 1940 (και ακόμη αργότερα για όσους ήταν ήδη στη φυλακή) (Smith and Ugelvik, 2017). Στη Σουηδία, τη δέσμευση για ουσιαστική και εστιασμένη διευθέτηση των συστημικών προβλημάτων στις φυλακές εξέφρασε ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης Karl J. Schlyter το 1984, ο οποίος κατά την εκφώνηση ενός περίφημου λόγου του, ανέφερε τη συνθηματική φράση «Αποσυμφορήστε τις φυλακές». Με αυτό το σχέδιο επιβεβαιώθηκε η άποψη ότι η καταφυγή στη φυλάκιση πρέπει να αποτελεί την τελευταία επιλογή και ότι πρέπει να γίνεται χρήση άλλων μοντέλων θεραπείας στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Στόχος των σημαντικότερων σημείων του προγράμματος Schlyter ήταν η μεταρρύθμιση του συστήματος επιβολής προστίμων, η υπό όρους αποφυλάκιση και ένα ειδικό νομοθετικό πλαίσιο σχετικά με τον χειρισμό των προβληματικών, των παθολογικά επικίνδυνων και των νεαρής ηλικίας δραστών (Eriksson, 1954). Το σύστημα που εφαρμόστηκε τα επόμενα χρόνια ήταν αυτό της «θεραπευτικής» φυλάκισης. Οι φυλακές που είχαν κελιά απομόνωσης καταργήθηκαν. Αυτά που υπήρχαν τώρα δεν ήταν φυλακές αλλά «ιδρύματα φροντίδας κρατουμένων», υπήρχαν «δωμάτια διαμονής» και όχι κελιά, «έγκλειστοι» και όχι φυλακισμένοι (Pratt and Eriksson, 2011). Παρόλα αυτά, το σύνολο των διαπραττόμενων εγκλημάτων δεν επηρεάστηκε και ο αριθμός τους παρουσίασε απότομη αύξηση μέχρι και τη δεκαετία του 1950 (von Hofer, 2011).

6.2. Η χρυσή εποχή

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, ο αριθμός των αδικημάτων, ο οποίος ήταν ήδη μεγάλος, για τα οποία έλαβε γνώση η αστυνομία διπλασιάστηκε σχεδόν, προσεγγίζοντας στο τέλος της δεκαετίας περίπου τα 500.000 εγκλήματα κάθε χρόνο (Ward, 1972). Σε όλα περίπου τα κράτη του κόσμου, απέναντι στην άνοδο του εγκλήματος η αναμενόμενη αντίδραση ήταν ανέκαθεν η διευρυμένη χρήση του πλέγματος κοινωνικού ελέγχου και η αύξηση της τιμωρίας που υπάρχει ήδη. Αντίθετα στις Σκανδιναβικές χώρες ενδυναμώθηκε το κίνημα προς κατάργηση των φυλακών με κυρίους εκπροσώπους τις οργανώσεις KROM (Νορβηγίας), KRUM (Σουηδίας) και KRIM (Φινλανδίας) (Αλεξιάδης, 1997). Συγκεκριμένα η Δανία και η Σουηδία προσέγγισαν εντελώς διαφορετικά το ζήτημα: η χρησιμοποίηση της φυλάκισης στον μικρότερο δυνατό βαθμό αποτέλεσε επιλογή συνειδητοποιημένης στρατηγικής και, αν η ιδρυματοποίηση δεν ήταν δυνατόν να αποφευχθεί, γίνονταν προσπάθειες να είναι πιο υποφερτή. Η αποποινικοποίηση, ο μειωμένος καταλογισμός ποινών και η αποϊδρυματοποίηση ήταν τρεις ουσιαστικές στρατηγικές που δημιουργήθηκαν και τέθηκαν σε εφαρμογή μέσω του νομικού πλαισίου για τις μεταρρυθμίσεις στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης στις δεκαετίες του 1960 και του 1970. Από τον Ποινικό Κώδικα αφαιρέθηκαν εγκλήματα που δεν είχαν θύματα, όπως ήταν η δημόσια μέθη, η χρήση «ελαφρών» ναρκωτικών, η πορνεία και η πορνογραφία. Η σοβαρότητα των τιμωριών μειώθηκε εξαιτίας της αλλαγής στη μορφή και στη μειωμένη διάρκεια των επιβαλλόμενων ποινών. Στη Δανία, η επιβολή προστίμων και η εφαρμογή επιτήρησης επεκτάθηκε και συμπεριέλαβε περισσότερες κατηγορίες αδικημάτων. Οι ποινές αόριστης διάρκειας, στις οποίες οφείλονταν η παράταση του συνολικού χρόνου που εκτίουν οι φυλακισμένοι, στην ουσία έπαψαν να ισχύουν, οι ποινές για αδικήματα περιουσιακής φύσης μειώθηκαν σε 1,5 χρόνο από 2 για όσους διέπρατταν την παράβαση πρώτη φορά και για τους υπότροπους στα 2,5 χρόνια από τα 3, ενώ μείωση επήλθε και στη μέγιστη διάρκεια επιτήρησης, καθώς και στην απελευθέρωση υπό όρους (Hornum, 1988). Οι εξελίξεις ήταν παρόμοιες και στη Σουηδία, δίνοντάς της έτσι την δυνατότητα κατά τη δεκαετία του 1960 να κρατά σχεδόν σταθερό τον αριθμό των κρατουμένων στις φυλακές – ο μέσος όρος ήταν λίγο πιο πάνω από 5.000 άτομα κάθε μέρα. Η αιτία γι' αυτό ήταν, εν μέρει, η αύξηση στη χρήση των ποινών, εκτός από την ποινή της στέρησης της ελευθερίας. Επίσης, βασικό στατιστικό στοιχείο ήταν ότι σε οποιαδήποτε περίπτωση σχεδόν το ένα τρίτο του συνόλου των φυλακισμένων βρίσκονταν σε ανοιχτές φυλακές. Ούτε, όμως, οι

κρατούμενοι των κλειστών φυλακών, ανεξάρτητα από τη σοβαρότητα του ποινικού τους μητρώου, βρίσκονταν σε υπερβολικά γεμάτα κτίρια, όπως συνέβαινε στις αμερικανικές φυλακές. Πιο συγκεκριμένα, 4.700 σωφρονιστικοί υπάλληλοι (σ' αυτό τον αριθμό δε συμπεριλαμβάνονταν το διοικητικό προσωπικό) είχαν την εποπτεία των 5.000 κρατουμένων, με την αναλογία να διαμορφώνεται περίπου στο ένας υπάλληλος προς έναν φυλακισμένο (Ward, 1972).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η πτώση του ιδανικού της επανένταξης απέδειξε τη μη βιωσιμότητα του μοντέλου «θεραπευτικής» φυλάκισης. Σε ειρηνικές απεργιακές κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις που εκδηλώθηκαν μεταξύ των ετών 1968 και 1971, οι φυλακισμένοι υποστήριζαν ευρέως τις οργανώσεις υπέρ των δικαιωμάτων των κρατουμένων, μέλη των οποίων ήταν άνθρωποι του πνεύματος και φυλακισμένοι, νυν και πρώην. Για μια χρονική περίοδο στη Σουηδία, το 50% του πληθυσμού στις φυλακές είχε συμμετοχή στις κινητοποιήσεις με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Κατά κύριο λόγο, οι διαμαρτυρίες στόχευαν στον εκδημοκρατισμό (έτσι ώστε οι εκπρόσωποι των κρατουμένων να συμμετέχουν στη διαδικασία της πολιτικής διαχείρισης σε τοπικό επίπεδο) και την επίτευξη της κανονικότητας της ζωής στη φυλακή, να μην θεωρείται δηλαδή ότι οι κρατούμενοι μειονεκτούν ως πολίτες, αλλά ότι είναι άτομα λογικά και έχουν τα ίδια δικαιώματα ως πολίτες με τα άτομα που βρίσκονται έξω από τη φυλακή. Η αλήθεια είναι ότι, λίγα πράγματα έγιναν για την εκπλήρωση του πρώτου στόχου, σε αντίθεση με τις χειροπιαστές κατακτήσεις που αφορούσαν τον δεύτερο στόχο. Ανάμεσα σε αυτές τις κατακτήσεις ήταν η απόκτηση δικαιώματος ψήφου, η εγκατάσταση τηλεφωνικών συσκευών με κερματοδέκτες, οι πιο συχνές άδειες εξόδου και η διεξαγωγή αλληλογραφίας χωρίς λογοκρισία (Pratt and Eriksson, 2011).

Ο νόμος περί φυλακών που ψηφίστηκε το 1971 ήταν αποτέλεσμα των μετασχηματισμών μεταξύ του παλαιού και του νέου ιδεολογικού ιστού και συνεπώς ήταν ένα αποτέλεσμα συμβιβασμού. Ωστόσο, συνετέλεσε στην πραγματοποίηση μεταρρυθμίσεων και «ελευθεριών» στο χώρο των φυλακών. Ο νόμος στηρίζεται στη βασική αρχή της ίδρυσης ενός ανοικτού σωφρονιστικού συστήματος και συγχρόνως στην υιοθέτηση ενός τρόπου σκέψης, κύρια βάση του οποίου είναι τα δικαιώματα του ανθρώπου. Ο νόμος τόνιζε με σαφήνεια ότι η μεταχείριση εκτός φυλακής θα πρέπει να αποτελεί τη «φυσική» μορφή της ποινικής αντιμετώπισης, συγχρόνως με τη θεσμοθέτηση της «αρχής της κανονικότητας», η ουσία του οποίου ήταν ότι στους παραβάτες στους οποίους επιβάλλονταν φυλάκιση θα έπρεπε να αναγνωρίζονται τα ίδια δικαιώματα που έχουν τα μέλη του κοινωνικού

συνόλου, όσον αφορά την κοινωνική συμπαράσταση και μέριμνα (Nilsson, 2013). Παρομοίως, κατά το Υπουργείο Δικαιοσύνης της Φινλανδίας, τα χαρακτηριστικά των συνθηκών ζωής στη φυλακή θα έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν πιο κοντά με τα χαρακτηριστικά των συνθηκών ζωής στην κοινωνία. Έτσι, μέσα ή κοντά σε αστικές περιοχές, κατασκευάστηκαν καινούριες, μικρότερης χωρητικότητας φυλακές που η κάθε μία μπορούσε να υποδεχτεί 40 άτομα. Το ανοιχτό και ευπροσάρμοστο σύστημα λειτουργίας αυτών των τοπικών «φυλακών», έδινε τη δυνατότητα στους φυλακισμένους να έχουν στενές επαφές με την κοινωνία και κυρίως με τις οικογένειες, τους εργοδότες, με τους χώρους εκπαίδευσης και τους συλλόγους με αντικείμενο ψυχαγωγικές δράσεις (Pratt and Eriksson, 2011).

6.3. Η κατάσταση των τελευταίων δεκαετιών

Με το πέρασμα των ετών, οι φιλελεύθερες πολιτικές έρχονταν αντιμέτωπες με ένα συνεχώς αυξανόμενο αριθμό αντίθετων τάσεων. Με το πρώτο βήμα να γίνεται τη δεκαετία του 1980 και να υπάρχει μεγαλύτερη συνέχεια κατά τη δεκαετία του 1990, υπήρξε αύξηση στον αριθμό των ποινών που επιβάλλονταν για αδικήματα σχετικά με ναρκωτικά, βία και σεξουαλικής φύσεως εγκλήματα. Ήταν φανερό ότι, μεταξύ των πολιτικών κυρώσεων και των πολιτικών ποινικοποίησης ίσχυε ένας διαχωρισμός ως προς τη λειτουργία τους. Οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν σε συγκεκριμένα αδικήματα είχαν ως αποτέλεσμα την κατάταξη τους στα αξιόποινα αδικήματα, ενώ αντίθετο αποτέλεσμα είχαν συνήθως οι μεταρρυθμίσεις στο καθεστώς των κυρώσεων. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες οι μεταβολές και οι νεωτερισμοί στο καθεστώς κυρώσεων είχαν τον ρόλο της ασφαλιστικής δικλείδας, μετριάζοντας έτσι τις πιέσεις που προκαλούσαν πολιτικά κίνητρα για εφαρμογή μεταρρυθμιστικών αλλαγών στο πεδίο της ποινικοποίησης (Lappi-Seppälä, 2007). Υπό αυτές τις συνθήκες, στις αρχές της δεκαετίας του 1980 άρχισαν να εφαρμόζονται δοκιμαστικά εναλλακτικές μορφές ποινών και πιο συγκεκριμένα, το 1982, η Δανία ξεκίνησε τις δοκιμές με την κοινωφελή εργασία και το 1984 ακολούθησε η Νορβηγία (Lappi-Seppälä, 2017). Την ίδια περίοδο, ο ρόλος της ασφάλειας στη φυλακή απέκτησε μεγαλύτερη σημασία, εν μέρει λόγω ορισμένων περιστατικών αποδράσεων υψηλών προδιαγραφών (Pratt and Eriksson, 2011). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η διάρκεια των ποινών στη Σουηδία: η ισόβια κάθειρξη μετατράπηκε υποχρεωτικά σε 15 χρόνια από 8, ενώ προϋπόθεση για να εξεταστεί το ενδεχόμενο της αποφυλάκισης υπό

όρους ήταν η έκτιση των 2/3 της ποινής, σε σχέση με το 50% που ίσχυε στη Σουηδία και στη Νορβηγία.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, τα ποσοστά φυλάκισης εμφάνισαν αυξητικές τάσεις σε όλες τις σκανδιναβικές χώρες. Κατά την άποψη των Σκανδιναβικών χωρών, η αύξηση αυτή ήταν αξιοσημείωτη, έστω κι αν θεωρούνταν μέτρια σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα (κατά μέσο όρο το ποσοστό αυξήθηκε από 60 κρατούμενους ανά 100.000 πληθυσμού σε 70-75 κρατούμενους ανά 100.000 πληθυσμού) (Lappi-Seppälä, 2007). Από τη δεκαετία του 1990 και για τα επόμενα χρόνια, το σύνολο σχεδόν των μεταρρυθμιστικών προσπαθειών που αφορούν τα αδικήματα είτε αύξησε το ποινικό πλαίσιο των ποινών, είτε διεύρυνε το πεδίο των ποινικοποιήσεων (Lappi-Seppälä, 2017). Κατά την αλλαγή του αιώνα, η δημόσια τιμωρητικότητα παρουσίασε ενδείξεις αύξησης, κυρίως στη Σουηδία. Το 2004 περισσότερες αποδράσεις υψηλών προδιαγραφών είχαν ως αποτέλεσμα να ενισχυθεί το σύστημα ασφαλείας στις φυλακές όλης της χώρας. Τώρα, μια φυλακή υψίστης ασφαλείας περιφράσσεται περιμετρικά από τρεις ηλεκτρικούς φράκτες και απαγορεύεται η πτήση ελικοπτέρων πάνω από τον εναέριο χώρο της. Στην περίμετρο κάθε τομέα εντός της φυλακής γίνονται έλεγχοι όπως οι έλεγχοι στην ασφάλεια των αεροδρομίων. Παρόλα αυτά, δε θα ήταν σωστό να υπερεκτιμηθεί το εύρος αυτών των αλλαγών (Pratt and Eriksson, 2011). Αν και ο κίνδυνος παρεκκλίσεων στις συνθήκες φυλάκισης στη Σουηδία φαίνεται να είναι μεγαλύτερος, δεν προκύπτει κανένας λόγος να θεωρήσουμε ότι θα σταματήσουν να είναι υψηλού επιπέδου στη Νορβηγία και τη Φινλανδία. Το ποσοστό της κοινής γνώμης που επιζητά την αλλαγή τους δεν είναι σημαντικό, ενώ και η διοίκηση και το προσωπικό των φυλακών δείχνουν αποφασισμένοι να τις συντηρήσουν. Πιο συγκεκριμένα, στη Φινλανδία, τα δικαιώματα των κρατουμένων βρίσκονται υπό την προστασία του Συντάγματος και του νόμου περί φυλάκισης του 2005 (Pratt, 2008), ενώ και στις δύο χώρες η παρακμή του ιδανικού της αλληλεγγύης δεν είναι τόσο έντονη, γεγονός που οφείλεται στην ύπαρξη πιο δυνατών οικονομιών και μικρότερης μεταναστευτικής κίνησης (Pratt and Eriksson, 2011). Ενδεχομένως, αυτός να είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους οι μεταρρυθμίσεις στους σκανδιναβικούς ποινικούς φορείς δε λαμβάνουν εύκολα υπόψη τους καταγγελίες που αφορούν τις συνθήκες στις φυλακές. Οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να έχουν ως βάση τους τη φιλοσοφία κοινωνικής μεταρρύθμισης που θεωρεί τη φυλακή, ανεξάρτητα από την οποιαδήποτε μεταμφίεσή της, ως λειτουργία ελέγχου που εφαρμόζουν τα πολιτικά όργανα εξουσίας πάνω σε συγκεκριμένες ομάδες ή κοινωνικά στρώματα (Ward, 1972).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΜΙΑ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ: Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Στην ποινική δικαιοσύνη, το μοντέλο της επανένταξης αποτελεί με διαφορά την κυρίαρχη σχολή σκέψης στο χώρο της εγκληματολογίας τα τελευταία 200 χρόνια. Παρά το γεγονός ότι, κατά τις τελευταίες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, το μοντέλο έχασε την αξιοπιστία του μεταξύ των αρμοδίων σχεδιασμού στρατηγικής για τον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης, σύμφωνα με σφυγμομετρήσεις της κοινής γνώμης, η επανένταξη των παραβατών παραμένει έντονη επιθυμία των πολιτών, ακόμη και μεταξύ πολλών ατόμων που υπήρξαν θύματα εγκλημάτων. Βέβαια, ακόμη και στις περιπτώσεις που τα προγράμματα επανένταξης βοηθούν στο χειρισμό των προβλημάτων που υποβόσκουν και τα οποία ώθησαν στη λήψη της απόφασης για την τέλεση του αδικήματος, αυτά τα προγράμματα δεν παρέχουν λύση σε όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με το έγκλημα. Το έγκλημα δε συνιστά μόνο παραβίαση των ισχυόντων νομικών κανόνων, αλλά προξενεί και βλάβη σε άλλους ανθρώπους (Van Ness and Strong, 2014). Στο καθεστώς της ποινικής δικαιοσύνης, τουλάχιστον όσον αφορά τις κοινωνίες των δυτικών χωρών, η αδικία, που έχει ως επακόλουθο μια παράβαση, αντιμετωπίζεται κυρίως με την επιβολή βραχύχρονης ή μακρόχρονης τιμωρίας. Η μακρόχρονη τιμωρία προσβλέπει στο να μάθει στον κρατούμενο πώς να σταθεί στην ελεύθερη κοινωνία, κάτι το οποίο είναι εξ αρχής δύσκολο γιατί διαβιεί σε ένα εντελώς διαφορετικό περιβάλλον: αυτό της φυλακής. Ως συνέπεια, η μακρόχρονη ποινή στερεί από τον κρατούμενο το δικαίωμα της ελεύθερης διάθεσης του εαυτού του, τον απομονώνει κοινωνικά αφού τον απομακρύνει βίαια από το περιβάλλον του (οικογένεια, φίλους, συναδέλφους κλπ), του προκαλεί ψυχολογικές διαταραχές και σωματικές ασθένειες δυσκολεύοντας έτσι την διαδικασία της ομαλής επανένταξής του στην κοινωνία μετά την έκτιση της ποινής του. Το ίδιο συμβαίνει και με την βραχύχρονη τιμωρία, η οποία δεν προλαβαίνει να σωφρονίσει τον κρατούμενο και πολλές φορές του προσφέρει συναναστροφές με κρατούμενους που εκτίουν ποινές για βαρύτερα εγκλήματα «εκπαιδευόντας» τον έτσι για χειρότερα εγκλήματα μετά την επιστροφή του στην κοινωνία αντί για ομαλή επανένταξη (Αλεξιάδης, 1997).

Ανεξάρτητα αν η ποινή που θα επιβάλλει το δικαστήριο είναι βραχύχρονη ή μακρόχρονη, από τη στιγμή που αυτή θα επιβληθεί, επικρατεί συχνά η άποψη ότι η δικαιοσύνη αποδόθηκε (Wenzel et al., 2008). Ωστόσο, στο δικαστήριο, όσοι έχουν ενεργή συμμετοχή είναι επαγγελματίες, και η μόνη σχέση που έχουν με το έγκλημα και με όσους

επηρεάστηκαν από αυτό είναι καθαρά επαγγελματική. Αυτός που λαμβάνει τις αποφάσεις είναι ο δικαστής, και όχι οι διάδικοι, ενώ θεωρείται ότι το συμφέρον του θύματος ταυτίζεται με το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου, εκπρόσωπος του οποίου είναι ο εισαγγελέας (Van Ness and Strong, 2014). Τα τελευταία χρόνια, έχει γίνει αντιληπτό από πολλές χώρες ότι υπάρχει μια εναλλακτική διαδικασία, η οποία διακρίνεται για τον περισσότερο ανθρωπιστικό χαρακτήρα της και την καλύτερη απόδοση δικαιοσύνης προς όλες τις πλευρές. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια φιλοσοφία, το εννοιολογικό περιεχόμενο της οποίας κινείται από τον κολασμό στη συμφιλίωση, από την εκδικητική συμπεριφορά απέναντι στους παραβάτες στη θεραπεία των τραυμάτων των θυμάτων, από την απομόνωση και την έλλειψη ανθρωπιάς, στην αποδοχή στην κοινότητα, από την αρνητική και καταστροφική συμπεριφορά, στη θεραπευτική αποκατάσταση, τη συγχώρεση και τη συμπόνια (Consedine, 2003).

7.1. Ιστορική αναδρομή και εννοιολογική προσέγγιση

Η έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι το ίδιο παλιά όσο είναι και νέα. Αν και μόνο τα τελευταία τριάντα χρόνια έκανε την εμφάνισή της με τη σύγχρονη μορφή της (συμπεριλαμβανομένης της ονομασίας), ως φιλοσοφική προσέγγιση και ηθικό περιεχόμενο τελεί σε συμφωνία με αρχαιότερες μεθόδους αντιμετώπισης συγκρουσιακών καταστάσεων. Με την έννοια της επανόρθωσης να παρουσιάζει ανοδική πορεία στη δεκαετία του 1970, σε συνδυασμό με την εμφάνιση κινημάτων για τα δικαιώματα και τη συμπαράσταση των θυμάτων κατά τη δεκαετία του 1980, αποδείχτηκε ότι η προσήλωση του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης μόνο στο δράστη ήταν ελλιπής. Διαδικασίες που αποκλειστικός τους στόχος είναι να διαπιστώσουν εάν τα άτομα που κατηγορούνται έχουν παραβιάσει τον νόμο, αν όντως υπάρχει παράβαση και ποια θα πρέπει να είναι η τιμωρία τους, παραλείπουν τα μέρη που υφίστανται το μεγαλύτερο πλήγμα από τις εγκληματικές ενέργειες: τα θύματα. Τα κινήματα που έχουν ως στόχο την επανορθωτική αποκατάσταση των θυμάτων, την παροχή συμπαράστασης και αρωγής, καθώς και τη συμπερίληψή τους στη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης, επισήμαναν την άδικη μεταχείριση των θυμάτων από την πλευρά της ποινικής δικαιοσύνης, στα οποία ουσιαστικά απαγορεύεται να συμμετέχουν ενεργά (Van Ness, 2005).

Η πρώτη σύγχρονη καταγραφή μιας εναλλακτικής μεθόδου επίλυσης των διαφορών και αποκατάστασης των ζημιών έγινε το 1974 στο Οντάριο του Καναδά, όπου δύο έφηβοι

προκάλεσαν βανδαλισμούς σε σπίτια και περιουσίες. Ο αξιωματικός που ήταν υπεύθυνος για την επιτήρηση των δύο εφήβων έκανε πρόταση στο δικαστή που ήταν πρόεδρος του δικαστηρίου ότι, ενδεχομένως, η συνάντηση των δραστών με τα θύματά τους και η προσφορά τους για επανόρθωση να ήταν προς όφελος των δύο νέων. Ο πρόεδρος έκανε δεκτή την πρόταση και όλες οι εμπλεκόμενες πλευρές, από το δικαστή μέχρι τα δύο νεαρά άτομα και τα θύματα, έμειναν σε τέτοιο βαθμό ικανοποιημένοι από την έκβαση της συνάντησης ώστε αυτή η μικρή δοκιμή στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων να αποτελέσει το έναυσμα για την ίδρυση μιας μη κερδοσκοπικής οργάνωσης για την οργάνωση και προβολή αυτών των συναντήσεων (Bonta et al., 2002). Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, στη Βόρεια Αμερική λειτουργούσαν τουλάχιστον 300 ανάλογα προγράμματα και πάνω από 500 σε Ευρωπαϊκές χώρες, όπως επίσης και πολλά τέτοια προγράμματα σε χώρες του νότιου ημισφαιρίου. Το αποτέλεσμα της δημοφιλίας του έργου των ακτιβιστών της Βόρειας Αμερικής και της Βρετανίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, καθώς και η μεγάλη προώθηση από τους συναδέλφους τους ακτιβιστές της Νέας Ζηλανδίας και της Αυστραλίας, ήταν να αναδειχθεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη ως το νέο κοινωνικό κίνημα για τη μεταρρύθμιση του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης στη δεκαετία του 1990 (Braithwaite, 1998).

Σε τι όμως συνίσταται η αποκαταστατική δικαιοσύνη; Κατά τον Van Ness (2005) δεν υφίσταται κανένας γενικά αποδεκτός ορισμός. Είναι σύνηθες, ωστόσο, να κατατάσσονται οι ορισμοί σε μία από δύο κατηγορίες. Στην πιο περιοριστική κατηγορία ανήκουν οι ορισμοί που στηρίζονται στη διαδικασία και δίνουν έμφαση στη σπουδαιότητα των συναντήσεων μεταξύ των εμπλεκόμενων στο έγκλημα και τις συνέπειες του, όπως άλλωστε ορίζεται από τον Marshall (1999: 5) ως

«μια διαδικασία με την οποία όλα τα μέρη που έχουν συμμετοχή σε ένα συγκεκριμένο αδίκημα, έρχονται μαζί για να επιλύσουν συλλογικά το πώς θα αντιμετωπίσουν τις συνέπειες του αδικήματος και τις επιπτώσεις του στο μέλλον».

Στην πιο εκτεταμένη κατηγορία εμπίπτουν οι ορισμοί που έχουν ως βάση τη δικαιοσύνη και υπογραμμίζουν τα αποτελέσματα ή/και τα ιδανικά που αντιπροσωπεύει η αποκαταστατική δικαιοσύνη, όπως η Roche (2001: 347-348) που τονίζει ότι

«Η επιδιόρθωση της βλάβης ή η θεραπεία είναι η κύρια αξία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, αλλά όχι η μόνη. Τα προγράμματα αποκατάστασης δικαιοσύνης αποσκοπούν επίσης στην προώθηση δημοκρατικών αξιών, ιδίως των αξιών της συμμετοχής και της

συζήτησης. [...] Άλλες αξίες που είναι πολύτιμες για την αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι η ενσωμάτωση, το έλεος και τη συγχώρεση».

Οι Van Ness και Strong (2014: 43) αποδίδουν έναν ορισμό, ο οποίος είναι συνδυασμός των δύο κατηγοριών (και βρίσκεται στο ενδιάμεσο αυτών), και σύμφωνα με τον οποίο η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι

«μια θεωρία της δικαιοσύνης, που δίνει έμφαση στην επισκευή της βλάβης που προκλήθηκε ή αποκαλύφθηκε από μια εγκληματική συμπεριφορά. Επιτυγχάνεται καλύτερα μέσω συνεργατικών διαδικασιών που συμπεριλαμβάνει όλους τους ενδιαφερόμενους».

Όλοι οι ορισμοί της αποκαταστατικής δικαιοσύνης που προτείνονται εστιάζουν σε τρεις πρωταρχικές αντίληψεις.

Πρώτη αντίληψη είναι η συνάντηση. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στοχεύει στη συνάντηση των ατόμων που έχουν υποστεί πλήγμα από ένα έγκλημα, τα οποία θα λάβουν μέρος σε μια συζήτηση που διερευνά το τι συνέβη, τον αντίκτυπο του εγκλήματος στα άτομα και πώς θα βελτιωθεί η κατάσταση. Αυτή η διαδικασία εμπερικλείει έναν τύπο δικαιοσύνης, που εκλαμβάνει ξανά το έγκλημα ως αδίκημα που στρέφεται εναντίον συγκεκριμένου ατόμου ή κοινότητας, και όχι ως μια απλή παραβίαση των νόμων του κράτους. Αφού το έγκλημα προσβάλλει όχι μόνο τον νόμο αλλά και τους ανθρώπους, τότε η δικαιοσύνη θα πρέπει πέρα από την επιβολή ποινής να αποκαθιστά και τις σχέσεις μεταξύ αυτών των ανθρώπων (Rossner, 2017).

Δεύτερη αντίληψη είναι η επανόρθωση. Οι συναντήσεις μεταξύ των θυμάτων και των δραστών είναι το κοινό στοιχείο που χαρακτηρίζει τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Υπάρχει η άποψη ότι, η επαναφορά της ευζωίας των θυμάτων και η ενσωμάτωση αυτών καθώς και των δραστών στις κοινωνίες τους, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αυτές τις συναντήσεις. Οι συναντήσεις καταλήγουν, μεταξύ άλλων, στην έκφραση συγνώμης, γραπτής ή προφορικής, προς το θύμα, συμφωνίες για καταβολή αποζημίωσης ή άλλων υπηρεσιών παρεχόμενων από τον παραβάτη στο θύμα ή/και την κοινότητα ή/και από μέλη της κοινότητας στο θύμα ή τον παραβάτη (Presser and Gaarder, 2000). Σε κάποιες περιπτώσεις, προκειμένου να επιβεβαιωθεί η αποδοχή, η εκτίμηση και το ενδιαφέρον για τα θύματα, είναι απολύτως αναγκαία η καταβολή αποζημίωσης ή η αποκατάσταση. Υπό άλλο πλαίσιο, η επανόρθωση υλικής μορφής, ίσως, να είναι άχρηστη, επ' ουδενί, ωστόσο, δε μπορεί να θεωρηθεί ότι επαρκεί από μόνη της για να προκαλέσει τον κατάλληλο σεβασμό, δεδομένου ότι πρωταρχικός σκοπός της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι η ποιότητα του ήθους στις μελλοντικές σχέσεις μεταξύ εκείνων που

είναι υπεύθυνοι για την παράβαση, έχουν ωφεληθεί από αυτή ή δεν έχουν εμποδίσει τη διάπραξη της και όσων βλάπτει ή θίγει η παράβαση (Walker, 2006).

Τρίτη αντίληψη είναι ο μετασχηματισμός. Το πεδίο αυτής της αντίληψης είναι πιο εκτεταμένο από τις δύο προηγούμενες, διότι σχετίζεται με τη σαθρότητα των σχέσεων σε πολλούς χώρους της κοινωνίας. Αντικείμενο του μετασχηματισμού δεν είναι μόνο η αντιμετώπιση αποσπασματικών περιστατικών βλάβης, αλλά περαιτέρω έχει αντίληψη της δομικής μορφής των θεμάτων αδικίας, όπως η ρατσιστική συμπεριφορά, ο σεξισμός και η προκατάληψη σε ταξικό επίπεδο. Καθένα από τα προαναφερθέντα, αποτελεί εμπόδιο για τους ανθρώπους να συνάψουν και να διατηρήσουν μεταξύ τους, καθώς και με τον κοινωνικό και φυσικό τους περίγυρο, υγιείς σχέσεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται από αρμονία και ακεραιότητα. Συνεπώς, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να χαρακτηριστεί ως τρόπος ζωής, διότι συμπεριλαμβάνει τα ζητήματα όλων των ανθρώπινων σχέσεων και παρέχει έναν τρόπο που θα βοηθήσει στην επιδιόρθωσή τους (Van Ness and Strong, 2014).

7.2. Τα θεμέλια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

7.2.1. Συναντήσεις

Οι πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης διαθέτουν το χαρακτηριστικό στοιχείο ότι παροτρύνουν τους απλούς ανθρώπους – θύματα, δράστες, φίλους, μέλη οικογενειών και της κοινότητας – να έχουν ενεργή συμμετοχή σε μια μορφή ομάδας συζητήσεων. Όταν σε ένα σύστημα ποινικής δικαιοσύνης τον πρωταρχικό ρόλο έχουν οι επαγγελματίες και η γραφειοκρατία, τότε αυτό το σύστημα δεν έχει τις κατάλληλες ικανότητες για να ανταποκριθεί στα άμεσα ζητήματα των θυμάτων, των δραστών και των κοινοτήτων. Από την άλλη πλευρά, ο σχεδιασμός της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι να αποτελέσει κατηγορηματικά μια συνάντηση από κάτω προς τα πάνω, όπου η αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων είναι το μέσο για να αντιμετωπίσουν τις συγκεκριμένες συνέπειες που απορρέουν από ένα συγκεκριμένο έγκλημα ή διαμάχη. Η συνάντηση μπορεί να προσλαμβάνει διάφορους τύπους, και στους πιο σημαντικούς από αυτούς ανήκουν η μεσολάβηση ανάμεσα στο θύμα και στο δράστη, η συζήτηση και οι κύκλοι επιβολής ποινών (Rossner, 2017).

7.2.1.1. Μεσολάβηση

Στην αρχική μορφή της μεσολάβησης περιλαμβάνεται η συνάντηση των θυμάτων και των δραστών με έναν διαμεσολαβητή που είναι υπεύθυνος για το συντονισμό και τη διευκόλυνση της διαδικασίας. Κατά τη διεξαγωγή της συνάντησης, οι πληγέντες από το έγκλημα εξιστορούν τα βιώματά τους από το έγκλημα που διαπράχθηκε και την επιρροή που άσκησε αυτό πάνω τους, ενώ οι δράστες δίνουν εξηγήσεις γι' αυτό που έκαναν καθώς και την αιτία για την διάπραξη του εγκλήματος, δίνοντας απαντήσεις σε πιθανές ερωτήσεις του θύματος. Όταν τα δύο εμπλεκόμενα μέρη παρουσιάσουν τις εμπειρίες τους, με τη βοήθεια του διαμεσολαβητή θα σκεφτούν τρόπους αποκατάστασης των πραγμάτων (Van Ness, Morris and Maxwell, 2001).

7.2.1.2. Διάσκεψη

Ο ρόλος της κοινότητας είναι πιο άμεσος στη διάσκεψη, η οποία στην ουσία συνιστά μια επεκτατική μορφή της διαδικασίας διαμεσολάβησης μεταξύ θύματος και δράστη, έτσι ώστε να συμμετέχουν περισσότερες πλευρές – οι οικογένειες του δράστη και του θύματος (ή πολλά θύματα μαζί) και οι σχέσεις του δράστη στην κοινότητα, που ίσως βοηθήσουν ή ενεργήσουν υποστηρικτικά. Στη διαμεσολάβηση το στοιχείο που τονίζεται είναι η δοκιμασία που έχει υποστεί το θύμα και πώς μπορεί ο παραβάτης να την επανορθώσει, ενώ στην διάσκεψη η οικογένεια του δράστη (κυρίως όταν πρόκειται για νεαρά άτομα) έχει τη δυνατότητα να αναλάβει μέρος της ευθύνης και να έχει άμεση αντίληψη για τη βλάβη που επήλθε, ενώ αυτό που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι ότι επιτρέπεται να διερευνηθεί όχι μόνο ο τρόπος εξιλέωσης του δράστη, αλλά και πώς δε θα εμπλακεί σε προβλήματα στο μέλλον (Marshall, 1999).

7.2.1.3. Κύκλοι

Οι διαδικασίες του κύκλου κατά τη διαχείριση του εγκλήματος και της παράβασης έλκουν την προέλευσή τους από τις παλιές έννοιες περί ελευθερίας και ατομικότητας: μια απόφαση δεν μπορεί να επιβληθεί από ένα άτομο σε ένα άλλο. Σε ολόκληρο τον κόσμο, οι γηγενείς πολιτισμοί έχουν εξελίξει μια σειρά διαδικασιών προκειμένου να αντιδράσουν στο έγκλημα. Η ανάπτυξη των μοντέλων αποκαταστατικών κύκλων δικαιοσύνης έχει

ακολουθήσει δύο γενικές κατευθύνσεις: ένα μοντέλο θεραπείας (κύκλοι θεραπείας) για τη ρύθμιση καταστάσεων και ένα μοντέλο συν-δικαστικό (κύκλοι ποινής), όπου ο ρόλος τους περιορίζεται στην εισήγηση προτάσεων προς τους δικαστές για την τακτοποίηση υποθέσεων. Είτε λειτουργούν ως μια εναλλακτική προ-δικαστικής μορφής, είτε χρησιμεύουν για να καθοριστεί η μετα-δικαστική περάτωση, τα μοντέλα κύκλων έχουν την τάση να εφαρμόζουν παραπλήσιες διαδικασίες διάρθρωσης (McCold, 1999).

7.2.2. Επανόρθωση

Η εξιλέωση αποτελεί μέρος του ηθικού μας βιώματος. Οι πράξεις εξιλέωσης είναι συχνή απαίτηση των θυμάτων και των κοινοτήτων και η εκτέλεσή τους από τους δράστες είναι συχνά επιτυχημένη. Με την επανόρθωση δεν αλλάζει ότι έγινε στο παρελθόν, αποκαθίσταται, όμως, η βλάβη που επήλθε. Το θέμα, ωστόσο, είναι ότι η εξιλέωση φαίνεται να αντιπροσωπεύει ένα ηθικό ιδεώδες, το οποίο δεν μπορεί να επιζητήσει το κράτος. Με τις προσπάθειες του κράτους να μεταχειριστεί το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης ως μέσο για να πείσει του παραβάτες να επανορθώσουν για το αδίκημα που διέπραξαν, είναι φανερός ο κίνδυνος να υπονομευτεί το οποιοδήποτε προφίλ αξιοπιστίας θα είχε ενδεχομένως σε άλλη περίπτωση ένας δράστης που επέδειξε ειλικρινή μεταμέλεια. Με την αποκαταστατική δικαιοσύνη γεφυρώνεται αυτό το κενό. Υπάρχει σαφής συνδετικός ιστός μεταξύ των πρακτικών της ποινής αποκατάστασης και της ηθικής φύσης του ιδανικού της επανόρθωσης. Με τις πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης επιτρέπεται η εξιλέωση και οι παραβάτες παροτρύνονται προς αυτή την κατεύθυνση. Τις πράξεις εξιλέωσης χαρακτηρίζουν η γεμάτη σεβασμό επικοινωνία με τα θύματα και τις κοινότητες που έχουν πληγεί, η αποκατάσταση υλικών ζημιών και όχι μόνο, καθώς και η προσωπική βελτίωση. Σκοπός του δράστη που έχει εξιλεωθεί είναι να αποκαταστήσει ή να αναπτύξει σχέσεις με το κατάλληλο ηθικό υπόβαθρο με το θύμα, την κοινότητα και με τον ίδιο τον εαυτό του. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί η ιδιαίτερη σημασία που έχει αυτό το ενδιαφέρον για την εξιλέωση του εγκληματία. Τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης που λειτουργούν μέσα σε τυποποιημένα πλαίσια, όχι απλώς δεν προωθούν την επανόρθωση, αλλά ενεργούν αποτρεπτικά εναντίον της: οι επαφές μεταξύ του δράστη και του θύματος δεν ενθαρρύνονται ή και απαγορεύονται ακόμη και η φυλάκιση αποτελεί σοβαρό εμπόδιο καταβολής αποζημίωσης για την πλειονότητα των παραβατών, ενώ δεν

είναι εφικτή η προσωπική αλλαγή εντός της φυλακής, σε ένα χώρο όπου οι άγριες συγκρούσεις είναι συνεχείς (Radzik, 2009).

7.2.3. Ενσωμάτωση

Το έγκλημα και οι επιπτώσεις του μπορεί να καθορίζουν δραματικά τα θύματα, αλλά και τους δράστες, για πολύ διαφορετικούς λόγους για την κάθε πλευρά. Τα θύματα έρχονται αντιμέτωπα με υλικές και ψυχικές απώλειες, ίσως και με σωματικές βλάβες, καθώς και τον κοινωνικό στιγματισμό που επιφέρει ο χαρακτηρισμός τους ως «θύματα». Οι εγκληματίες πρέπει να συναναστρέφονται με τους συνανθρώπους τους υπό το βάρος του «ποινικού μητρώου». Έχουν διαφορετικές ανάγκες και η ηθική συμπεριφορά τους απέναντι στο έγκλημα επίσης διαφέρει. Ωστόσο, οι δράστες και τα θύματα συχνά αντιμετωπίζουν ένα κοινό πρόβλημα: αντιμετωπίζονται ως απόκληροι από την κοινότητα, κηλιδώνονται κοινωνικά. Τόσο τα θύματα όσο και οι δράστες ανακαλύπτουν ότι αποτελούν απειλή για πολλούς ανθρώπους που βρίσκονται γύρω τους. Όσοι είναι θύματα κάνουν εκείνους που δεν είναι θύματα να νοιώθουν περισσότερο απροστάτευτοι («αν συνέβη σε αυτήν, θα μπορούσε να συμβεί και σε μένα»). Οι δράστες προκαλούν αισθήματα οργής και φόβου («αν το έκανε μια φορά, θα το ξανακάνει»). Αυτό που θεωρεί σημαντικό η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων που θα βοηθήσουν την επάνοδο των θυμάτων και των παραβατών στις κοινότητές τους ως ολοκληρωμένα, παραγωγικά και συμμετέχοντα μέλη (Van Ness and Strong, 2014).

7.2.4. Συμπερίληψη

Στην αποκαταστατική δικαιοσύνη η αρχή της συμπερίληψης έχει ίσως τη μεγαλύτερη σημασία και αφορά τη διεύρυνση του αριθμού των συμμετεχόντων και τη διεύρυνση των αποτελεσμάτων που ενδεχομένως επέλθουν, ώστε να περικλείει την επανόρθωση για το θύμα και συγχρόνως να υποστηρίζει την ενσωμάτωση του παραβάτη (McAlinden, 2011). Σύμφωνα με τον Winslade (2019), το περιεχόμενο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης αναφέρεται στη συμπερίληψη των φωνών των ατόμων τα οποία άμεσα ή έμμεσα βρέθηκαν στη θέση του θύματος εξαιτίας της διάπραξης του εγκλήματος. Θεωρείται ότι οι φωνές τους είναι το μέσο για να αρθρώσουν σημαίνοντα πράγματα για την εμπειρία τους και η πιθανότητα να ακουστούν είναι μεγάλη. Επίσης, ο ρόλος των θυμάτων δεν είναι μόνο

αυτός των μαρτύρων, που σκοπός τους είναι η εξυπηρέτηση μιας περιορισμένης λειτουργίας που αφορά τη βασική σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των αρχών και του παραβάτη. Στο σημείο αυτό καταρρέει η τυποποιημένη μέθοδος προσέγγισης που εφαρμόζει η δικαιοσύνη: τα θύματα αρθρώνουν τις φωνές τους για να πουν πράγματα και πρέπει να εισακουστούν.

7.3. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στο πλαίσιο των φυλακών

7.3.1. Αντιθέσεις φυλακής και αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Παρά το γεγονός ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη συχνά υποδεικνύεται ως μια μορφή εναλλακτικής πρότασης για το παραδοσιακό καθεστώς ποινικής δικαιοσύνης, διαπιστώνεται όλο και πιο συχνά ότι υπάρχει συνεργασία μεταξύ τους. Παρόλο που πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης εισάγονται στα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης των κρατών από τις κυβερνήσεις τους διεθνώς, δε φαίνεται να έχει μεγάλη απήχηση στη στρατηγική και την πρακτική των φυλακών, προφανώς επειδή δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα η ανάπτυξή της και δεν είναι ικανοποιητική η χρήση της εντός των φυλακών. Η αλήθεια είναι ότι, εξαιτίας του φόβου που προκαλεί στους ανθρώπους το έγκλημα και των προσπαθειών των πολιτικών να «φανούν σκληροί απέναντι στο έγκλημα», γίνεται σαφές ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη δε μπορεί να λειτουργήσει ως αντικαταστάτης της φυλάκισης ως βασική αντίδραση απέναντι στο έγκλημα. Βέβαια, μπορεί να είναι χρήσιμη από την άποψη ότι ίσως βελτιώσει την εμπειρία των κρατουμένων από τη φυλάκιση, γεγονός που μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αυξημένη χρηστική αξία των φυλακών σχετικά με τις προσπάθειές τους για μείωση της εγκληματικότητας με την εφαρμογή αυτών των εναλλακτικών πολιτικών (McCold, 1999). Αυτός ο στόχος της αποκαταστατικής φυλακής έχει ένα βασικό εμπόδιο που είναι μια ουσιαστική ένταση η οποία πρέπει να αντιμετωπιστεί εξ αρχής. Από τη μια πλευρά επικρατεί η άποψη ότι, η αποκαταστατική δικαιοσύνη είναι μια μορφή «μαλακής» επιλογής. Υπό αυτό το πρίσμα, ο προορισμός των φυλακών είναι να τιμωρούν, ενώ κάθε σκέψη να μετατραπούν σε λιγότερο τιμωρητικές, θα λειτουργούσε υπονομευτικά για τους ρόλους που διαδραματίζουν τα αντίποινα και η αποτροπή. Από την άλλη πλευρά, η αποκαταστατική δικαιοσύνη έχει υποστηρικτές, αλλά υπάρχουν και εκείνοι που θεωρούν ότι η φυλάκιση είναι τόσο ζημιογόνα, που η μόνη λύση είναι η κατάργηση των φυλακών, προκειμένου να

προχωρήσει το σύστημα. Στο πλαίσιο της πρώτης προοπτικής, η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στις φυλακές προκαλεί καχυποψία, ότι είναι ένας τρόπος να γίνει η ποινή της κράτησης πολύ εύκολη για τους παραβάτες. Με βάση τη δεύτερη προοπτική, η αποκαταστατική δικαιοσύνη αντιτίθεται πλήρως στη χρησιμοποίηση της τιμωρίας και της φυλακής (Edgar and Newell, 2006).

Καθίσταται σαφές ότι, η αποκαταστατική δικαιοσύνη και η φυλάκιση διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό. Υπό ορισμένη οπτική θεώρηση, αυτή η διαφορετικότητα υποδεικνύει ότι αυτές οι δύο έννοιες έχουν αντιφατικό περιεχόμενο. Επίκεντρο των φυλακών είναι, ως επί το πλείστον, οι παραβάτες και το έγκλημα, ενώ στην αποκαταστατική δικαιοσύνη το επίκεντρο είναι οι ανάγκες των θυμάτων και οι εμπλεκόμενοι για την επανόρθωση της βλάβης είναι οι δράστες, τα θύματα και οι κοινότητες. Η φυλάκιση λειτουργεί ως μορφή απομόνωσης των δραστών από τα θύματα και τις κοινότητες, σε αντίθεση με την αποκαταστατική δικαιοσύνη που στοχεύει στην ένωση τους, προκειμένου να επέλθει η συμφιλίωση και να επιτευχθεί η ενσωμάτωση. Συχνά, η αποκαταστατική δικαιοσύνη έχει ανάγκη την εθελοντική συνεργασία των δραστών, οι οποίοι παρακινούνται να αναλάβουν την ευθύνη για τις πράξεις τους και να προχωρήσουν ελεύθερα στην επανόρθωση. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, το αίσθημα αυτοδιάθεσης, ελέγχου και υπευθυνότητας ενός κρατούμενου είναι πιθανόν να φθαρεί από τη φυλάκιση. Πράγματι, οι φυλακές λειτουργούν ως καθεστώς, ενώ αντιθέτως, η αποκαταστατική δικαιοσύνη υπολογίζει το άτομο. Η εμπειρία της φυλάκισης προκαλεί ντροπή και στιγματίζει, ενώ η αποκαταστατική δικαιοσύνη δίνει βαρύτητα στον ανθρώπινο σεβασμό. Η ισορροπία δυνάμεων εντός της φυλακής δεν ιεραρχείται και είναι δυσανάλογη, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με την αποκαταστατική δικαιοσύνη, προϋπόθεση της οποίας είναι η ισότητα μεταξύ των συμμετεχόντων και η «επίπεδη» διάρθρωση. Τέλος, παρατηρείται συνήθως καθυστέρηση μεταξύ του εγκλήματος και της επιβολής της ποινής φυλάκισης, ενώ στην αποκαταστατική δικαιοσύνη στόχος είναι να αντιμετωπιστούν άμεσα οι διαμάχες που απορρέουν από το έγκλημα (Dhami, Mantle and Fox, 2009).

7.3.2. Προσεγγίσεις αναφορικά με τη συνόπαρξη των φυλακών και της αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Κάποιοι υπέρμαχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης θεωρούν είτε ότι δε συμβιβάζεται με τη φυλάκιση, είτε ότι η φυλακή την καταργεί. Ο Guidoni (2017), για παράδειγμα,

ισχυρίζεται ότι οι στόχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης μπορούν να υλοποιηθούν καλύτερα όταν αυτή αντιμετωπίζεται ως εναλλακτική λύση της φυλακής και όχι ως μεταρρυθμιστική πολιτική των φυλακών. Δε θα πρέπει να αποσκοπεί στη νομιμοποίηση της κράτησης, αλλά στη μείωση αυτής, και επισημαίνει ότι η αποκαταστατική δικαιοσύνη εντός της φυλακής μπορεί επίσης να λειτουργεί ως αντανάκλαση μιας νέας ιδέας της τιμωρίας, η οποία αποτελεί το δικαιολογητικό λόγο ύπαρξης της φυλακής, μετά την αποτυχία λειτουργίας της επανένταξης. Παρομοίως, οι Robert και Peters (2003) υποστηρίζουν ότι πρέπει να αποφευχθεί ο κίνδυνος να προβληθεί η φυλάκιση, μαζί με τις γνωστές ατέλειές της, ως αποκαταστατική δικαιοσύνη. Η ιδιοποίηση ενεργειών που αποσκοπούν στην αποκατάσταση της δικαιοσύνης συνιστά πραγματικό κίνδυνο, ιδιαίτερα όταν αφορά μια νέα πιθανότητα νομιμοποίησης της φυλάκισης.

Από την άλλη η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να αποφέρει οφέλη στους φυλακισμένους, τα θύματα, τις κοινότητες, τις φυλακές και τους εργαζόμενους σε αυτές. Πρώτα απ' όλα, είναι σημαντικό να παρασχεθεί βοήθεια στους κρατούμενους, προκειμένου να καλλιεργήσουν τη συνείδηση και την ενσυναίσθηση για τα θύματα. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με συνάντηση ομάδων φυλακισμένων με υποκατάστατα θύματα (θύματα εγκλημάτων που τέλεσαν άλλοι παραβάτες). Σε άλλα προγράμματα δίνεται η δυνατότητα στους κρατούμενους να έρθουν σε επαφή με τα θύματά τους, με τις οικογένειές τους από τις οποίες έχουν απομακρυνθεί, ή με κοινότητες εχθρικές προς αυτούς. Υπάρχει πιθανότητα, επειδή πολλοί κρατούμενοι έχουν αποξενωθεί από τις οικογένειές τους, έχουν εμπλακεί στο έγκλημα και έχουν ντροπιάσει και βλάψει τα μέλη της οικογένειάς τους, και σε μερικές περιπτώσεις επειδή το έγκλημα που έχουν διαπράξει στρέφεται κατά μελών της ίδιας της οικογένειάς τους, οι κοινότητες να εκδηλώνουν φόβο και οργή στο ενδεχόμενο να επιστρέψει ένας φυλακισμένος. Συνεπώς, μπορεί να κριθεί απαραίτητη μια συνάντηση μεταξύ των κρατουμένων, των οικογενειών και των εκπροσώπων της κοινότητας για να συζητηθεί πώς οι σχέσεις μεταξύ όλων των προαναφερόμενων θα βελτιωθούν ξανά. Επίσης, η αποκαταστατική δικαιοσύνη μπορεί να καλλιεργήσει μια κουλτούρα στη φυλακή, στην οποία οι διαμάχες διευθετούνται με ειρηνικό τρόπο. Εδώ, προβλέπονται προγράμματα για την επίλυση διαφωνιών και αντιμετώπιση συγκρούσεων μεταξύ κρατούμενων, ενώ σε ορισμένες φυλακές υλοποιούνται προγράμματα που αντιμετωπίζουν τις προστριβές που εκδηλώνονται στον εργασιακό χώρο ανάμεσα στους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, ακόμη και ανάμεσα στους ανώτερους διοικητικούς υπαλλήλους (Van Ness and Strong, 2014).

7.4. Αρχές και στόχοι της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στη φυλακή

Η φύση των φυλακών είναι να κρατούν απομονωμένους τους παραβάτες από τις κοινότητές τους και έτσι δεν επικοινωνούν με τα θύματά τους. Ωστόσο, οι φυλακές είναι ένα μέρος όπου υπάρχουν μεγάλες ευκαιρίες να αναπτυχθούν και να χρησιμοποιηθούν αρχές αποκατάστασης. Βάση για τη μεταβολή της κουλτούρας στις φυλακές αποτελεί ο ενστερνισμός μιας φιλοσοφίας αποκατάστασης, η οποία τους επιτρέπει να καλύπτουν αποτελεσματικά τις μακροπρόθεσμες ουσιαστικές ανάγκες των δραστών, των θυμάτων και των κοινοτήτων τους. Επιπλέον, με τις αποκαταστατικές πρακτικές το περιβάλλον της φυλακής μπορεί να γίνει πιο αρμονικό, μέσα στα πλαίσια του θεσμικού οργάνου, για τους κρατούμενους, τα μέλη των οικογενειών τους, τους υπαλλήλους και το διοικητικό προσωπικό (Edgar and Newell, 2006). Στις φυλακές, η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης θα πρέπει να γίνεται με σύστημα και συνέπεια, και ακολουθώντας μια μέθοδο που να της επιτρέπει να αντιληφθεί τις δυνατότητες που διαθέτει και να μειώσει στο ελάχιστο τους περιορισμούς της. Η αποκαταστατική δικαιοσύνη έχει κάποιες θεμελιώδεις αξίες στις οποίες συγκαταλέγονται η εθελοντική συμμετοχή, η επικοινωνία, η ατομική λογοδοσία, ο σεβασμός, η ειλικρίνεια, η ενσυναίσθηση, η ενίσχυση, η συμπερίληψη, η δικαιοσύνη και η ισότητα, η αντιμετώπιση, η θεραπεία και η αλλαγή. Αυτές είναι οι αξίες που θα πρέπει να ακολουθεί κάθε πρόγραμμα αποκαταστατικής δικαιοσύνης ή φιλοσοφία προκειμένου να εφαρμοστεί στις φυλακές (Dhami, Mantle and Fox, 2009). Ορισμένα πεδία στα οποία είναι φανερό ότι μπορεί να γίνει προσέγγιση αποκατάστασης στη φυλακή είναι:

- Ικανοποίηση των αναγκών των θυμάτων εγκληματικών ενεργειών, ανάμεσα στις οποίες περιλαμβάνεται η καλλιέργεια της αξίας της ενσυναίσθησης στους κρατούμενους, η παροχή διευκολύνσεων για τη διαμεσολάβηση ή τις διασκέψεις θυμάτων – παραβατών και η προσέγγιση των φυλακών σε ομάδες θυμάτων
- Επανόρθωση – ευκαιρίες που δίνουν τη δυνατότητα στον δράστη να αποζημιώσει το θύμα, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο
- Αποκατάσταση και επανένταξη του παραβάτη, με πλήρη αξιοποίηση των προγραμμάτων για παραβατική συμπεριφορά ή/και τη θεραπεία από εθισμό
- Εργασιακές σχέσεις των υπαλλήλων, συμπεριλαμβανομένης της διαμεσολάβησης για διαφορές που αναφύονται ανάμεσα στα μέλη του προσωπικού (Edgar and Newell, 2006).

7.5. Παραδείγματα υφιστάμενων πρακτικών αποκαταστατικής δικαιοσύνης στη φυλακή

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη στις φυλακές χρησιμοποιείται ευρέως σε παγκόσμια κλίμακα, αν και με αποσπασματικό τρόπο και «στο περιθώριο» (Gavrielides, 2014). Οι πιο πολλές από αυτές τις πρακτικές εφαρμόστηκαν σε φυλακές σε χώρες της Ευρώπης, στη Βόρεια Αμερική, τη Νότια Αφρική, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. Σύμφωνα με την πρόσφατη αρθρογραφία, τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης των σωφρονιστικών ιδρυμάτων κατατάσσονται σε πέντε διευρυμένες κατηγορίες (Dhami, Mantle and Fox, 2009).

- Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται τα «προγράμματα παραβατικής συμπεριφοράς», όπως τα εργαστήρια Alternative to Violence Project⁶, βάση των οποίων είναι η πίστη ότι ο καθένας διαθέτει το παραγωγικό σθένος να αλλάξει καταστάσεις βίας. Τα εργαστήρια στηρίζονται στα καθημερινά βιώματα, για να απομακρύνουν από την επιθετική ή την αυθαίρετη συμπεριφορά, προτείνοντας άλλες μεθόδους επίλυσης των διαφορών (Liebmann, 2014).
- Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα «προγράμματα ευαισθητοποίησης για τα θύματα», όπως είναι το πρόγραμμα Sycamore Tree⁷. Ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάστηκε το περιεχόμενό του επιτρέπει στους κρατούμενους να συνειδητοποιήσουν τις επιπτώσεις που έχει το έγκλημά τους πάνω στα θύματα, τις οικογένειες και την κοινότητα. Επιπλέον, προτρέπει τους κρατούμενους να παραδεχτούν ότι φέρουν προσωπική ευθύνη για τις πράξεις τους και υπογραμμίζει την ανάγκη για επανόρθωση. Τα υποκατάστατα θύματα εισέρχονται στη φυλακή για να αναφέρουν τις ιστορίες τους. Στο τέλος του προγράμματος, οι κρατούμενοι μπορούν να προβούν συμβολικά σε μια πράξη αποκατάστασης, κάνοντας έτσι την πρώτη κίνηση για να επανορθώσουν για την προγενέστερη συμπεριφορά τους (Feasey and Williams, 2009).
- Η «κοινωνική εργασία» είναι η τρίτη κατηγορία, στην οποία περιλαμβάνονται προγράμματα εκμάθησης δεξιοτήτων στους κρατούμενους, μέσα από την εργασία στην κοινότητα, και το όφελος δεν είναι μόνο για το κοινό, αλλά και για τους κρατούμενους που έχουν περισσότερες προοπτικές να πετύχουν και να

⁶ <https://avp.international/>

⁷ <https://prisonfellowship.org.uk/our-work/sycamore-tree/>

ενσωματωθούν στο κοινωνικό σύνολο μετά την απελευθέρωσή τους (Gavrielides, 2014). Μια τέτοιου είδους εργασία μπορεί να περιλαμβάνει, ενδεικτικά, τη δημιουργία παιχνιδιών για νηπιαγωγεία, τη συζήτηση με μαθητές για το θέμα των ναρκωτικών ή τη μεταγραφή κειμένων σε γραφή Braille για τους τυφλούς (Liebmann, 2014).

- Στην τέταρτη κατηγορία περιλαμβάνεται η «διαμεσολάβηση θύματος – παραβάτη», μια διαδικασία στην οποία τα θύματα που ενδιαφέρονται έχουν τη δυνατότητα να συναντηθούν με τον δράστη, σε ένα χώρο δομημένο και ασφαλή, με σκοπό να καταστήσει τον δράστη άμεσα υπόλογο για την πράξη του, αποζημιώνοντας συγχρόνως το θύμα. Υπό την καθοδήγηση εκπαιδευμένου διαμεσολαβητή, το θύμα μπορεί να αναφέρει στον δράστη τον αντίκτυπο του εγκλήματος πάνω του, να λάβει απαντήσεις σε ερωτήματα και να λάβει μέρος άμεσα στην διαμόρφωση ενός σχεδίου αποζημίωσης, για την απώλεια που επήλθε από την παράβαση. Ο δράστης μπορεί να αναλάβει την κύρια ευθύνη για τη συμπεριφορά του, να ενημερωθεί για τις πλήρεις συνέπειες της πράξης του και να επεξεργαστεί ένα σχέδιο για την επανόρθωση απέναντι στο θύμα (Umbreit, Coates and Vos, 2004).
- Στην τελευταία κατηγορία γίνεται αναφορά σε φυλακές που έχουν υιοθετήσει πλήρως τη φιλοσοφία της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει αυτή την κατηγορία είναι ότι την ιδέα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης υποστηρίζει το σύνολο των μερών της φυλακής και όχι μόνο ορισμένα εμπλεκόμενα μέρη. Εν προκειμένω, η δομή φυλακών αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι το υπόβαθρο για την ανάπτυξη μιας κουλτούρας σεβασμού (Robert and Peters, 2003).

7.6. Φυλακές με πλήρη φιλοσοφία αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Η πιο μεγαλεπήβολη πτυχή της μεταρρύθμισης των φυλακών είναι η προσπάθεια κατασκευής ενός πρότυπου μιας ολόκληρης φυλακής ή μιας μονάδας μέσα σε μια φυλακή με βάση τα ιδανικά και τους κανόνες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Η αντιμετώπιση αυτή συμπεριλαμβάνει πολλές από τις δεσμεύσεις και τα προγράμματα που έχουν αναφερθεί πιο πάνω, αποτελεί, ωστόσο, μια περαιτέρω κίνηση για την αναθεώρηση του πραγματικού σκοπού που επιτελούν οι φυλακές: οι φυλακές θεωρούνται μέρη εκπαίδευσης

ηθικών αξιών και καλλιέργειας χαρισμάτων, για την εξέλιξη των οποίων εφαρμόζονται πρακτικές που εστιάζουν στην κοινωνική συμπεριφορά, τη συνεργασία και τις αμοιβαίες δεσμεύσεις (Noakes-Duncan, 2015). Οι βελγικές φυλακές είναι το πιο γνωστό παράδειγμα. Στο Βέλγιο, το 1998 άρχισε η εφαρμογή ενός προγράμματος δράσης, στα πλαίσια του οποίου εφαρμόστηκαν πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε έξι φυλακές. Το 2000, σε συντομότερο χρονικό διάστημα από ότι αναμενόταν, με πρωτοβουλία των αρμοδίων σχεδιασμού στρατηγικής, το πρόγραμμα αποκαταστατικής κράτησης εντάχθηκε στο σύνολο του βελγικού ποινικού συστήματος (Robert and Peters, 2003). Σε καθεμία από τις 32 φυλακές που λειτουργούν στο Βέλγιο, ορίστηκε ένας σύμβουλος αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ο οποίος κατόρθωσε, με το πέρασμα του χρόνου, να βρει το ρόλο του μέσα από πολλές συνεργασίες με φορείς, τόσο εντός της φυλακής (προσωπικό, κρατούμενοι, διοικητικοί υπάλληλοι), όσο και εκτός αυτής (ΜΚΟ, εκπαιδευτικό προσωπικό, διαμεσολαβητές). Αυτές οι αλληλεπιδράσεις έδωσαν τη δυνατότητα στους συμβούλους της αποκαταστατικής δικαιοσύνης να υλοποιήσουν το περιεχόμενο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης καλλιεργώντας συγκεκριμένες πρακτικές (Dubois and Vrancken, 2015). Σ' αυτές περιλαμβάνονταν η δημιουργία ευκαιριών για ευαισθητοποίηση σχετικά με τα θύματα, η διαμεσολάβηση θύματος – δράστη, η εργασία με κρατούμενους, είτε ατομική είτε ομαδική και συνεννόηση με τα θύματα αναφορικά με αποφάσεις πρόωρης αποφυλάκισης. Επίσης, συστάθηκε ένα ταμείο που έδινε τη δυνατότητα στους κρατούμενους να αμείβονται από την εργασία τους (μέσα στη φυλακή ή την κοινότητα), έτσι ώστε να επικοινωνούν με τα θύματα και να τα αποζημιώνουν (Dhami, Mantle and Fox, 2009).

Από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα εφαρμογής της αποκαταστατικής δικαιοσύνης σε φυλακή υπήρξε χωρίς αμφιβολία η εισαγωγή της στη φυλακή Grande Cache στην Αλμπέρτα του Καναδά, όπου οι κρατούμενοι, διαμένοντας σε έναν ειδικό χώρο που είχε καθοριστεί ως χώρος αποκαταστατικής δικαιοσύνης, έγιναν διαμεσολαβητές/συντονιστές λαμβάνοντας σχετική εκπαίδευση, εφαρμόζαν σε τακτική βάση πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης και λειτουργούσαν αυτόνομα σε μεγάλο βαθμό, επιλύοντας συνηθισμένες έριδες και συγκρούσεις και ασχολούμενοι με θέματα που συνδέονταν με τη συλλογική διαβίωση των κρατουμένων (Clairmont, 2018). Ο αρχικός σχεδιασμός περιλάμβανε τη σύνταξη ενός προγράμματος εκπαίδευσης σε αρχές αποκατάστασης για το προσωπικό της φυλακής και στη συνέχεια θα εφαρμοζόταν ένα εντατικό πρόγραμμα ομαδικής εργασίας, διάρκειας μιας εβδομάδας, για τους κρατούμενους. Το πρόγραμμα για

τους κρατούμενους εστίαζε στις επιπτώσεις των εγκλημάτων πάνω στα θύματα και χρησιμοποιούσε υλικό από βίντεο, από συνεδρίες μελέτης και ομαδικές ασκήσεις. Παρά το γεγονός ότι δεν έγινε λεπτομερής αξιολόγηση του προγράμματος, ψυχολόγοι το κατέγραφαν επιμελώς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συσταθεί μια ένωση αποκαταστατικής δικαιοσύνης μέσα στο χώρο της φυλακής, όπου πρόεδρος ήταν ένας κρατούμενος, και η πιο πρόσφατη πρωτοβουλία ήταν η δημιουργία σε μια πτέρυγα της φυλακής μιας μονάδας αποκαταστατικής δικαιοσύνης πειραματικής μορφής (Curry et al., 2004).

Το πρόγραμμα αποκαταστατικής δικαιοσύνης στις βρετανικές φυλακές πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια συνεργασίας με την Υπηρεσία Φυλακών στην Αγγλία και την Ουαλία και συμμετείχαν ενεργά τρεις φυλακές στη βορειοανατολική πλευρά της Αγγλίας. Στους κύριους στόχους του προγράμματος ήταν η έναρξη συζήτησης σχετικά με τον σκοπό που εξυπηρετούσαν οι φυλακές και η φυλάκιση, διερευνώντας τη σχέση που συνδέει τη φυλακή, τους φυλακισμένους και την ευρύτερη κοινότητα. Επιπλέον, έγιναν προσπάθειες να διαπιστωθεί αν η δημιουργία ενός συστήματος αποκατάστασης εντός μιας φυλακής μπορεί να μεταβάλει τις ανθρώπινες σχέσεις και τις πεποιθήσεις των κρατουμένων, του σωφρονιστικού προσωπικού, των θυμάτων και της ευρύτερης κοινότητας (Goulding, Hall and Steels, 2008). Αποτέλεσμα της συνεργασίας των κρατουμένων των τριών φυλακών ήταν η αναμόρφωση ενός βικτοριανού δημόσιου πάρκου που είχε καταστραφεί, όπου οι κρατούμενοι αξιοποιώντας το ταλέντο και τις ικανότητές τους κατασκεύασαν νέα παγκάκια για το πάρκο, βάρκες για τη λίμνη και καλλιτεχνήματα για μια έκθεση. Ορισμένοι κρατούμενοι με χαμηλό προφίλ επικινδυνότητας βρήκαν απασχόληση ως ξεναγοί ή φύλακες του πάρκου (Noakes-Duncan, 2015).

Σήμερα, φυλακές σε πολλά δικαιοσύνη συστήματα σε ολόκληρο τον κόσμο βρίσκονται σε διεργασία αποκαταστατικών και επανορθωτικών διαδικασιών, το Βέλγιο, όμως, είναι η μοναδική χώρα στον κόσμο στην οποία ολόκληρο το καθεστώς φυλάκισης είναι δομημένο σύμφωνα με τις πρακτικές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης και το οποίο, ενδεικτικά και όχι περιοριστικά, προβλέπει αποζημίωση των θυμάτων και της κοινότητας από τους κρατούμενους, συμμετοχή των θυμάτων και της κοινότητας στη διαδικασία αποκατάστασης και σωφρονιστικούς υπαλλήλους εκπαιδευμένους στις αρχές της αποκαταστατικής δικαιοσύνης (Goulding, Hall and Steels, 2008).

7.7. Αξιολόγηση των προγραμμάτων και φυλακών αποκαταστατικής δικαιοσύνης

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την εφαρμογή μεμονωμένων προγραμμάτων αποκαταστατικής δικαιοσύνης στις φυλακές είναι μάλλον θετικά, αν και δεν είναι πάντα ευχερής η αξιόπιστη παρακολούθηση και αξιολόγηση με ποσοτικά δεδομένα της διαδικασίας και του αποτελέσματός της. Στα εμφανή αποτελέσματα μπορούν να συμπεριληφθούν το υλικό εκπαίδευσης που συγκεντρώθηκε, ο αριθμός των εργαστηρίων και των διαμεσολαβήσεων που διεξήχθησαν, ο αριθμός των κρατούμενων και των θυμάτων που συμμετείχαν στο πρόγραμμα της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, ο αριθμός των ωρών κοινωφελούς εργασίας που εξέτισαν οι κρατούμενοι, ο αριθμός συμφωνιών για αποζημίωση, το ποσοστό των κρατούμενων που τήρησαν τις συμφωνίες αποζημίωσης και το ποσοστό μείωσης των υποτροπών, ενώ ως αφανή αποτελέσματα μπορούν να χαρακτηριστούν η υπεύθυνη μαθησιακή συμπεριφορά, οι ικανότητες ακρόασης και επικοινωνίας, οι ικανότητες κοινωνικού ύφους, η μεταβολή απόψεων και αντιλήψεων, η καλλιέργεια του αισθήματος ευθύνης, η συγχώρεση, η συμφιλιοτική διάθεση, η απαλλαγή από τον στιγματισμό, η ενίσχυση, η αύξηση των θετικών συναισθημάτων, όπως η εκτίμηση, η προσδοκία και η ενσυναίσθηση και η μείωση των αρνητικών συναισθημάτων, όπως η φοβία, η ντροπή, το άγχος και η ενοχή (Dhami, Mantle and Fox, 2009).

Βέβαια, υπάρχουν στοιχεία από τα οποία διαφαίνεται ότι τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης επηρεάζουν με θετικό τρόπο τους κρατούμενους και την κοινωνία. Σε μία μέτρηση τους στο Ντελαγουέρ, οι Miller και Shuford (2005) κατέγραψαν το ποσοστό των υπότροπων παραβατών, οι οποίοι ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση ενός προγράμματος Alternatives to Violence. Το πόρισμα ήταν ότι ένα ποσοστό 13,5% διέπραξε νέα εγκλήματα μέσα σε διάστημα 3 ετών, και το 6% αυτών των εγκλημάτων αφορούσαν βία. Αξιοσημείωτο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι σε σχέση με μια άλλη ομάδα κρατούμενων (ομάδα ελέγχου), η οποία δεν είχε παρακολουθήσει ολόκληρο το πρόγραμμα, το ποσοστό των περιστατικών υποτροπής ήταν το ήμισυ. Άλλοι ερευνητές (Umbreit et al., 2003) πραγματοποίησαν ελέγχους αξιολόγησης προγραμμάτων διαμεσολάβησης θυμάτων – παραβατών, που διεξήχθησαν στο Τέξας και το Οχάιο και αφορούσαν σοβαρά και βίαια εγκλήματα. Η διαπίστωση ήταν ότι, ένα ποσοστό 60% περίπου των θυμάτων και των οικογενειών που έλαβαν μέρος θεωρούσαν ότι η διαμεσολάβηση ήταν χρήσιμη για την προσωπική τους εξέλιξη και θεραπεία και βοήθησε να βελτιωθούν τα αισθήματά τους απέναντι στον δράστη. Το 82% των παραβατών είχε την

άποψη ότι η διαμεσολάβηση ήταν σημαντική για την επανένταξή τους ή την ατομική τους εξέλιξη και θεραπεία και ότι η συνάντηση είχε μεγάλη επίδραση στο να αντιληφθούν πώς το έγκλημα είχε αντίκτυπο σε άλλους ανθρώπους. Από τους 78 που συμμετείχαν στις 47 διαμεσολαβήσεις μόνο ένας δεν έμεινε ικανοποιημένος από τη διαδικασία.

Ανάμεικτες είναι οι εντυπώσεις σχετικά με την αξιολόγηση των φυλακών αποκατάστασης. Στο Βέλγιο, η εφαρμογή του προγράμματος ευαισθητοποίησης όσον αφορά τα θύματα σε τρεις φυλακές, είχε ως αποτέλεσμα μερικοί (όχι όμως όλοι) κρατούμενοι να αναπτύξουν το αίσθημα της ενσυναίσθησης. Όσοι συμμετείχαν στο πρόγραμμα ολοκλήρωσαν επίσης τη διαδικασία διαμεσολάβησης, με τα θύματα και τους παραβάτες να δηλώνουν την ικανοποίησή τους από τα αποτελέσματα των λίγων συναντήσεων μεταξύ τους. Αυτά τα πλασματικά επιτεύγματα εξισορροπήθηκαν, ωστόσο, από τις φανερές δυσχέρειες κατά την υιοθέτηση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στη φυλακή, δεδομένου ότι το προσωπικό αντέδρασε σε αυτή την από κάτω προς τα πάνω προσέγγιση. Η εκ νέου επικέντρωση στα θύματα προκάλεσε δυσανασχέτηση και απογοήτευση τόσο στους υπαλλήλους όσο και στους κρατούμενους. Ο όγκος εργασίας που καλούνταν να διεκπεραιώσει το προσωπικό της φυλακής αυξήθηκε και οι ψυχολόγοι και οι κοινωνικοί λειτουργοί δεν είχαν πολύ χρόνο να διαθέσουν σε συνεδρίες θεραπείας με τους κρατούμενους. Οι κρατούμενοι έγιναν ειδικοί στη διαλεκτική της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, χωρίς, όμως, τα συναισθήματά τους να είναι αληθινά ή οι προθέσεις τους γνήσιες. Εκδηλώθηκε ανησυχία για το γεγονός ότι οι φυλακές δεν ήταν έτοιμες να δεχθούν επισκέψεις θυμάτων. Επίσης, θεωρείται σημαντικό ότι οι λίγες φυλακές όπου η αποκαταστατική δικαιοσύνη είχε πιο επιτυχημένη πορεία, δεν αντιπροσώπευαν το σύνολο των φυλακών. Τέλος, καταδείχτηκε ότι ήταν πιο επιτακτική από ότι αναμενόταν, η ανάγκη να αντιμετωπίζει το προσωπικό με πιο ανοιχτό μυαλό και με μεγαλύτερο ενθουσιασμό την αποκαταστατική δικαιοσύνη (Dhami, Mantle and Fox, 2009).

Η αξιολόγηση του Grande Cache από την Petrellis (2007), αποκάλυψε ότι αν και το 89% των παραβατών στη μονάδα αποκαταστατικής δικαιοσύνης ανέφεραν ότι κατανόησαν σε μεγαλύτερο βαθμό το έγκλημα, οι μισοί μόνο ανέφεραν ότι αυξήθηκε το αίσθημα της μετάνοιας για το έγκλημα και λιγότεροι από τους μισούς εξέφρασαν τη θέληση να αποκαταστήσουν ή να επανορθώσουν για το έγκλημα. Λιγότεροι από τους μισούς παραβάτες ανέφεραν βελτίωση στις ικανότητές τους για ενσυναίσθηση, επικοινωνία και αντιμετώπιση συγκρούσεων. Τέλος, αυτό που διαπιστώθηκε ήταν ότι, συγκριτικά με τους παραβάτες δύο άλλων καναδικών φυλακών (μία φυλακή που εφαρμόζε πρόγραμμα

αποκαταστατικής δικαιοσύνης, χωρίς, ωστόσο, να διαθέτει ειδική μονάδα διαβίωσης και μία φυλακή η οποία διέθετε μεν ανάλογη μονάδα, όχι, όμως και πρόγραμμα αποκαταστατικής δικαιοσύνης), οι παραβάτες στο Grande Cache ήταν πιθανότερο να ολοκληρώσουν πλήρως το πρόγραμμα αποκατάστασης, αλλά παρουσίασαν ίδιου επιπέδου ποσοστά επιτυχίας κατά την αποφυλάκιση, υπονοώντας ότι η μονάδα διαβίωσης αποκαταστατικής δικαιοσύνης δε μπορούσε να θεωρηθεί ότι από αυτή την πλευρά είχε μεγαλύτερη επιτυχία.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η λειτουργία των φυλακών ως όργανα τιμωρίας τοποθετείται στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και ήταν αποτέλεσμα της επίδρασης που είχαν οι ιδέες του ρεύματος του Διαφωτισμού σχετικά με τη δυνατότητα του ανθρώπου να αναμορφώσει τον ψυχικό του κόσμο και το δικαίωμα του κράτους να θέσει σε εφαρμογή αυτή τη διαδικασία. Σε κανένα προηγούμενο χρονικό σημείο, τουλάχιστον εκτός της δικαιοδοσίας της εκκλησίας, οι φυλακές δε διέθεταν ποινική διάσταση. Αν και σε παλαιότερες χρονικές περιόδους γινόταν χρήση της φυλάκισης στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, σε κανένα μέρος το τοπικό ποινικό καθεστώς δε στηριζόταν στη λειτουργία των φυλακών και, παρά τη διαπίστωση ότι αυτές οι εγκαταστάσεις ήταν ιδιαίτερα σημαντικοί παράγοντες στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, δεν ήταν ποτέ ούτε τόσο στενά συνδεδεμένες με το καθεστώς αλλά ούτε τόσο οριοθετημένες, σε αντίθεση με τις σύγχρονες φυλακές. Η λειτουργία τους εξυπηρετούσε κυρίως την ανάγκη κράτησης πριν τη δίκη ή χρησίμευαν ως χώροι καταναγκασμού για τους οφειλότες. Η μορφή της ποινικής φυλάκισης δεν υφίστατο, ή σε όσες περιπτώσεις υπήρχε δεν αποτελούσε τίποτα περισσότερο από μια άνευ ιδιαίτερης σημασίας εξαίρεση.

Σήμερα, οι συνθήκες που επικρατούν στη σύγχρονη φυλακή δε διαφέρουν πολύ από τις συνθήκες την περίοδο της ίδρυσής της, 200 χρόνια πριν. Η αποτυχία τους είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη, σχεδόν σε κάθε τομέα. Δεν πετυχαίνουν το στόχο της επανένταξης, καθώς ένας μεγάλος αριθμός κρατούμενων διαπράττει εκ νέου αδίκημα μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα από την αποφυλάκισή τους, έχουν υψηλό κόστος συντήρησης και υποσκάπτουν τον οικογενειακό βίο, ευνοούν την αύξηση του εγκλήματος καθώς οι φυλακές αποτελούν χώρο επικοινωνίας όμοιων ατόμων που έχουν απορριφθεί από το κοινωνικό σύνολο, ενώ εφοδιάζουν όσους απελευθερώνονται με περισσότερες αντικοινωνικές πρακτικές. Με λίγα λόγια, οι σύγχρονες φυλακές θεωρούνται αποτυχημένες, διότι δεν παρέχουν εγγυήσεις για την επανένταξη των κρατούμενων τους.

Μεταξύ των τεσσάρων φιλοσοφικών αντιλήψεων που επικρατούν στα συστήματα τιμωρίας, η επανένταξη είναι αυτή που κατέχει κυρίαρχη θέση σε σχέση με τις υπόλοιπες τρεις, δηλαδή την πρόληψη, την αχρήστευση και την εκδίκηση.

Παρόλα αυτά, με το πέρασμα των ετών υπήρξαν αλλαγές στη χρήση της. Η πορεία της χαρακτηρίστηκε ως κυρίαρχη στο καθεστώς ποινικής δικαιοσύνης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και για σχεδόν 70 χρόνια, στη συνέχεια, έφτασε να θεωρείται μη πραγματοποιήσιμη

κατά τη δεκαετία του 1980 και του 1990, ενώ στις αρχές του 21^{ου} αιώνα η δημοτικότητα της σημείωσε ανοδική πορεία.

Η επιτυχημένη επανένταξη των παραβατών στην κοινωνία συνδέεται με πολλές παραμέτρους. Σύμφωνα με κάποιους ερευνητές η απουσία εκπαίδευσης και ικανοτήτων συντείνουν σε μεγάλο βαθμό στην αποτυχία. Αυτός είναι ο λόγος που στις φυλακές λειτουργούν πλέον εκπαιδευτικά προγράμματα ακαδημαϊκού και επαγγελματικού περιεχομένου. Επίσης, στο πλαίσιο ερευνών διαπιστώθηκε ότι οι θεραπείες σε επίπεδο γνώσεων – συμπεριφοράς και οι φυλακές που έχουν ένα αξιοπρεπές και καλά οργανωμένο σύστημα λειτουργίας, που δείχνουν ανθρώπινο πρόσωπο προς τους κρατούμενους, που παρέχουν ασφάλεια, εξυπηρετούν και διαθέτουν ικανοποιητικό σύστημα φύλαξης έχουν ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η ευημερία και η ατομική εξέλιξη και η αποφυλάκιση οδηγεί σε καλύτερα αποτελέσματα. Αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, κυρίαρχο στοιχείο στις φυλακές είναι η εξουσία που εξαιτίας της φύσης της τείνει σε καταχρηστική συμπεριφορά, λανθασμένη εφαρμογή και διαφθορά, απαιτείται συνεχής αγώνας για να επέλθουν οι συγκεκριμένες συνθήκες.

Η αλήθεια είναι ότι οι ιδέες για μεταρρυθμίσεις συνάντησαν πολλά εμπόδια κατά την εφαρμογή τους σε όλες τις χώρες της Ευρώπης. Την ίδια περίοδο που η Γαλλία ταλανίζεται από τις ανακολουθίες που προκύπτουν κατά την εφαρμογή εγκληματικών πολιτικών και η Βρετανία στρεφόταν φανερά προς μια ποινική πολιτική πιο τιμωρητικής και λαϊκιστικής μορφής από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έως τα μέσα της, οι σκανδιναβικές χώρες φαίνεται ότι αποτελούν το παράδειγμα. Αν και ισχύει η άποψη ότι ο κοινωνικός ιστός και το επίπεδο πολιτισμού μια κοινωνίας αντανακλάται στο σφραγιστικό της σύστημα και ότι οι ανθρωπιστικές πρακτικές που εφαρμόζουν οι φυλακές στις σκανδιναβικές χώρες δεν είναι περισσότερο ριζοσπαστικές ή πρωτοποριακές σε σχέση με τα υπόλοιπα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας που ακολουθούν, τα στοιχεία που τις διακρίνουν είναι οι προοδευτικές απόψεις σχετικά με το έγκλημα, οι καινούριες θεωρητικές γνώσεις και τα νέα θεραπευτικά μοντέλα, όπως επίσης και ένας νέος ρόλος που προβλέπει γενικά η ποινική πολιτική για τη φυλακή.

Ωστόσο, το εξαιρετικό παράδειγμα τους δεν εξαλείφει τη σκληρή αλήθεια, ότι δηλαδή η τιμωρία έχει καταστεί έμμονη ιδέα σε πολλές χώρες. Ένα σύστημα ποινικής δικαιοσύνης που διαπνέεται από πνεύμα εκδίκησης και στηρίζεται σε μια ιδεολογική προσέγγιση ανταπόδοσης και τιμωρίας, δεν προσφέρει δικαιοσύνη σε κανένα, ούτε στα θύματα ούτε στους δράστες. Αν ληφθεί υπόψη ο μεγάλος ρυθμός αποτυχίας που εμφανίζει το ισχύον

τιμωρητικό σύστημα, πρέπει να επανεξεταστεί αν η δομή της ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει να στοχεύει πρωταρχικά στην επιβολή της τιμωρίας. Υπάρχουν περισσότερες επιλογές μεθόδων από τις ήδη εφαρμοζόμενες για τον αποτελεσματικό χειρισμό των περισσότερων εγκλημάτων. Δεν στηρίζονται στην εκτεταμένη χρήση της φυλάκισης, αποδίδουν, δε χρησιμοποιούν βία και γενικά έχουν χαμηλότερο κόστος. Η υπομονή, οι δυνατότητες, η οικονομική ευχέρεια και η αλλαγή του τρόπου σκέψης είναι τα συστατικά που θα επιτρέψουν σε αυτές τις μεθόδους αντιμετώπισης των εγκλημάτων να εξελιχθούν.

Η αποκαταστατική δικαιοσύνη εμφανίζεται όλο και πιο συχνά ότι αποτελεί την πιο αποδεκτή εναλλακτική επιλογή σε σχέση με τις παραδοσιακές μεθόδους που ακολουθεί η ποινική δικαιοσύνη. Η επικέντρωση στις ανάγκες των θυμάτων και η εξατομικευμένη αντιμετώπιση των διενέξεων επιδρά προσελκυστικά προς εκείνους που αισθάνονται ότι το παρόν σύστημα που εστιάζει στις αντιπαραθέσεις, την απρόσωπη συμμετοχή και την εκδικητική συμπεριφορά δεν τους ικανοποιεί. Αν και δεν είναι εφικτό, και πιθανόν να μην πρέπει, να εξετάζεται κάθε περίπτωση από τη σκοπιά των διαδικασιών που εφαρμόζονται στην αποκαταστατική δικαιοσύνη, ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσαν εύκολα να περιλαμβάνονται στο διευρυμένο πλαίσιο της. Τα υπαρκτά παραδείγματα φυλακών που εφαρμόζουν πρακτικές αποκαταστατικής δικαιοσύνης δίνουν έμφαση στην παραβατική συμπεριφορά και στη λειτουργία προγραμμάτων που στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση των θυμάτων, στην παροχή κοινωφελούς εργασίας και στη διαμεσολάβηση μεταξύ θυμάτων και παραβατών, ενώ το σύστημα ορισμένων φυλακών στηρίζεται στην εφαρμογή μιας καθολικής φιλοσοφικής θεώρησης της αποκαταστατικής δικαιοσύνης. Ωστόσο, δεν υπάρχει «σωστός τρόπος» για να εφαρμοστεί η αποκαταστατική δικαιοσύνη. Ο πυρήνας της δεν έγκειται στην αποδοχή μιας μορφής και στην απόρριψη μιας άλλης. Η αποδοχή οποιασδήποτε μορφής είναι που αντανακλά τα ιδανικά της αποκατάστασης και που επιδιώκει να πραγματοποιηθούν οι αποκαταστατικές διαδικασίες, να επιτευχθούν αποτελέσματα και να υλοποιηθούν στόχοι. Ως εκ τούτου, σκοπός των αποκαταστατικών διαδικασιών θα πρέπει να είναι η τόνωση και στήριξη των παραβατών και των θυμάτων, κάνοντάς τους να αισθάνονται ικανοποιημένοι και ότι είναι μέρος του συνόλου, θα πρέπει να παρέχουν σημαντικές διευκολύνσεις προς τα θύματα ώστε αυτά να νιώθουν καλύτερα ως συνέπεια της συμμετοχής τους σε αυτές και θα πρέπει να καθιστούν τους παραβάτες υπεύθυνους, κατά ουσιώδη τρόπο, για το αδίκημα που διέπραξαν, προτρέποντάς τους παράλληλα να αποκαταστήσουν τη βλάβη που προκάλεσαν. Με την εκπλήρωση των ανωτέρω είναι εφικτό οι αποκαταστατικές διαδικασίες να έχουν έναν θετικό αντίκτυπο

στην επανένταξη, να μειώσουν την υποτροπή και να λειτουργήσουν θεραπευτικά στις πληγές των θυμάτων.

Παρά το γεγονός ότι ενδεχομένως οι συνέπειες της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στο έργο της φυλακής και στην εμπειρία της φυλάκισης να είναι θετικές, η αλήθεια είναι ότι δεν είναι ευρέως αποδεκτή και προς το παρόν είναι περιορισμένη σε μικρό αριθμό φυλακών, όπου η εφαρμογή της δεν είναι πλήρης αλλά μερική. Επιπλέον αν ληφθεί υπόψη ότι οι αποκαταστατικές διαδικασίες κατά ένα μεγάλο ποσοστό στηρίζονται στην εθελοντική συνεργασία όλων των εμπλεκομένων, δε διαφαίνεται η πιθανότητα στο μέλλον το σύστημα απονομής δικαιοσύνης να στηριχθεί ολοκληρωτικά στην αποκατάσταση και να επέλθει καθολική αντικατάσταση της δικαιοσύνης που εφαρμόζεται επισήμως. Ωστόσο, καθώς διαπιστώνεται αύξηση των κρίσεων που αξιολογούν θετικά τα προγράμματα αποκαταστατικής δικαιοσύνης, οι ενδείξεις ότι συμβάλλουν με αποτελεσματικό τρόπο στην επανένταξη των παραβατών και στη θεραπεία των θυμάτων, θα εμποδίσουν τους αρμόδιους για το σχεδιασμό στρατηγικής, ή πιθανόν και τους πολίτες, να μην τη λάβουν σοβαρά υπόψη τους. Είναι αναγκαίο να υιοθετηθεί ένα σύστημα το οποίο χρησιμοποιεί τη φυλάκιση περιορισμένα, καταφεύγει σε αυτή μόνο ως το έσχατο μέσο τιμωρίας για τους πιο επικίνδυνους εγκληματίες και μόνο όταν εξαιτίας των συνθηκών δεν είναι δυνατή η εφαρμογή της αποκαταστατικής δικαιοσύνης.

Η τελική διαπίστωση είναι ότι, όλα τα κράτη αναζητούν εναγωνίως μια νέα πορεία προσανατολισμού στις σχέσεις τους με το έγκλημα και την παρανομία. Οι διαδικασίες μεταρρύθμισης και αποκατάστασης παρέχουν πρόσφορο έδαφος για την πραγματοποίηση ενός καθεστώτος που θα προβάλλει τις ανάγκες των θυμάτων, θα ενθαρρύνει τη συγγνώμη, την επούλωση, την επίδειξη κατανόησης, την απόδοση εξηγήσεων, την ευθύνη σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, τη συγχώρεση, μέχρι και τη συμφιλίωση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αλεξιάδης, Σ. (1997) *Σωφρονιστική*. Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα Ο.Ε.
- Δασκαλάκης, Η. (1988) ‘Οι επιστημονικές τάσεις έναντι του προβλήματος της φυλακής’, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 68(68), 38-47. doi: <https://doi.org/10.12681/grsr.842>
- Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου, Δ. (1989) *Η Αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό Δημόσιο Δίκαιο*. Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα Α.Ε.
- Πεταλάς, Α. Ν. (1906) *Μελέται περί μεταρρυθμίσεως των φυλακών του ελληνικού κράτους και περί του αρμόζοντος σωφρονιστικού συστήματος εν Ελλάδι*. Αθήναι

Ξενόγλωσση

- Allen, L. C., MacKenzie, D. L. and Hickman, L. J. (2001) ‘The effectiveness of cognitive behavioral treatment for adult offenders: A methodological, quality-based review’, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, pp. 498–514. doi: 10.1177/0306624X01454009.
- Auty, K. M. and Liebling, A. (2020) ‘Exploring the Relationship between Prison Social Climate and Reoffending*’, *Justice Quarterly*, pp. 358–381. doi: 10.1080/07418825.2018.1538421.
- Bain, A. and Parkinson, G. (2010) ‘Resettlement and social rehabilitation: Are we supporting success?’, *Probation Journal*, 57(1), pp. 63–74. doi: 10.1177/0264550509354669.
- Baker, E. (1996) ‘From “making bad people worse” to “prison works”: Sentencing policy in England and Wales in the 1990s’, *Criminal Law Forum*, pp. 639–671. doi: 10.1007/BF02197821.
- Bauer, A. (1973) ‘The Charlestown State Prison’, *Historical Journal of Massachusetts*. *Historical Journal of Massachusetts*, 2(2), p. 22.
- Blatier, C. (1999) ‘Juvenile justice in France: The evolution of sentencing for children and minor delinquents’, *British Journal of Criminology*, pp. 240–252. doi: 10.1093/bjc/39.2.240.

- Blumstein, A. (1983) 'Selective Incapacitation as a Means of Crime Control', *American Behavioral Scientist*, 27(1), pp. 87–108. doi: 10.1177/000276483027001006.
- Bonta, J., Wallace-Capretta, S., Rooney, J. and McAnoy, K. (2002) 'An outcome evaluation of a restorative justice alternative to incarceration', *Contemporary Justice Review*, pp. 319–338. doi: 10.1080/10282580214772.
- Bozick, R., Steele, J., Davis, L. and Turner, S. (2018) 'Does providing inmates with education improve postrelease outcomes? A meta-analysis of correctional education programs in the United States', *Journal of Experimental Criminology*, pp. 389–428. doi: 10.1007/s11292-018-9334-6.
- Braithwaite, J. (1998) 'Restorative justice', in *The handbook of crime and punishment*, pp. 323–344.
- Brodie, A., Croom, J. and Davies, J. O. (2002) *English prisons*. Edited by English Heritage. English Heritage.
- Brydensholt, H. H. (1980) 'Crime Policy in Denmark: How We Managed to Reduce the Prison Population', *Crime & Delinquency*, pp. 35–41. doi: 10.1177/001112878002600104.
- Byers, J. (1916) 'Prison reform', *Journal of Criminal Law and Criminology*, 6(6), pp. 872–884.
- Canton, R. (2018) 'Probation and the philosophy of punishment', *Probation Journal*, 65(3), pp. 252–268. doi: 10.1177/0264550518776768.
- Carlsmith, K. M. (2006) 'The roles of retribution and utility in determining punishment', *Journal of Experimental Social Psychology*, pp. 437–451. doi: 10.1016/j.jesp.2005.06.007.
- Carlsmith, K. M., Darley, J. M. and Robinson, P. H. (2002) 'Why do we punish? Deterrence and just deserts as motives for punishment', *Journal of Personality and Social Psychology*, pp. 284–299. doi: 10.1037/0022-3514.83.2.284.
- Chamberlen, A. and Carvalho, H. (2019) 'The Thrill of the Chase: Punishment, Hostility and the Prison Crisis', *Social and Legal Studies*, pp. 100–117. doi: 10.1177/0964663918759820.
- Chantraine, G. (2010) 'French prisons of yesteryear and today', *Punishment & Society*, pp. 27–46. doi: 10.1177/1462474509349009.
- Charleroy, M. and Marland, H. (2016) 'Prisoners of Solitude: Bringing History to Bear on Prison Health Policy', *Endeavour*, pp. 141–147. doi:

- 10.1016/j.endeavour.2016.07.001.
- Clairmont, D. (2018) 'Rehabilitation and Effective Transitioning of Incarcerated Youths in Canada', in *Incarcerated Youth Transitioning Back to the Community*. Springer, pp. 221–236.
- Cohen, J. (1983) 'Incapacitation as a Strategy for Crime Control: Possibilities and Pitfalls', *Crime and Justice*, pp. 1–84. doi: 10.1086/449093.
- Consedine, J. (2003) 'Restorative Justice - Healing the Effects of Crime', *Restorative Justice and Probation Conference*.
- Cox, C. and Marland, H. (2018) "'He Must Die or Go Mad in This Place": Prisoners, Insanity, and the Pentonville Model Prison Experiment, 1842–52', *Bulletin of the History of Medicine*, 92(1), pp. 78–109. doi: 10.1353/bhm.2018.0004.
- Craig, S. C. (2004) 'Rehabilitation versus Control: An Organizational Theory of Prison Management', *The Prison Journal*, 84(4_suppl), pp. 92S-114S. doi: 10.1177/0032885504269394.
- Cullen, F. T. and Gendreau, P. (1989) 'The effectiveness of Correctional Rehabilitation: Reconsidering the "Nothing Works" Debate', in *American prisons: Issues in research and policy*, pp. 23–44.
- Cullen, F. T., Jonson, C. L. and Eck, J. E. (2012) 'The Accountable Prison', *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 28(1), pp. 77–95. doi: 10.1177/1043986211432202.
- Curry, D., Knight, V., Owens-Rawle, D., Patel, S., Semenchuk, M. and Williams, B. (2004) *Restorative justice in the juvenile secure estate*.
- D'Amico, D. J. (2010) 'The prison in economics: private and public incarceration in Ancient Greece', *Public Choice*, pp. 461–482. doi: 10.1007/s11127-009-9575-z.
- Davis, L. M., Steele, J. L., Bozick, R., Williams, M. V., Turner, S., Miles, J. N. V., Saunders, J. and Steinberg, P. S. (2014) *How Effective Is Correctional Education, and Where Do We Go from Here? The Results of a Comprehensive Evaluation*. Available at: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR564.html.
- Dhami, M. K., Mantle, G. and Fox, D. (2009) 'Restorative justice in prisons', *Contemporary Justice Review*, 12(4), pp. 433–448. doi: 10.1080/10282580903343027.
- Dobson, K. S. and Khatri, N. (2000) 'Cognitive therapy: Looking backward, looking forward', *Journal of Clinical Psychology*, pp. 907–923. doi: 10.1002/1097-

4679(200007)56:7<907::AID-JCLP9>3.0.CO;2-I.

- Dubois, C. and Vrancken, D. (2015) 'Restorative detention or "work on self"? Two accounts of a Belgian prison policy', *Ethnography*, 16(2), pp. 187–206. doi: 10.1177/1466138114538803.
- Duff, A. (2003) 'Punishment, communication and community', in *Debates in Contemporary Political Philosophy: An Anthology*. doi: 10.4324/9780203986820.
- Durham, A. M. (1990) 'Social control and imprisonment during the american revolution: Newgate of connecticut', *Justice Quarterly*, pp. 293–323. doi: 10.1080/07418829000090591.
- Edgar, K. and Newell, T. (2006) *Restorative Justice in Prisons: A Guide to making it happen*, Waterside Press.
- Eriksson, T. (1954) 'Postwar Prison Reform in Sweden', *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 293(1), pp. 152–162. doi: 10.1177/000271625429300118.
- Fagan, J. and Meares, T. L. (2005) 'Punishment, Deterrence and Social Control: The Paradox of Punishment in Minority Communities', *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.223148.
- Faulkner, D. (2005) 'Relationships, accountability and responsibility in the National Offender Management Service', *Public Money and Management*, pp. 299–305. doi: 10.1111/j.1467-9302.2005.00487.x.
- Feasey, S. and Williams, P. (2009) 'An Evaluation of the Sycamore Tree Programme: Based on an Analysis of Crime Pics II Data', pp. 1–20. Available at: <http://shura.shu.ac.uk/1000/%0Ahttp://shura.shu.ac.uk/1000/1/fulltext.pdf>.
- Feinberg, J. (1965) 'The Expressive Function of Punishment', *Monist*, pp. 397–423. doi: 10.5840/monist196549326.
- Fitzgerald, M. and Sim, J. (1980) 'Legitimizing the Prison Crisis: A Critical Review of the May Report', *The Howard Journal of Criminal Justice*, pp. 73–84. doi: 10.1111/j.1468-2311.1980.tb00403.x.
- Foucault, M. (1975) *Discipline and punish: the birth of the prison*, Random House, Inc.
- Gavrielides, T. (2014) 'Reconciling the Notions of Restorative Justice and Imprisonment', *The Prison Journal*, pp. 479–505. doi: 10.1177/0032885514548010.
- Geltner, G. (2006) 'Medieval Prisons: Between Myth and Reality, Hell and Purgatory*', *History Compass*, 4(2), pp. 261–274. doi: 10.1111/j.1478-0542.2006.00319.x.

- Gerber, J. and Fritsch, E. J. (1995) ‘Adult academic and vocational correctional education programs: A review of recent research’, *Journal of Offender Rehabilitation*, pp. 119–142. doi: 10.1300/J076v22n01_08.
- Germain, C. (1954) ‘Postwar Prison Reform in France’, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 293(1), pp. 139–151. doi: 10.1177/000271625429300117.
- Goulding, D., Hall, G. and Steels, B. (2008) ‘Restorative Prisons: Towards Radical Prison Reform’, *Current Issues in Criminal Justice*, pp. 231–242. doi: 10.1080/10345329.2008.12035806.
- Guidoni, O. V. (2017) ‘The ambivalences of restorative justice: Some reflections on an Italian prison project’, *Restorative Justice*, pp. 267–279. doi: 10.4324/9781315264868-22.
- Herzog-Evans, M. (2011) ‘Probation in France: Some things old, some things new, some things borrowed, and often blue’, *Probation Journal*, 58(4), pp. 345–354. doi: 10.1177/0264550511420795.
- Hillner, J. (2015) ‘The public prison in late antiquity’, in *Prison, Punishment and Penance in Late Antiquity*, pp. 119–150. doi: 10.1017/cbo9781139015172.008.
- Hirsch, A. J. (1982) ‘From Pillory to Penitentiary: The Rise of Criminal Incarceration in Early Massachusetts’, *Michigan Law Review*, 80(6), p. 1179. doi: 10.2307/1288577.
- von Hofer, H. (2011) ‘Punishment and crime in Scandinavia, 1750–2008’, *Crime and Justice*, 40(1), pp. 33–107. Available at: <http://www.jstor.org/stable/10.1086/658891>.
- Hollin, C. R. (1999) ‘Treatment programs for offenders: Meta-analysis, “what works”, and beyond’, *International Journal of Law and Psychiatry*, 22(3–4), pp. 361–372. doi: 10.1016/S0160-2527(99)00015-1.
- Hornum, F. (1988) ‘Corrections in Two Social Welfare Democracies: Denmark and Sweden’, *The Prison Journal*, 68(1), pp. 63–82. doi: 10.1177/003288558806800108.
- Hudson, K., Maguire, M. and Raynor, P. (2012) ‘Through the prison gate: resettlement, offender management and the “seamless sentence”’, in *Handbook on prisons*. Routledge, pp. 659–679.
- Johnston, H. (2008) “Reclaiming the Criminal”: The Role and Training of Prison Officers

- in England, 1877 to 1914', *The Howard Journal of Criminal Justice*, 47(3), pp. 297–312. doi: 10.1111/j.1468-2311.2008.00521.x.
- Johnston, N. (2009) 'Early Use of Imprisonment as Punishment', *The Prison Journal*, pp. 10–34.
- Kealey, L. (1984) 'Punishment at Hard Labor: Stephen Burroughs and the Castle Island Prison, 1785-1798', *The New England Quarterly*, p. 249. doi: 10.2307/364996.
- Kleck, G., Sever, B., Li, S. and Gertz, M. (2005) 'The missing link in general deterrence research', *Criminology*, 43(3), pp. 623–660. doi: 10.1111/j.0011-1348.2005.00019.x.
- Lacey, N. (1994) 'Government as Manager, Citizen as Consumer: The Case of the Criminal Justice Act 1991', *The Modern Law Review*, pp. 534–554. doi: 10.1111/j.1468-2230.1994.tb01958.x.
- Langan, P. A. and Levin, D. J. (2002) 'Recidivism of Prisoners Released in 1994. Bureau of Justice Statistics - Special report', pp. 1–16. Available at: <http://www.aci-adc.com/images/Recidivism/RecidivismofPrisonersReleased1994.pdf>.
- Lappi-Seppälä, T. (2007) 'Penal Policy in Scandinavia', *Crime and Justice*, 36(1), pp. 217–295. doi: 10.1086/592812.
- Lappi-Seppälä, T. (2017) 'Penal Policies in the Nordic Countries 1960 – 2010 Penal Policies in the Nordic Countries 1960 – 2010', pp. 85–112. doi: 10.1080/14043858.2012.740858.
- Leipold, A. (2006) 'Recidivism, incapacitation, and criminal sentencing policy', *University of St. Thomas Law Journal*, 3(3), pp. 536–558. Available at: http://heionlinebackup.com/hol-cgi-bin/get_pdf.cgi?handle=hein.journals/usthomlj3§ion=34.
- Leopard, N. (1966) 'What is Wrong with the Prison System?', *Nebraska Law Review*, pp. 33–57.
- Levitt, S. D. and Miles, T. J. (2007) 'Empirical Study of Criminal Punishment', *Handbook of Law and Economics*, 1(07), pp. 455–495. doi: 10.1016/S1574-0730(07)01007-9.
- Lewis, F. (1988) 'The Cost of Convict Transportation from Britain to Australia, 1796-1810', *The Economic History Review*, 41(4), p. 507. doi: 10.2307/2596599.
- Lewis, S. (2005) 'Rehabilitation: Headline or footnote in the new penal policy?', *Probation Journal*, pp. 119–135. doi: 10.1177/0264550505052645.
- Liebmann, M. (2014) 'Restorative Justice in Prisons: An International Perspective', *United*

- Nations Crime Congress*, pp. 1–23. Available at: http://mereps.foresee.hu/uploads/media/MarianLiebmann_text.pdf.
- Lipsey, M. W. and Wilson, D. B. (2000) ‘Effective intervention for serious juvenile offenders’, *Juvenile Justice Bulletin*.
- Loader, I. (2006) ‘Fall of the “platonian guardians”: Liberalism, criminology and political responses to crime in England and Wales’, *British Journal of Criminology*, pp. 561–586. doi: 10.1093/bjc/azi091.
- Ludlow, A. (2014) ‘Transforming Rehabilitation: What lessons might be learned from prison privatisation?’, *European Journal of Probation*, pp. 67–81. doi: 10.1177/2066220314524115.
- Malby, S. (2010) *International Statistics on Crime and Justice*.
- Marshall, T. (1999) Restorative Justice: An Overview, *Home Office Research Development and Statistics Directorate*. doi: 10.3109/13682822.2010.496763.
- Martinson, R. (1974) ‘What works? - questions and answers about prison reform’, *The Public Interest*, 35(c), pp. 1–33.
- McAlinden, A. M. (2011) “‘Transforming justice’: Challenges for restorative justice in an era of punishment-based corrections’, *Contemporary Justice Review: Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice*, pp. 383–406. doi: 10.1080/10282580.2011.616369.
- McCold, P. (1999) ‘Restorative justice practice: The state of the field 1999’.
- McCulloch, T. and McNeill, F. (2007) ‘Consumer society, commodification and offender management’, *Criminology & Criminal Justice*, 7(3), pp. 223–242. doi: 10.1177/1748895807078863.
- McNeill, F. (2014) ‘Punishment as Rehabilitation’, *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, pp. 4195–4206. doi: 10.1007/978-1-4614-5690-2_347.
- Mennicken, A. (2013) “‘Too Big to Fail and Too Big to Succeed’’: Accounting and Privatisation in the Prison Service of England and Wales”, *Financial Accountability & Management*, pp. 206–226. doi: 10.1111/faam.12012.
- Miller, M. L. and Shuford, J. A. (2005) *The Alternatives to Violence project in Delaware: A three-year cumulative recidivism study*, Delaware: AVP Inc.
- Miller, W. (2012) *The Social History of Crime and Punishment in America: An Encyclopedia*, North Carolina Central law journal. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States: SAGE Publications, Inc. doi:

10.4135/9781452218427.

- Morgan, K. (1987) 'English and American Attitudes Towards Convict Transportation 1718–1775', *History*, 72(236), pp. 416–431. doi: 10.1111/j.1468-229X.1987.tb01470.x.
- van Ness, D. W., Morris, A. and Maxwell, G. (2001) 'Introducing restorative justice', in *Restorative justice for juveniles: Conferencing, mediation and circles*. Hart Publishing, pp. 3–16.
- van Ness, D. W. (2005) 'An Overview of Restorative Justice Around the World'. Available at: https://biblioteca.cejamericas.org/bitstream/handle/2015/4767/dan_van_ness_final_paper.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- van Ness, D. W. and Strong, K. H. (2014) *Restoring justice: An introduction to restorative justice*. Routledge.
- Newburn, T. (2007) "'Tough on crime": Penal policy in England and Wales', *Crime and Justice*, pp. 425–470. doi: 10.1086/592810.
- Nilsson, R. (2013) 'From Learning to Labour to Learning to Self-Control: The Paradigmatic Change in Swedish Prison Policy', *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, pp. 24–45. doi: 10.1080/14043858.2013.771908.
- Noakes-Duncan, T. (2015) 'Restorative Justice in Prisons: A Literature Review', *Occasional Papers in Restorative Justice Practice*. Available at: https://www.wgtn.ac.nz/__data/assets/pdf_file/0008/1725155/Literature-Review-of-Restorative-Justice-in-Prison.pdf.
- Owonikoko, S. B. and Ashindorbe, K. (2019) 'Nigerian Prisons Service and Internal Security Management in Nigeria', in *Internal Security Management in Nigeria*. Springer, pp. 501–522.
- Palermo, G. B. (2013) 'The Evolution of Punishment and Incarceration', in *Ethical Issues in Prison Psychiatry*. Springer, pp. 77–101.
- Patrick-Stamp, L. (1993) 'The Prison Sentence Docket for 1795: Inmates at the Nation's First State Penitentiary', *Pennsylvania History*, 60(3), pp. 353–382.
- Peters, E. M. (1995) 'Prison before the prison: The ancient and medieval worlds', *The Oxford history of the prison: The practice of punishment in Western society*, pp. 3–47.

- Petrellis, T. R. (2007) ‘The Restorative Justice Living Unit at Grande Cache Institution: Exploring the Application of Restorative Justice in a Correctional Environment’, p. 35. Available at: <http://www.csc-scc.gc.ca/research/r189-eng.shtml>.
- Piacentini, L. and Pallot, J. (2014) ‘In exile imprisonment’ in Russia’, *British Journal of Criminology*, 54(1), pp. 20–37. doi: 10.1093/bjc/azt062.
- Pike, R. (1983) *Penal Servitude in Early Modern Spain*. University of Wisconsin Press. doi: 10.2307/j.ctt1tqx8d7.13.
- Posner, R. A. (1980) ‘Retribution and Related Concepts of Punishment’, *The Journal of Legal Studies*, pp. 71–92. doi: 10.1086/467628.
- Pratt, J. (2008) ‘Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess: Part II: Does scandinavian exceptionalism have a future?’, *British Journal of Criminology*, pp. 275–292. doi: 10.1093/bjc/azm073.
- Pratt, J. and Eriksson, A. (2011) “‘Mr. Larsson is walking out again’”. The origins and development of Scandinavian prison systems’, *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 44(1), pp. 7–23. doi: 10.1177/0004865810393105.
- Presser, L. and Gaarder, E. (2000) ‘Can Restorative Justice Reduce Battering? Some Preliminary Considerations’, *Social Justice*, 27(1), pp. 175–195.
- Radzik, L. (2009) *Making amends: Atonement in morality, law, and politics*. OUP USA.
- Robert, L. and Peters, T. (2003) ‘How restorative justice is able to transcend the prison walls: a discussion of the “restorative detention” project’, in *Restorative Justice in Context: International Practice and Directions*. Devon, UK: Willan Publishing.
- Roberts, L. A. (1974) ‘Bridewell : The World’ s First Attempt at Prisoner Rehabilitation Through Education Bridewell : The World ’ s First’, *Journal of Correctional Education*, 35(3), pp. 83–85.
- Roche, D. (2001) ‘The Evolving Definition of Restorative Justice’, *Contemporary Justice Review*, pp. 341–353.
- Roché, S. (2007) ‘Criminal justice policy in France: Illusions of severity’, *Crime and Justice*, pp. 471–550. doi: 10.1086/592813.
- Rose, D. R. and Clear, T. R. (1998) ‘Incarceration, social capital and crime: Implications for social disorganization theory’, *Criminology*, 36(3), pp. 441–480. doi: 10.1111/j.1745-9125.1998.tb01255.x.
- Rossner, M. (2017) ‘Restorative Justice in the 21st century: making emotions mainstream’, in *Oxford Handbook of Criminology*.

- Rubin, A. T. (2014) 'Three waves of American Prison Development, 1790-1920', *Sociology of Crime Law and Deviance*, pp. 139–158. doi: 10.1108/S1521-613620140000019006.
- Rubin, A. T. (2019) 'History of the Prison', in *The Handbook of Social Control*. Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd, pp. 277–292. doi: 10.1002/9781119372394.ch20.
- Schalast, N., Redies, M., Collins, M., Stacey, J. and Howells, K. (2008) 'EssenCES, a short questionnaire for assessing the social climate of forensic psychiatric wards', *Criminal Behaviour and Mental Health*, pp. 49–58. doi: 10.1002/cbm.677.
- Scharf, P. (1983) 'Empty Bars: Violence and the Crisis of Meaning in the Prison', *The Prison Journal*, pp. 114–124. doi: 10.1177/003288558306300111.
- Scott, D. (2007) 'The Changing face of the prison in England: A critical review of the aims of imprisonment', in *Handbook on prisons*. Available at: https://www.researchgate.net/profile/David_Scott53/publication/45637614_The_Changing_face_of_the_prison_in_England_A_critical_review_of_the_aims_of_imprisonment/links/54f580b80cf2f28c1364b59e.pdf.
- Smith, P. S. and Ugelvik, T. (2017) 'Introduction: Punishment, Welfare and Prison History in Scandinavia', in *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice*, pp. 3–31. doi: 10.1057/978-1-137-58529-5_1.
- Stephan, J. and Karberg, J. (2003) *Census of State and Federal Adult Correctional Facilities, 2000*. Available at: <http://dx.doi.org/10.3886/ICPSR04021>.
- Sturr, C. (2003) 'Philosophical Theories of Punishment and the History of Prison Reform', *Studies in Law Politics and Society*, pp. 85–104. doi: 10.1016/S1059-4337(03)30004-3.
- Trouille, H. L. (2000) 'Holiday camp or boot camp? Where does France stand in the prison reform debate?', *The Justice Professional*, pp. 391–403. doi: 10.1080/1478601x.2000.9959602.
- Umbreit, M. S., Vos, B., Coates, R. B. and Brown, K. (2003) 'Victim offender dialogue in violent cases: The Texas and Ohio experience', *VOMA Connections*, pp. 12–17. Available at: <http://voma.org/docs/connect14.pdf>.
- Umbreit, M. S., Coates, R. B. and Vos, B. (2004) 'Victim-offender mediation: Three decades of practice and research', *Conflict Resolution Quarterly*, pp. 279–303. doi: 10.1002/crq.102.

- Vander Beken, T. (2016) *'The Role of Prison in Europe'*, Palgrave Studies in Prisons and Penology, doi: 10.1007/978-3-319-29388-2.
- de Vito, C. G., Anderson, C. and Bosma, U. (2018) 'Transportation, Deportation and Exile: Perspectives from the Colonies in the Nineteenth and Twentieth Centuries', *International Review of Social History*, pp. 1–24. doi: 10.1017/S0020859018000196.
- Walker, M. U. (2006) 'Restorative justice and reparations', *Journal of Social Philosophy*, pp. 377–395. doi: 10.1111/j.1467-9833.2006.00343.x.
- Walmsley, R. (2018) 'World Prison Population List (twelfth edition)', *Institute for Criminal Policy Research*, pp. 1–19. Available at: www.prisonstudies.org.
- Ward, D. A. (1972) 'Inmate Rights and Prison Reform in Sweden and Denmark', *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, p. 240. doi: 10.2307/1142301.
- Wenzel, M., Okimoto, T. G., Feather, N. T. and Platow, M. J. (2008) 'Retributive and restorative justice.', *Law and Human Behavior*, 32(5), pp. 375–389. doi: 10.1007/s10979-007-9116-6.
- White, A. A. (2008) 'The concept of "less eligibility" and the social function of prison violence in class society', *Buffalo Law Review*, 56(3), pp. 737–820.
- Wilson, D. (2002) 'Millbank, The Panopticon and Their Victorian Audiences', *The Howard Journal of Criminal Justice*, pp. 364–381. doi: 10.1111/1468-2311.00250.
- Wilson, D. B., Bouffard, L. A. and Mackenzie, D. L. (2005) 'A Quantitative Review of Structured, Group-Oriented, Cognitive-Behavioral Programs for Offenders', *Criminal Justice and Behavior*, 32(2), pp. 172–204. doi: 10.1177/0093854804272889.
- Wilson, J. Q. (1980) "'What Works?' Revisited: New Findings on Criminal Rehabilitation', *The Public Interest*, 61, pp. 3–17. Available at: <https://search.proquest.com/docview/1761682403?accountid=7098%0Ahttps://tu-primo.hosted.exlibrisgroup.com/openurl/01TTU/01TTU?genre=article&issn=00333557&title=%22What+Works%3F%22+Revisited%3A+New+Findings+on+Criminal+Rehabilitation&volume=61&issue=&date>.
- Winslade, J. (2019) 'Can restorative justice promote social justice?', *Contemporary Justice Review: Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice*, pp. 280–289. doi: 10.1080/10282580.2019.1644173.

- Woessner, G. and Schwedler, A. (2014) 'Correctional Treatment of Sexual and Violent Offenders: Therapeutic Change, Prison Climate, and Recidivism', *Criminal Justice and Behavior*, pp. 862–879. doi: 10.1177/0093854813520544.
- Wright, K. N. (1993) 'Prison Environment and Behavioral Outcomes', *Journal of Offender Rehabilitation*, 20(1–2), pp. 93–114. doi: 10.1300/J076v20n01_07.